

MATEU

Niuqui 'Aixüa Manuyüne Que Mütiu'üxasitacai

*Quesusi Cürisitu 'inüarieya, que mü'ane
münu'ayatücai*

(Rucaxi 3:23-38)

¹ 'Inüari canihücütüni 'icü. Nuivarite mecani'inüarini, Quesusi Cürisitu que mü'ane müxiüyarieyatücai. Raviri canitusieyatücaitüni, 'Apurahami meta.

² 'Apurahami 'Isahaqui cani'uquiyarieyatücaitüni. 'Isahaqui meta Cacuvu pü'uquiyarieyatücai. Cura pü'uquiyarieyatücai, 'ivamamata.

³ Cura meta Parexi Sara püva'uquiyaritücai, Tamari vavarusitücacu. Parexi Hesirumi pü'uquiyarieyatücai. Hesirumi 'Arami

pü'uquiyarieyatücai. ⁴ 'Arami 'Aminaravi pü'uquiyarieyatücai. 'Aminaravi Nahasuni pü'uquiyarieyatücai. Nahasuni Sarumuni

pü'uquiyarieyatücai. ⁵ Sarumuni Puhuxi pü'uquiyarieyatücai, Xahavi varusieyatücacu. Puhuxi Huveri pü'uquiyarieyatücai, Xuti varusieyatücacu. Huveri Quisahi pü'uquiyarieyatücai.

⁶ Quisahi Raviri pü'uquiyarieyatücai, que mü'ane cuipepa müti'aitametücai. Raviri Sarumuni pü'uquiyarieyatücai, heitivitüca que mü'ane Huriyaxi mü'üyayatücai.

⁷ Sarumuni Xupuhami pü'uquiyarieyatücai. Xupuhami 'Aviyaxi pü'uquiyarieyatücai. 'Aviyaxi 'Asa pü'uquiyarieyatücai. ⁸ 'Asa

Cusapati pü'uquiyaríeyatücai. Cusapati
 Curami pü'uquiyaríeyatücai. Curami
 'Usiyaxi pü'uquiyaríeyatücai. 9 'Usiyaxi
 Cutami pü'uquiyaríeyatücai. Cutami 'Acaxi
 pü'uquiyaríeyatücai. 'Acaxi 'Esequiyaxi
 pü'uquiyaríeyatücai. 10 'Esequiyaxi Manasexi
 pü'uquiyaríeyatücai. Manasexi 'Amuni
 pü'uquiyaríeyatücai. 'Amuni Cusiyaxi
 pü'uquiyaríeyatücai. 11 Cusiyaxi Quecuniyaxi
 pü'uquiyaríeyatücai, 'ivamamata quepauca
 vaüriyarica memevitüqui Vaviruniasiepaitü.

12 Mehevitüquieca Vaviruniya, Quecuniyaxi
 Saratieri pü'uquiyaríeyatücai. Saratieri
 Suruvaveri pü'uquiyaríeyatücai. 13 Suruvaveri
 'Aviyuri pü'uquiyaríeyatücai. 'Aviyuri
 'Eriyaquimi pü'uquiyaríeyatücai. 'Eriyaquimi
 'Asuru pü'uquiyaríeyatücai. 14 'Asuru
 Saruqui pü'uquiyaríeyatücai. Saruqui
 'Aquimi pü'uquiyaríeyatücai. 'Aquimi
 'Eriyuri pü'uquiyaríeyatücai. 15 'Eriyuri
 'Erehasari pü'uquiyaríeyatücai. 'Erehasari
 Matani pu'üquiyaríeyatücai. Matani Cacuvu
 pü'uquiyaríeyatücai. 16 Cacuvu Cuse
 pü'uquiyaríeyatücai. Cuse Mariya pücünayatücai.
 Mariyasie caniyenuiva Qesusi, Manayexeiyarie
 mütitevacai Cürisitütütü.

17 Mücü 'Apurahamisie memüyecü nuivarite
 xiüyarimama tamamata heimana nauca
 xiüyariyari mecaniyupaümecaitüni Raviri
 'amuyeicacaique. Tamamata heimana nauca
 xiüyariyari mepüyupaümecai Ravirisie memüyecü
 Vaviruniyapai memevitüquieque xiüyarimama.
 Tamamata heimana nauca xiüyariyari

mepüyupaümecai Vaviruniyapai memevitüquie
vaxiüyarima Cürisitu mutinuivaxüque.

Quesusi Cürisitu que mütiunuivaxü
(Rucaxi 2:1-7)

¹⁸ Mericüsü müpaü catiniuyüni quepau-
cua Quesusi Cürisitu mutinuivaxü.
Mariya müvarusieyatücaimatü Cusematü
mepüyutivitüni quecai, peru mecatineneüquivavetü
cuxi, mücü nayehucacaitüni, 'Iyari Mütiyupata
ya'ane 'ipitüacu. ¹⁹ Cuse cünaya mayaniquecai,
mücü heiseriemecü yacatinicamiecaitüni, peru
pücayuvaüriyacai mixanetanicü. 'Ayumieme
pi'eirimücücai 'avie. ²⁰ Mericüsü müpaü
püreuyutimaixüa. Hicü Ti'aitamesüa mieme
niuqui tuayame niuxeiya yuheinüsita müpaü
'utaineme, Cuse 'acu Raviri pemünu'aya. 'Axa
pepücati'acühüaveni Mariya pemütivitünicü
'a'üya. 'Iyari Mütiyupata ya'ane 'ipitüacu, hesiena
püyeya 'icü nunusi. ²¹ 'Uquitüme pütiniveni.
Mücü canivatavicueisitüamücü yuteüterima,
tita 'axa memüteyurie canivanavairiemücü.
'Ayumieme pepitaterüva Quesusi, taniuquicü
Tiyuvicueisitüvame maine.

²² 'Icü naitü müpaü catiniuyüni, maye'anicü
tita mütixatacai Ti'aitame, tixaxatame müpaü
'utainecacu,

²³ Camüsü 'üimari müyuxevi payehucani,
'Uqui pütiniveni.

'Emanuheri pütaterüvariени.

Mücü taniuquicü, Cacaüyari Tahesüa Muca paine.

²⁴ Mericüsü Cuse yatiuheinüca 'anutaniereca
müpaü pütüyuri que mütita'aitüa Ti'aitamesüa

mieme niuqui tuayame. Canitivitüni yü'üya.
²⁵ Peru püca'icumaüvacai, 'ariqueque 'uqui 'utinive-
 cuque. Pitaterüvaxü Quesusi.

2

Temaivavemete que memüte'u'axüa

¹ Mericüsü Quesusi Verenipai canetinuiva
 Cureya cuieyarisie, quepaucua Herurexi mana
 müti'aitametücai. 'Ana yucuepa meheycüneca
 temaivavemete tayeta mepayenexüa, tahixüapa
 mepu'axüa quiecarisie Querusareme müracuteva,
² müpaü me'utiyuatü, Haqueri peca Huriyusixi
 teüteriyari tiva'aitüvame metinuivaxü. Tame
 xurave tepexei 'anatineximecacu, pü'inüarieya.
 Nenevieri te'ipitüanique tepu'axüa.

³ Hicü ti'aitame Herurexi tiutamariECA
 niyuxamuriecaitüni, yunaitü Querusaremetarita
 hepaüna. ⁴ Varucuxeürieca mara'acate
 memühüritüariecai, müme meta 'inüaricü
 memüte'üquitametetücai teüteri vasata miemete
 yunaime, nivaruta'ivaviya haque metinuivaque-
 cai Cürisitu. ⁵ Müpaü metenicühüaveni, Verenipai
 vaniu Cureya cuieyarisie. Tamüsü tixaxatame
 müpaü tiniu'utüani,

⁶ Vereni quiecatari 'acu,
 Cureya cuieyarisie xemütitei,
 Que memütexexeiya,
 Te'aitamete Cura cuieyarisie miemete,
 Canimarivani xequiecar.
 Xesata quiecametütü
 Cananucuquemücü ti'aitametütü,
 Neteüterima va'üviyanique,
 'Ixaherisixi teüteriyari.

⁷ Hicü Herurexi temaiyavemete nivaruta'inieni 'avie. Nivaruta'ivaviya heiseriemecü quepaucua masiücütü matüa xurave. ⁸ Nivarenü'ani Verenipai müpaü 'utayüca, Mana xequenehu, heiseriemecü xequetivava nunusi hepaüsita. Quepaucua xemeitaxeiya yaxequeneteneutahüavi, mana nemineneviyamiecü neta.

⁹ Me'ienieca ti'aitame menecüne. Camüsü xurave memexei 'anatineximecacu, mücü vahüxie neutamiecaitüni. Heta'aca haque müyecatei nunusi, heimana niyuhayeva.

¹⁰ Me'ixeyatü xurave cuini mieme meniyutemamaviecaitüni yemecü. ¹¹ Quita meheutahaxüaca nunusi meniuxeiya varusieya meta Mariya Me'utihüxima'uca nenevieri meneipitüani. Yupinite mana mete'ucupica, 'imiquieri metenimini huru, 'üca visi mu'üa, mixaxi. ¹² Hicü yuheinüsita mete'utaxatüarieca quename Herurexisüa tavari mecaheuhuni, xeime huyeyari 'utüa meniucacüne yucueipapai.

*Que memüte'uyuta'unaxü Equipitu
cuieyarisiepaitü*

¹³ Mericüsü mehecünecu müme, Cuse yuheinüsita canixeiya Ti'aitamesüa mieme niuqui tuayame. Müpaü niutayüni niuqui tuayame, Quenanucuquexi, quenivaranuvitüqui nunusi varusieyamame. 'Equipitupai xequeneyuta'una. Mana xequene'uvani, 'ariqueque nematitahüave xemahunicü. Herurexi canitivaumücü nunusi 'imienique. ¹⁴ 'Anucuqueca Cuse, yüvicüta nivarevitüni nunusi varusieyata. 'Equipitupai menecüne. ¹⁵ Mana mene'uvacaitüni mexi camüvecai Herurexi. Müpaü tinaye'ani que

mainecai Ti'aitame, tixaxatame ya'utainecacu, Nenitahüave nenive, 'Equipitu cuieyarisie müvayeyanicü.

Herurexi cuyaxi que mütivarenü'a türi memüvarecuinicü

¹⁶ Hicüşüari tiutamariECA Herurexi memicua-manaxücü temaivavemete, cui niuyeha'ani. Nivarenü'ani cuyaxi memüvarecuinicü türi yunaima haica viyari memücahücai cuxi, Vereni memütitecai naisarie 'auriena memütitecai, que memüte'itahüavixü temaivavemete tucari hepaüsita. ¹⁷ 'Anari catinaye'ani tita mütxatacai Cacaüyari, tixaxatame Queremiyaxi müpaü 'utainecacu,

¹⁸ Xevitü pe'enierie Xamasie 'Utasuatü yuheiverietü cuini mieme, Xaqueri 'utasuatü yunivema vacü Cayunütüarinüatü 'amemüca'u'uvacü.

¹⁹ Mericüsü Herurexi 'umücu, Cuse yuheinüsita canixeiya Ti'aitamesüa mieme niuqui tuayame 'Equipitu cuieyarisie heyeicatü. ²⁰ Müpaü niütayüni, Quenanucuquexi, quenivaranuvitüqui nunusi varusieyata. Mana quenemie 'Ixaherisixi vacuieyarisie. Menecuiniri müme memivautüvecai nunusi memimiecucai.

²¹ Hicüri 'anucuqueca nivarevitüni nunusi varusieyata. Mana caneta'ani 'Ixaheri cuieyarisie. ²² TiutamariECA quename 'Ariquerau ti'aitametücai Cureya cuieyarisie 'uquiyarieya que müti'aitacai Herurexi, peumacai mana munuanicü. Müpaü tiutahüavariECA yuheinüsita, Carereya cuieyarisie püta caneutiyune.

²³ Mana heta'aca quiecarisie nayerüni Nasreti

müracutevasie. Müpaü catinaye'ani Ti'aitame que mutayü, texaxatamete yame'utiyanecacu, quename Nasaretitanaca titevacaquecai.

3

Ti'üyame Vani que müticuxatacai
(*Maricuxi 1:1-8; Rucaxi 3:1-9, 15-17; Vani 1:19-28*)

¹ Mericüsü Cureya cuieyarisie caninuani Ti'üyame Vani macumavesie ticuxatatü ² müpaü 'utaitü, Xequeteneuhayeva que xemüteyuriecäi. Canayehuraniri, que mü'ane taheima müti'aita cuitü canisütüamücü 'ena ti'aitatü. ³ 'Icü canihücütüni que mü'ane müxasivacai, quepaucua tixaxatame Quisariyaxi müpaü mutayü, Xevitü mahiva macumavesie 'uvetü Xequeneucuha'aritüa Ti'aitame huyeya haitü, Xexeuravime xequeneutivevi huyeya haitü.

⁴ Mücü Vani cameyu huxariyari cananacatücücaitüni, navi hüyameyaricü rayühüacai. Tüpuxi nivacuacaitüni yeuta mieme xiete ti'iecai. ⁵ 'Ana yunaitü Querusaremetari, yunaitü Cureya cuie quiecatari, yunaitü Curutani hatuxame tesita quiecatari meni'axecaitüni hesüana. ⁶ Mücü nivaruca'üyacaitüni Curutani hatuxamesie, meyuhecüatacacu 'axa que memüteyuriecäi.

⁷ Hicü yumüireme vaxeyatü Pareseusixi Saruseusixi hesüana memü'axecai 'üyarica hepaüsita, müpaü tinivarutahüave, Cari xeme terücaxi xepüva'ivama. Quepaicü pütixehcüatüa xemüyuta'unacü capa 'uxa'a varie xe'uyehecarienicü. ⁸ Müme

memüte'uhayevaxü que memüteyuriecai, vahepaü püta xequeteneyurieca, 'uximayasica que müreuyevese. ⁹ Müpaü xepücateyücühüaveni quename xeyüvave müpaü xemutiyanenicü yu'iyarisie, Tame tepünaqui'eriva ta'uquiyari temexeiyacü 'Apurahami xe'utiyuatü. Müpaü nepütixecühüave, Cacaüyari caniyüveni 'icü tetexi teüteri müvarayeitüanicü, 'Apurahami nivemama memacü necü. ¹⁰ Hasa caniucuha'aritärieni cüyexi maxüriyanicü. 'Ayumieme naitü cüye 'aixüa 'anenetü müca'utixuxuavere, mücü 'ari canaxüriyamücü, taipa caneuxüriyamücü. ¹¹ Neri necanixe'uca'üyani hacü, xemüte'uhayevaxücü que xemüteyuriecai. Que mü'ane ne'utüma 'umamie, mücü cui pütürücaüye, necatürücaüyecacu ne. 'Aixüa nepüca'ane nehesie mütinaquenicü ni nemiparevienicü. Mücü püta que mütixe'uca'üyani, 'Iyari Mütüyupata canixepitüamücü, canixe'itimücü tai que mütiyu'itiva. ¹² Cuxari 'itivame pacue'e, cuini mieme pütiveque yutüricu. Niti'utamücü yu'icuaixi caxetunisie, cuxariyari püta pütataiyani tai mücatüvesie.

Quesusi que mütiuca'üyarie

(Maricuxi 1:9-11; Rucaxi 3:21-22)

¹³ Mericüsü 'ana Quesusi caninuani Carereya cuieyarisie heyeyaca. Curutani hatuxamesie caninuani Vanisüa, 'iya mica'üyacü. ¹⁴ Vani masi niyucu'imavacaitüni müpaü 'utaitü, Neuyeveca masi 'ecü püta pemünesica'üya ne. Queri titayari nehesüa petinua. ¹⁵ Quesusi müpaü tinitahüave, Müpaü pütüyüni hicü. 'Aixüa cani'aneni yatemütecahunicü naime 'aisicasie, 'ipaü teteyurietü. Hicü Vani

müpaü piyuri. ¹⁶ 'Uca'üyarieca Quesusi, hapa nanatiyani cuitü cuiepa. Hicü muyuavi nanacatenire. Nixeiya Cacaüyari 'Iyarieya heimana 'acamiecacu cucurupaü 'anetü, hesiena yuhayevaque. ¹⁷ Xevitüta müpaü netayüni taheima, 'Icü caninenivetüni münaqui'eriva. Mücücü necaninaqui'aca.

4

*Quesusi que mütiuta'inüasie
(Maricuxi 1:12-13; Rucaxi 4:1-13)*

¹ Hicüsüari 'Iyari caneivitüni Quesusi macumavesiepai. Mana Cauyumarie ni'inüatamücücaitüni, siparasü xüca 'axa tiuyurieni, haitü.

² Huta teviyari tucari huta teviyari tücari 'uyuhaquieca, caneuhacamücücaitüni Quesusi.

³ Hicü Cauyumarie nuaca 'ita'inüataque müpaü tinitahüave, Tamüsü, 'ecü Cacaüyari xüca penu'ayatüni, müpaü quetineutahüavi 'icü tetexi, pa mayuyeitüanicü. ⁴ Mücü müpaü tinita'eiya,

'Utüarica müpaü paine,
Tevi xüca pa cuaca xeicüa,
Mücücü püca'ayeyurini.
Cacaüyari que mutayü,
Niuquieya naitü peuyeveseta
Mayeyurinicü tevi.

⁵ Hicü Cauyumarie Querusareme neivitüni Cacaüyari quiecarienapaitü. Vatuqui yecürita nenu-tivitüni. ⁶ Müpaü tinitahüave, 'Ecü Cacaüyari xüca penu'ayatüni, vatipai queneucasuna. 'Utüarica müpaü paine,

Yuhesüa miemete niuqui tuayamete

Pütiva'aitüaca 'ahepaüsita.

Yumamacü mepümasituicani

Capa tetesie pe'uti'ücamürecü.

⁷ Qesusi müpaü tinita'eiya, Müpaü paineta 'utüarica, Pepüca'i'isipaneni Ti'aitame mü'acacaüyari, haitü.

⁸ Hicü tavari Cauyumarie neivitüni yemuri cui manutitevasie. Cuiempa memütama vacuie xexuime nixeyasitüani visi mü'ane. ⁹ Müpaü tinitahüave, Nepümasimini 'icü naime, xüca nenevieri penesi'upitüani pe'utitunumaqueme.

¹⁰ Qesusi müpaü tinitahüave, Quenemie Cauyumarie. 'Utüarica müpaü paine, Nenevieri pecanipitüaca Ti'aitame Mü'acacaüyari hücüame.

Mücü hücüa pecanayexeyacamücü.

¹¹ Hicü Cauyumarie nicu'eirieni neyani, niuqui tuayamete me'u'axüaca menipareviecaitüni.

Qesusi que mütisütüa ti'uximayatü Carereya cuieyarisie

(Maricuxi 1:14-15; Rucaxi 4:14-15)

¹² Mericüsü tiutamariECA quename Vani hevyarie, Carereyapai neyani Qesusi.

¹³ Nasaretisie 'uyupataca, Caperünaume henuaca haracuna tesita maniere, mana nayerüni Savuruni Nepütari vacuieyari müracusevasie.

¹⁴ Müpaü tinaye'ani tita mütiXasivacai quepaucua tixaxatame Quisariyaxi müpaü mutayü,

¹⁵ Savuruni cuieyari

Nepütari cuieyari,

Haracuna mananiere

Curutani 'anutaüye meta,
 Carereya haque memetitei müme
 memücatateüterima,

¹⁶ Teüteri yüvipa memütitecai

Müme hecüariya meniuxeiya cui müxavatü.

Müme 'etüripa memütitecai

Haque memücuiximecai,

Müme vahesie mieme

Hecüarivivame cananatineni.

¹⁷ Mericüsü 'ana Qesusi nisütüani ticuxatatü,
 müpaü 'utaitü, Xequeteneuhayeva que
 xemüteyuriecai. Canayehuraniri, que mü'ane
 taheima müti'aita cuitü canisütüamücü 'ena
 ti'aitatü.

*Qesüteveyamete Qesusi que müttivarutahüavixü
 yunaucame*

(Maricuxi 1:16-20; Rucaxi 5:1-11)

¹⁸ Hicüsüari haracuna tesita 'uyemietü
 Carereya cuieyarisie, nivaruxeiya yuhutame
 yu'ivamacame. Xevitü Simunitütü Pecuru
 catinitevacaitüni, 'ivaya meta 'Atürexü.
 Mana taxaya meneutavivivacaitüni hara-
 cunasie, memüquesüteveyametetücaicü
 müme.

¹⁹ Hicü müpaü tinivarutahüave,
 Cümü, nehésie xequeteneviani. Teüteri
 xevacuxexeürivame necanixe'ayeitüamücü,
 quesüte xemütevaruxexeürivapaü hicü. ²⁰ Müme
 yapaucua yutaxaya me'ucu'eirieca hesiena
 meteniuvia.

²¹ Mericüsü 'uma 'uyemietü hipame
 nivaruxeiya yuhutame yu'ivamacame,
 Cacuvu Vani, Severeu nivemama. Canuvásie
 meniyetecaitüni Severeumatü va'uquiyarimatü

yuvipi memanesiquitüatü. Hicü nivaruta'inieni hesiena memüteviyanicü. ²² Cuitü me'icu'eirieca canuva, yu'uquiyari me'ucu'eirieca, hesiena meteniuvia.

*Quesusi que mütiva'üquitüacai yumüireme
(Rucaxi 6:17-19)*

²³ Mericüsü naisarie Carereya cuieyarisie caniuyeicacaitüni, ti'üquitatü vatuquiteta, ticuxatatü niuqui 'aixüa manuyüncü, que müti'ane Cacaüyari ti'aitametücacu ticuxatatü, varanayexürüvatü teüteri naime cuiniyacü naime veranariyacü. ²⁴ Naisarie Siriya cuieyarisie tiniutamariva que mütiyurienecai. Meni'atüirivacaitüni yunaima 'axa memü'itüariecai, müireme cuiniya müvaviyacai, müiremecü memü'uximatüariecai, müme cacaüyarixi 'axa memü'anene memüvaviyacai, quierixiecate, huriecate. Nivaranayexürüvacaitüni. ²⁵ Cui yumüiretü meneiveiyacaitüni, Carereyasie Tamamata Quiecaritesie Querusaremesie Cureyasie Curutani 'anutaüyesie meheyecüneca.

5

Xasicaya, yemurisie 'anutiyaca que müticuxatacai

¹ Mericüsü teüteri yumüireme vaxeyiatü, mana yemurisie neutiyune. Muva 'anacayacu teyü'üquitüvametemama 'auriena meniu'axüani.

² Mücü tinivaruti'üquitüani ya'utaitü,

*Müme 'aixüa memü'itüarie vaxatatü
(Rucaxi 6:20-23)*

³ 'Aixüa mecani'itüarieca

Müme vaüca memüteheuyehüva yu'iyarisie que
memüteyumate.

Que mü'ane taheima macave mecanexeyacuni
tiva'aitüvametüme.

⁴'Aixüa mecani'itüarieca
Müme memüyuheiverie.

Mepünütüarieni.

⁵'Aixüa mecani'itüarieca
Müme memüca'ayu'eririya.

Vahesie pütinaque cuie naitü.

⁶'Aixüa mecani'itüarieca

Müme memüyuvaüriya

Heiseriemecü yamemütecahunicü

Yaxeicüa tevipaü

Meuhacamücüpaü meuharimücüpaü.

Yamepütepitüarieni mepütihuxani.

⁷'Aixüa mecani'itüarieca

Müme memüteyucanenimaya.

Mepütinenimayasieni.

⁸'Aixüa mecani'itüarieca

Müme memü'itiyatüca va'iyari müyuxevinicü.

Mepixeiya Cacaüyari.

⁹'Aixüa mecani'itüarieca

Müme memüvanütüani teüteri, 'aixüa
memüteyuxeiyanicü.

Mepümasiücünü Cacaüyari nivemama que
memütehüme.

¹⁰'Aixüa mecani'itüarieca

Müme memuveiyarie memüyuvaüriyacü
heiseriemecü yamemütecahunicü.

Que mü'ane taheima macave mecanexeyacuni
tiva'aitüvametüme.

¹¹'Aixüa xecani'itüarieca xeme

Quepaucua memüxeta'uxive'erieni, quepaucua
memüxe'uveyani,

quepaucua mete'itavatü 'axa memutiyuaneni xehapaüsita naimecü nehesie xemümiemetecü. ¹² Xequeneyutemamavieca 'ana xequene-naqui'aca müpaü xetemaitü, 'aixüa 'aneme xecanipitüariecuni vaüca taheima mieme. Müpaüta metenivaruveiyacaitüni texaxatamete xehetüa memü'axecai.

*Cuiepa memütama va'una vahecüarivivamete
(Maricuxi 9:50; Rucaxi 14:34-35)*

¹³ Xeme cuiepa memütama va'una xecanihümetüni. 'Una xüca hamuritü 'ayanique, titacü ha'usivitü rayaniqueyu. 'Asipüca'yüve. Panuyevivivaniqueyu xeicüa, teüteri mepicaquesinaniqueyu.

¹⁴ Xeme cuiepa memütama vahecüarivivamete xecanihümetüni. Yemuri heima quiecari püca'yüve müti'aviesieni. ¹⁵ Mücü meta, 'ititaiyame cüxeme, cacunicü püca'enucanani, masi vapaitü neitiyemücü. Nivahecüariyacamücü yunaima quita memayetei. ¹⁶ Yaxeicüa xeme, hecüariya xehesüa mieme müpaü quetihecüaca teüteri vahüxie, memüxexeyanicü 'aixüa que xemüteyurie, 'aixüa memutiyuanenicü xe'uquiyari taheima macave hepaüsita.

Quesusi que mutayü 'inüari niuquiyari hepaüsita

¹⁷ Müpaü xepücatecu'erivani quenama nenua ne'ica'unaque 'inüari niuquiyari, texaxatamete vaniuquiyari. Que nemütinua, ne'ica'unaque necapunua, ne'eye'atüanique püta necaninuani. ¹⁸ 'Icü niuqui caniseüyeni que nemütixecühüave, mexi cataxüve muyuavi cuie, xei hüxiyari xei tuniyari pücatatümayarieni 'inüari niuquiyarisie

mieme, naitü mexi ca'aye'ave. ¹⁹ Que mü'ane mitixani'erieni 'icü 'áisica sepa 'imatüme, yativa'üquitüatü teüteri, mücüta 'imatüme pütaterüvarieni, que memütemariva müme memeixeiya que mü'ane taheima macave tiva'aitüvametüme. Perusü que mü'ane yamüticamie yamüti'üquita, mexüacame püta pütaterüvarieni. ²⁰ Müpaü nepütixecühüave, xeme xepüyuvaüriya heiseriemecü yaxemütecahunicü. Mümeta 'inüaricü memüte'üquitamete, Pareseusixi meta, müme yaxaicüa vaniu mepüteyuvaüriya. Mericüte, peuyevese xeme masi yemecü yaxemütecahunicü. Me xüca catixaütüni, tixaü xepücaheutahaxüani haque müra'aita que mü'ane taheima macave.

*Quesusi que mutayü memüha'a vahepaiüsita
(Rucaxi 12:57-59)*

²¹ Xepu'enana quename meripai miemetexi müpaü mete'utahüavarie, Pepücati'amemivani. Que mü'ane mütiyumemivani, 'isücame hesiena 'apürahüpani. ²² Ne masi müpaü nepütixecühüave, que mü'ane miheca yu'iva, 'isücame hesiena 'apürahüpani. Que mü'ane 'axa müticühüaveni yu'iva, mücüsie mepüte'uhüpani ta'uquiyarima. Que mü'ane müpaü mütitahüave, Cari pepüca'amate, mücü panutahüiyani xasi taiyariyarisie.

²³ 'Ayumieme xüca 'a'imiquieri pe'atüani mürayutimavatüre, mana xüca yapera'erivani quename 'a'iva tixaütücü 'aixüa camatixeiya, ²⁴ mana mürayutimavatüre queneucu'eiri 'a'imiquieri. Quenemie meri, 'aixüa

xeteyuxeiyatü xequenacüni yu'ivamatü.
'Ariqueque muva pe'ayeneme queneutimava.

²⁵ Cuitü quenehamicutani que mü'ane mümasixaneta mexi huyeta pe'uyeica hamatüana, capa masiyetuanicü 'isücomesüa masixanetame, 'isücame capa masiyetuanicü tupirisüa, capa pe'anutahüiyanicü. ²⁶ 'Icü niuqui caniseüyeni que nematicühüave, muva pepücavayeyani mexi pecati'atuave naimecü.

Quesusi que mutayü, que mü'ane micumaüva xeime 'üyaya xeime cünaya, mücü hepaüsita

²⁷ Xepu'enana quename müpaü metecühüavarüvacai, Xeime 'üyaya cünaya pepücacumaüvani. ²⁸ Ne masi müpaü nepütixecühüave, que mü'ane mixeiya 'uca 'ihive'erietü, mücü canicumaüvani yu'iyarisie.

²⁹ 'Ayumieme 'ahüxicü 'aserieta miemecü xüca 'axa petiyurieneni, mecuxi quenivatitu'i quenehüva. 'Aixüa caniyümücü masi tixaütü müreuyevenicü 'avaiyarisie mieme, capa pe'axevitü peheucahüiyanicü xasi taiyariyarisie. ³⁰ 'Amama 'aserieta mieme xüca 'axa 'ane matiumayüisitüvani, mecuxi quenavitequi quenehüva. 'Aixüa caniyümücü masi pemanupurunicü capa pe'axevitü peheucahüiyanicü xasi taiyariyarisie.

Quesusi que mutayü, 'uqui yü'üya mucu'eirie hepaüsita

(Mateu 19:9; Maricuxi 10:11-12; Rucaxi 16:18)

³¹ Müpaüta mepüte'utahüavarie meripai miemetexi, Que mü'ane micu'eirie yü'üya, 'eiriya xapayari que'ihuritüani. ³² Ne masi müpaü

nepütixecühüave, que mü'ane micü'eiri yü'üya, mücü xeime cünaya cumaüvame canayeitüani yü'üya me xüca 'uca 'icumayüirieni que mü'ane mücayücüna xeicüa. Que mü'ane mitivitüni 'uca mucu'eiriva, mücüta picumaüvani xeime 'üyaya.

Quesusi que mutayü, memüyühürütüa vahepaüsita

³³ Mücü meta, xepu'enana quename meripai miemetexi müpaü metecühüavarüvacai, Pepüca'ahürütüani peti'itavatü, masi que pemüti'ahürütüa yapepüticamieni Ti'aitame masix-eiyacacu. ³⁴ Ne masi müpaü nepütixecühüave, yemecü xepücayühürütüaca. Taheima mieme muyuavi xexatatü xepücayühürütüaca Cacaüyari muva yu'uenisie 'acaitü müti'aitacü. ³⁵ Cuie xexatatü xepücayühürütüaca cuie 'uvenieyatüa mieme quetayatüa mieme mühücücü. Querusareme xexatatü xepücayühürütüaca ti'aitame mütürücaüye quiecarieya mühücü. ³⁶ 'Amu'u pexatatü pepüca'ahürütüaca pemücayüvecü tuxame yüvime pemeyeitüanicü ni xei cüpayari. ³⁷ Xüca xeyuvaüriyani, hü xequeneutiyaneni xeicüa, me xüca xecayuvaüriyani, tixaü xequeneutiyaneni. Tavari xei niuquiyari panayuhayeva, que mü'ane 'axa mütiyuruvasüa canimiemetüni.

Quesusi que mutayü, 'axa memüvayurie 'axa me'itüarica vahepaüsita

(Rucaxi 6:29-30)

³⁸ Xepu'enana quename müpaü metecühüavarüvacai, Yühüxicü pürapica rahüxicü, yutamecü ratamecü. ³⁹ Ne masi müpaü nepütixecühüave, müpaü xeteyurietü

xepüca'inenaca que mü'ane 'axa müxeyurie. Masi que mü'ane 'a'apucuesie mümasicuvaya 'aserieta, ta'aurie pe'aveme queneupitüa tapata. ⁴⁰ Que mü'ane masixanetatü mümasinavairiemücü 'acamixa, queneutauniri 'a'ücarita. ⁴¹ Que mü'ane masiviya hesiena mieme tixaütü pemüranutünicü xei queyari, huta queyari queneumieni 'utüana. ⁴² Que mü'ane tixaütü mümativaviri, queneupitüa, que mü'ane mümasiniüviriemücü pepüca'ixani'erieca.

Que müreuyevese müvanaqui'eriecü müme mem-eye'unie

(Rucaxi 6:27-28, 32-36)

⁴³ Xepu'enana quename müpaü metecühüavarüvacai, Pepinaqui'erieca 'auravatanaca, pepi'uxive'erieca que mü'ane mümasi'aye'unie. ⁴⁴ Ne masi müpaü nepütixecühüave, xequenivanaqui'erieca müme memüxe'aye'unie, xequeneyunenevieca müme memüxe'uveyia vahesie mieme. ⁴⁵ Müpaü xeyüatü püyuritüni yu'uquiyari taheima macave nivemama xemühümecü. Mücü canenatinetüvani yutau 'axa memüteyurie vahesüa 'aixüa memüteyurie vahesüa. Viyeri panacanü'ava müme heiseriemecü yamemütecahu vahesie müme heiseriemecü yamemücatecahu vahesie yaxaicüa. ⁴⁶ Xüca xevanaqui'erieca müme memüxenaqui'erie, que xete'a'iva mücücü. Camü, 'asita müme cuviyexunusie mieme memüteyetuiriyari yaxaicüa mepüteyurie. ⁴⁷ Xüca yu'ivamarixi xevavaüritüaca hücüa, titasü xeteyurie hipatü yamemücateyurie. Camü, müme

memücatateüterima yaxecüa mepüteyurie. ⁴⁸Xeme püta yemecü xequenaye'axüa, maye'avepaü xe'uquiyari taheima macave.

6

Quesusi que mutayü, müme 'aixüa memüteyurie vahepaüsita

¹ Xequeneyucuerivayurieca capa xete'ayexeiyanicü teüteri vahüxie, müme memüxe'ixüariacacü xeicüa. Me xüca vahüxie xeicüa yaxeteyurieca, tixaütü xepücatepitüarieni, yu'uquiyarisüa taheima macavesüa. ² Quepaucua pemiparevie puvüre, cuxineta pepüca'aitani 'ahüxie mühüsieriecacü pemüxeiyarienticü, tuquipa caye 'utüa que memüteyurie müme yacü xeicüa memüteyurie, teüteri 'aixüa memütiyuanenicü vahepaüsita. 'Icü niuqui caniseüyeni que nemütixecühüave, 'ari meheixeyatü mepacü tita memütepitüarieni. ³ 'Ecü püta quepaucua pemiparevie, 'asipepücatayüni, sepa 'amama 'aserieta mieme 'asimücatimate que mütiyuriene 'a'utata mieme, ⁴ 'avie pemiparevicü. 'Ana 'a'uquiyari 'ixeyatü tita müti'aviesie pümatipitüani 'a'ivarica yunaime vahüxie.

*Quesusi que mutayü nenevieri hepaüsita
(Rucaxi 11:2-4)*

⁵ Quepaucua xemüyunenevie, müme yacü xeicüa memüyüa vahepaü xepüca'yüaca. Cui püvanaque tuquipa memüti'unicü 'isiquinasie memüti'unicü meyunenevietü teüteri memüvaxeyanicü. 'Icü niuqui caniseüyeni que nemütixecühüave, 'ari meheixeyatü mepacü tita memütepitüarieni.

6 'Ecü püta quepaucua pemü'anenevie 'aquita queneutahaca. Quitenie pereuname nenevieri quenepitüaca 'a'uquiyari mana muyeica muye'aviesie. 'A'uquiyari 'ixeyatü tita müti'aviesie pümatipitüani 'a'ivarica yunaime vahüxie.

7 Xeyunenevietü xepüca'imüiriyani niuqui hipame nuivarite vahepaü. Vaüca memutiniucacü, me'eneriecame mepüyu'erie.

8 Vahepaü xe'anenetü xepüca'acüne. Cacaüyari müxe'uquiyari yapütimate tita xemüteheuyehüva, yaxecate'itavavirievavecacu cuxi. 9 'Ayumieme 'ipaü püta xequeteneyunenevieca xeme,

Ta'uquiyari taheima pemacave,
Pequereuyehüvyarieni que pemütipasie.

10 'Enata queneusutüa peti'aitatü,
Yamequeteyurieca que mümatinaque

Taheima que memüteyurie, cuiepata
yaquetiuyüni.

11 'Icuai hicü mieme que temüteheuyehüva,
Yaquetatineumicuanü hicü.

12 Quetatineuyehüvirieca 'axa temüte'uyuricü
Tameta temütehareuyehüviricü müme 'axa
memütasi'uyuri.

13 Pepücatasipitüaca temüta'inüasienicü,
Masi quetaneutavicueisitüa 'axa
temüca'itüarienicü.

'Ecüsü 'aheyemecü pecatini'aitametüni
Pecanitürücaüyeni

Visi pecani'aneni 'aheyemecü.

Müpaü xeicüa canü'aneni.

14 Xüca xetevareuyehüvirieca teüteri 'axa
memüteyurie, xe'uquiyari taheima macave

püxereuyehüvirieca xemeta. ¹⁵ Me xüca xecatevareuyehüvirieca teüteri, xe'uquiyari pücxereuyehüvirieca xemeta 'axa xete'uyurieyu.

Quesusi que mutayü haquiya hepaüsita

¹⁶ Quepaucua xemüyuhaquiya müme yacü xeicüa memüteyurie vahepaü xepücayüaca. Müme yuheiveriecate vahepaü meteyuxexeyame mepayuyeitüva yacü xeicüa, yuhaquivamete vahepaü memüteyuxexeyanicü teüteri que memütevaxeiya. 'Icü niuqui caniseüyeni que nemütixecühüave, 'ari meheixeyatü mepacü tita memütepitüarieni. ¹⁷ 'Ecü püta quepaucua pemü'ahaquiya, quene'acaviri 'amu'usie, quenanacahütaima, ¹⁸ tiyuhaquivamepaü pemücati'axexeyanicü, teüteri que mematexeiya. 'A'uquiyari mana muyeica muye'aviesie, mücü püta que matixeiya pepümasiücüni. 'A'uquiyari 'ixeyatü tita müti'aviesie, mücü pümatipitüaca 'a'ivarica yunaima vahüxie.

*Que mütiti'uta taheima mieme
(Rucaxi 12:33-34)*

¹⁹ Xequeteneuhayeva cuiempa timieme xetixeürietü xeicüa. Cuiempa timieme pütüyusevixima ticümüyarietü tiyucuitamatü, tenavayamete qui vari mepeuhaque, mepinava. ²⁰ Taheima mieme masi xequetenexeüriea. Mücü pücatiyusevixima caticümüyarietü catiyucuitamatü, tenavayamete mepücaheutahaque mepüca'inava. ²¹ Haque pemeitixeürie, manata 'a'iyari püyecani.

*Tavaiyari cüxemeya
(Rucaxi 11:34-36)*

²² Tahüxie canihücütüni tavaiyari cüxemeya. 'Ayumieme xüca 'ahüxi yuxevini que pemütixeiya 'apini, 'avaiyarisie naimpe pepühecüariviyarieca. ²³ Me xüca 'ahüxi 'axa 'aneni peti'acahive'eriecacu, 'avaiyarisie pecaniyüriyariacamücü. Mericüte, 'acüxeme xüca 'uyüre, yemecü pepüyüriyarieni.

Cacaüyarisie tiviyatü, yupinisie tiviyatü püca'yüve müti'uximayaca 'axeicüa
(Rucaxi 16:13)

²⁴ Tevi püca'yüve 'axeicüa yuhutame vahesie tiviyatü müti'uximayaca yucusiyarima. Ni'uxive'eriecamücü xeime 'inaqui'erietü xeime, mesü xeimesie pütiviyani 'ixani'erietü xeime. Xepüca'yüvave 'axeicüa xemüte'uximayaca Cacaüyarisie xeteviyatü yupinisie xeteviyatü.

Cacaüyari que mütiva'üviya yunivema
(Rucaxi 12:22-31)

²⁵ 'Ayumieme müpaü nepütixecühüave, xequeteneuhayeva xeyu'iyaritüatü yutucari hepaüsita, tita tetecuanı tita tete'ieni xecateyücühüavetü, yuvaıyari hepaüsita xepüca'yü'iyaritüaca tita tete'anacatüxüani xecateyücühüavetü. 'Icuai xeicüa que titucari, 'ixuriqui ravaiyari que tihücütüni. ²⁶ Xequenıvaru'ixüari viquixi taheima miemete. Mepüca'uca'esa mepüca'uca'isana, caxetunisie mepücateti'uta. Sepanetü, xe'uquiyari taheima macave pütivamicua. Mericüte, xeme cuini mieme masi xepeuyevese ni que müme. ²⁷ Xeme quepaicü pü'yüve yu'iyaritüatü 'a'utevitü mayuyeitüani xüca 'esi'utevini, sepa xei sicuriyari.

28 'Ixuriqui hepaüsita titayaricutaxi xeteyu'iyaritüa. Xequeteneyü'üquitüaca xehe'erivatü texuxuri 'üsita mieme que mütiuyüraxüa. Capüti'uximaya capüvita.

29 Siepüre müpaü nepütixecühüave, Sarumuni sepa naimecü marivetü mayuyeitüvacai visi pücatiyuquemaritüvacai texuxuripaü.

30 Xüca müpaü 'aneni, xüca Cacaüyari müpaü tiquemaritüaca 'üxa 'üsita mieme hicü meuti'u 'uxa'a huxunuta meucahüiva, masi yemecü catix-equemaritüaca xeme sepa haveri mieme xEICÜA yuri xemüte'erie. 31 'Ayumieme xepücayu'iyaritüaca yaxE'utiyaütü, Queri tetcuaca, titari tete'ieca, titacü tetetaquemaritüaca, xE'utiyaütü. 32 Müme memücatateüterima mepivautüve mücÜ naime. Xe'uquiyari taheima macave yapütimate xemeiyehüvacü 'icü naime. 33 Xeme masi xequeneyuvaüriyani mücÜ tixe'aitüvame mühücütünicü, heiseriemecü yaxemütecahunicü. Müpaü xeteyurietü, xepütemiQuienita mücÜ naime. 34 'Ayumieme xepücayu'iyaritüaca 'uxa'a miemecü. 'Uxa'a puxuaveni 'iyaritüarica yücümana. Tita 'axa müti'ane 'ari pütünaquixü hicü miemecü xemüyu'iyaritüacacü.

7

Hipame vahesie xepücate'uhüpani, que mutayü (Rucaxi 6:37-38, 41-42)

1 Hipame vahesie xepücate'uhüpani, xehesie capa rahüivanicü. 2 Hipame vahesie que xemüte'uhüpa, yaxEICÜA xeme xehesie pürahüivani. Que xemüteva'inüasirie hipame, yaxEICÜA

xepüte'inüasiyarieni. ³ Titayari cui petixeiya xasi 'a'iva huxita meutavivi, pecahe'erivatü queuruvi mana meutave 'ecü 'ahuxita. ⁴ Que petitahüaveni 'a'iva, Tamüsü nepümasivaye'itirieni xasi 'ahuxita meutavivi, queuruvi heutavecacu cuxi 'ecü 'ahuxita. ⁵ Yacü peputaine xeicüa. 'Ahuxita meri quenivayahüva queuruvi, 'arique 'aixüa peheunieretü pecanayeimücü pemivaye'itirienicü xasi 'a'iva huxita meutavivi.

⁶ Tita Cacaüyarisie mieme mütipasie xepücatevamicuani süicüri. Cuca cuini müraye'atüca xepüca'acaxürüvani tuixuri vahüxie, capa me'itiquesinanicü, capa ta'aurie me'axürieme mexe'utisanacü süicüri.

Xüca xeteta'ivauni, xüca xetecuvautüveni, 'itupari xüca xe'uyütüani, 'aixüa püyüni

(Rucaxi 11:9-13; 6:31)

⁷ Xecatehayevatü xüca xeteta'ivauni, yaxepütemiquieni. Xüca xetecuvautüveni xecatehayevatü, yaxepüte'itaxeiya. 'Itupari xüca xe'uyütüani xecatehayevatü, xepüteheuyepiyarieni. ⁸ Que mü'ane mita'ivau pitanaqui'erieni yu'ivaurica, que mü'ane mivaune pitaxeiyani, que mü'ane 'itupari mücuyütüva püreuyepiyarüva.

⁹ Xevitü xeme xüca nu'aya 'itavavirieni pa, tete que timini pa xatatü. ¹⁰ Xüca quesü 'itavavirieni, cu que timini quesü xatatü. ¹¹ Xemesietü sepa 'axa xemü'anene, xüca 'aixüa 'anemecü xetevamicuani yütüriyama, masi vaücavamecü xe'uquiyari taheima macave 'aixüa 'aneme catinivamimücü müme yamemüte'itavavirieni.

12 'Ayumieme nai que mütixenaque teüteri memüxeyurienicü xeme, mücü canixe'inüaritücamücü, yaxaicüa xemüvayurienicü müme meri. Müpaü tiyurienetü canitaxe-viriyamücü 'inüari niuquiyari texaxatamete vaniuquiyari naime.

Quitenie 'esimayeva
(*Rucaxi 13:24*)

13 Quitenie 'esimayevasio xequeneutahaxüa. 'Epayeva quitenie, 'epatayeva huye meucayune haque memeuyexürüve. Mepüyümüire mana memeutahaque. 14 'Esipayeva quitenie, püyusaipüna huye tucarisiepai meutiyune. Hipatü xeicüa mepicaxexeiya.

Cüye que mütimasiücü yu'icuaaxisie
(*Rucaxi 6:43-44*)

15 Xequeneyucuerivayurieca texaxatamete memüte'itava vahepaüsita. Xehesüa mepatahaque muxasi vahepaü meteyuxexeyatü, masi tetüata mepü'üravesixi püta memütenavaya. 16 Que memüte'utixuxuavere xepüvaretimani que memü'anene. Caxie que tica'inüiva xuyasio. Pini que tica'inüiva visexasie. 17 Naitü cüye münararani 'aixüa pütiutixuxuavere. Naitü cüye mütixainirüme 'axa pütiutixuxuavere. 18 Cüye münarani pücayüve 'axa mütiutixuxuavereni. Cüye mütixainirüme pücayüve 'aixüa mütiutixuxuavereni. 19 Naitü cüye 'aixüa mücatiutixuxuavere canavitequiemücü, taipa caneuxüriyamücü. 20 'Ayumieme que memüte'utixuxuavereni xepüvaretimani que memü'anene.

Yunaitü muyuavisie mepüca'aye'axüani que mutayü

(Rucaxi 13:25-27)

²¹ Müme müpaü memünetecühüave, Ti'aitame 'acu, Ti'aitame me'utiyuatü, yunaitü müme mepücaheutahaxüani haque müti'aita que mü'ane taheima macave. Müme xeicüa yamemütecahu que müтинаque ne'uquiyari taheima macave, müme mecaneutahaxüacuni. ²² Mücü tucarisie yumüretü müpaü mepünetetahüave, Ti'aitame 'acu, Ti'aitame, neuxei tame temasixatatü tetenicuxatacaitüni, temasixatatü cacaüyarixi 'axa memü'anene tepüvareutanü'axüa, temasixatatü marivemecü tepüteyuriecäi. ²³ 'Anari ne müpaü nepütivatahüave, Hasuacu nepücaxematecai. Nehesüa xepücamiemete, xequeneutayeixüa. Cari yaxepüteyurie que mücatiheiserie.

Simiyenitu 'aixüa mü'ane 'axa mü'ane

(Rucaxi 6:47-49; Maricuxi 1:22)

²⁴ 'Ayumieme nepaine, que mü'ane mi'enie 'icü neniului que nemutayü, yamüticatüa, mücü tevi mütimaivepaü cani'aneni. Mücü niyutaquitüani tetesie. ²⁵ 'Ucaviyecu, hatuxame vayenecu, 'ucu'ecacu, mücü quisie 'uquexüacu 'eca, cacanativeni, tetesie mutaquicaicü simiyenituyari. ²⁶ Masi que mü'ane mi'enie 'icü neniului, yacaticamietü, mücü tevi 'asimücatimatepaü cani'aneni. Mücü niyutaquitüani xiecaripa. ²⁷ 'Ucaviyecu, hatuxame vayenecu, 'ucu'ecacu, mücü quisie 'uquexüacu, niucaveni. Carima niutayuanü 'ativeximetü.

²⁸ Hicüsüari Qesusi quepaucua minü 'icü xasica, teüteri mecaniuhüxiyani 'üquisicayacü. ²⁹ Que mü'ane heiserie mexeiypaü tiniva'üquitüacaitüni. Müme 'inüaricü memüteva'üquitüvacai vahepaü pücati'üquitacai Qesusi.

8

Qesusi que mürenayehüa tevi cuiniyacü müca'itiyacai

(Maricuxi 1:40-45; Rucaxi 5:12-16)

¹ Mericüsü quepaucua yemurisie macane, teüteri yumüiretü mecaniveiyacaitüni. ² Hicü tevi cuiniyacü müca'itiyacai hesüana nuaca neneveri canipitüani ya'utaitü, Ti'aitame xüca pe'avaüriyani pepüyüve pemünesi'itienicü. ³ Mücüri yumama 'utaseraca nimayüani ya'utaitü, Nepünevaüriya. Pecaniu'itiyani. Cuiniyaya yapaücuca neunuani, 'itiyatü nayani. ⁴ Hicü Qesusi müpaü tinitahüave, Neuxei, xeimetüme pepücaraxaxatüvani. Mara'acamesüa quenemie püta quene'ahecüata masixeyacü. 'Imiquieri quenanutimava que mütiu'aitaxü Muisexi yapemütivatahecüatüanicü.

Qesusi que mürenayehüa cuya nu'aya

(Rucaxi 7:1-10)

⁵ Mericüsü Caperünaumesie heutahacu cuya hesüana caninuani xei sienituyari cuyaxi tiva'aitüvame. Mücü vaüriyarica nipitüani ⁶ müpaü 'utaitü, Ti'aitame 'acu, nenive muva nequita pacaca hurietü cui yüanetü cuiniyacü. ⁷ Mücü rehüave, Ne netiyemie nemenayehüanicü. ⁸ Cuya rehüave, Ti'aitame, 'aixüa nepüca'ane

nequita pemeutahanicü. Niuqui xEICÜA queneutayüqui. Mücücü panayehüiyani nenive. ⁹ Nesiere necatini'aitüarieca necuyatütü, cuyaxita nepütiva'aitüvame. Xüca müpaü netitahüave xeime, Quenemie ne'utaitü, mücü püyemie. Xeimeta müpaü xüca netiutahüave, Quenaye'a ne'utaitü, mücü canayeimücü. Xüca müpaü netitahüave nehesüa mieme ti'uximayatame, 'Ipaü quetineyurieneni, müpaü pütüyurieneni. ¹⁰ Qesusi 'i'enieca nihüxiyacaitüni. Müpaü tinivarutahüave müme memiveiyacai, 'Icü niuqui caniseüyeni que nemütixecühüave, ni xeime 'Ixaherisixi vasata 'icüpaü 'aneme nepücahetaxeyave yuri ti'eriecame. ¹¹ Müpaü nepütixecühüave, yumüiretü meni'axüacuni tau matineicasie miemete macayuyipiquesie miemete. Mexa 'aurie mecanayaxicuni 'Apurahamimatü 'Isahaquimatü Cacuvumatü haque müre'aita que mü'ane taheima macave. ¹² Peru müme mana memeutahaxüaniquecai müpaü me'ananetü memutinuiavaxücü, müme püta mecanayeveyariexüacuni tacua, yüvipa yemecü memü'uvanücü. Mana meniutisuanacuni meniyutaquevecuni. ¹³ Hicü Qesusi müpaü tinitahüave cuyaxi tiva'aitüvame, Quenemie. Yuri que pemütiuta'eri, yapeque'itüarieni. 'Anatütü nanayehüiyani nu'aya.

*Qesusi que mürenayehüa Pecuru varücaüya
(Maricuxi 1:29-31; Rucaxi 4:38-39)*

¹⁴ Mericüsü Qesusi Pecuru quie nuaca, nixeiya varücaüya 'ucacaimé hüiyacame. ¹⁵ Mamayasie ni-

mayüani. Hüiya nihayeva. 'Anucuqueca tinivaru-
mini.

Yumüireme que mütivaranayexüri
(*Maricuxi 1:32-34; Rucaxi 4:40-41*)

¹⁶ Hicü 'ucutaicarecu mecani'atüirieni
yumüireme teüteri, cacaüyarixi 'axa
memü'anene memüvaviyacai. Cacaüyarixi
nivaranuyenü'axüani niuquicü, yunaim
püvaranayexüri memütecucyecai. ¹⁷ Müpäü
tiuyuriecü, paye'a Cacaüyari que mutayü,
tixaxatame Quisariyaxi ya'utainecacu, Mücütütü
cataniunavairieni taveranariya, peitü tacuiniya.

Teüteri Qesusisie memüteviyaquecai
(*Rucaxi 9:57-62*)

¹⁸ Mericüsü Qesusi vaxeiyatü teüteri
que memüteyuxeüriecai 'auriena yumüiretü,
tinivaruta'aitüani yuteüterima 'anutaüyepai
memenuyevitünicü. ¹⁹ Hicü xevitü 'inüaricü
müti'üquitametücai hesüana nuaca, müpäü
tinitahüave, Ti'üquitame 'acu, 'ahesie
necatiniviyamücü. Haque pemeyemie,
neta necaniyemieni 'a'utüma. ²⁰ Qesusi
rehüave, Cauxaisi yuterü mepexeyia, viquixi
taheima miemete yu'itua mepexeyata, peru
ne, Yuri Tevi que nemütiteva, haquevasü
nepücarexeyia haque nemünetamuritaritüani.
²¹ Xevitüta tiyü'üquitävame müpäü tinitahüave,
Ti'aitame, queneneupitüa merie nemüyemicü,
nemicateucucü ne'uquiyari 'umüyu. ²² Qesusi
rehüave, Nehesie quetineviyanisü. Müquite
quenivaruhayeva, müme püta memüvacateucucü
yuhesüa miemete müquite.

*Quesusi que müreinuitüa 'eca hamevari
(Maricuxi 4:35-41; Rucaxi 8:22-25)*

²³ Mericüsü canuvasie 'acayerüca neyani Quesusi, hesüana miemete teyü'üquitüvamete yunaitü me'acayaxeca 'üaritü mepecü. ²⁴ Hicü haracuna nenutivayacaitüni, Canuva pücahahecüacai hamevarisata. Quesusi masi canicusucaitüni. ²⁵ Hicü teyü'üquitüvamete 'auriena me'uyuxeürieca menenutahütüani müpaü me'utiyuatü, Ti'aitame quetaneutavicuesitüa tepeuyeveixime. ²⁶ Mücü müpaü tinivarutahüave, Titayari xeteheumama. Cari haveri mieme xEICÜa yuri xepüte'erie. Hicü 'anucuqueca nitatieni 'eca haracuna. Cui cayuvatü caniutamare. ²⁷ Teüteri menihüxiyacaitüni müpaü me'utiyuatü, Queri 'ane 'icü. Cari 'asita 'eca yapüticamie que maine, haracuna meta.

*Cacaüyarixi que memütevaviyacai Catarenatari
(Maricuxi 5:1-20; Rucaxi 8:26-39)*

²⁸ Mericüsü 'anutaüyepai meheta'axüacu Catarenatari vacuiepapai yuhutatü menenucunaque teuquiyapa meheyecüneca, cacaüyarixi 'axa memü'anene memüvaviyacai. Cuini mieme metenayueririyacaitüni. Hipatü mepüca'yüvavecai mana memü'uvanicü mücü huyeta, müme vacümana. ²⁹ Mericüsü müpaü meteniuhiva, Que petasiyurieni 'ecü, Cacaüyari pemünu'aya. 'Üva petinua petasi'uximatüanique tucari ca'aye'avecacu cuxi.

³⁰ Mericüsü memanu'uvacaisie tevapai metenicuacaitüni tuixuri yumüiretü. ³¹ Cacaüyarixi 'axa memü'anene menitavavirieni müpaü me'utiyuatü, Xüca petasi'anuyenü'axüani,

mana püta quetananunü'a cuerietü tuixuri temüvaviyacü. ³² Müpaü tinivarutahüave, Xequenehu manapaitü. Mana mehecüneca menivarutiviyaxüani tuixuri. Yunaitü tuixuri meniutinausa. 'Axa 'anecüa meneucanausaxüaximeni haracunapa. Hapa meniucuni.

³³ Hicü vahüvemete meniyuta'unaxüani. Quiecarisie meheta'axüaca metenicuxatacaitüni naima teüteri cacaüyarixi 'axa memü'anene memüvaviyacai vahepaüsita. ³⁴ Hicü quiecatari yunaitü mecanivayecüne meheinaquiyuca Qesusi. Me'ixeyatü vaüriyarica menipitüacaitüni müyemiecü vacuiepa mücayuhayevanicü.

9

Qesusi que mürenayehüa huriecame (Maricuxi 2:1-12; Rucaxi 5:17-26)

¹ Mericüsü canuvasie 'acayerüca 'anutaüyepai neyani. Yuquiecarisie ninuani. ² Hicü huriecame meni'atüirieni 'itarisie yecaime. Qesusi vaxeyatü yuri que memüte'eriecai müpaü tinitahüave huriecame, 'Aiyari queneucayesa nenive. 'Ari pepüreyehüviyari 'axa pemütiuyuricü. ³ Hicü hipatü 'inüaricü memüte'üquitametetücai müpaü meteniyücühüavecaitüni yu'iyarisie, Cari 'icü pisevixima Cacaüyari 'axa 'utaitü. ⁴ Qesusi va'iyaritüarica maitü, müpaü niutayüni, Titayariri 'axa xeteyu'iyaritüatüve yu'iyarisie. ⁵ Tita masi caticuanive. Que ticuanive müpaü mütayünicü, pepüreyehüviyari 'axa pemütiuyuricü 'utaitü. Caticuanive masi müpaü püta mütayünicü, quenanucuquexi quenecuyeicani 'utaitü.

6 Para yaxemütemaicacü quename heiserie nehexeiya cuiepa nemütivareuyehüvirienicü 'axa memüte'uyuricü, Yuri Tevi nehücütütü, hicü müpaü tinitahüave huriecame, Quenanucuquexi, 'a'itari quenacuetü, 'aquie quenemie. ⁷ Hicü 'anucuqueca yuquie neyani. ⁸ Teüteri me'ixeyaca menimamacaitüni. 'Aixüa meniutiyuanecaitüni Cacaüyari hepaüsita, heiserie müvarupitüacü teüteri müpaü memüteyurienicü.

*Que mütita'ini Mateu hesiena mütiviyanicü
(Maricuxi 2:13-17; Rucaxi 5:27-32)*

⁹ Hicü Qesusi 'uma 'uyemietü nixeiya tevi Mateu titevacame mana 'acaime memüte'ayutituayasie. Müpaü tinitahüave, Nehesie quetineviyani. 'Anucuqueca hesiena tiniuviya.

¹⁰ Mericüsü Qesusi mana catinicuacaitüni quita. Yümüretü cuviyexunusie mieme memüteyeturiyari, 'axa teyuruvamete meta me'u'axüaca Qesusimatü teyü'üquitüvametemama vahamatü metenicuacaitüni 'axeicüa.

¹¹ Pareseusixi mevaruxeiyaca müme, müpaü metenivarutahüave teyü'üquitüvametemama, Titayaricutaxi müme cuviyexunusie mieme memüteyeturiyari vahamatü 'axa teyuruvamete vahamatü ticua'a mücü tixe'üquitüvame.

¹² 'Iya varu'enieca müpaü niutayüni, 'Aixüa memüteheu'erie mepücaheiyehüva tiyu'uhayemavame. Müme memütecucuye püta mecaneiyehüaca. ¹³ Peuyevese cuxi yaxemüteyü'üquitüanicü que maine mücü niuqui müpaü manuyüne, Nepünaqui'a xüca xeteyucanenimayaca, peru mavari xEICÜA pücanesinaque, manuyüne. Ne que nemütinua,

nepücanua nevata'inienique müme heiseriemecü yamemütecahu. Müme 'axa memüteyurie püta nevata'inienique nepunua, memütehayevanicü que memüteyuriecäi.

*Que mütiuta'ivaviyarie haquiya hepaüsita
(Maricuxi 2:18-22; Rucaxi 5:33-39)*

¹⁴ Hicüsüari Vani teyü'üquitüvametemama Quesusüa meniu'axüani müpaü me'utiyuatü, Tame, Pareseusixi meta, titayari tete'utatahaquiva, 'ahesüa miemete teyü'üquitüvamete mecayutihaquivacacu. ¹⁵ Quesusi müpaü tinivarutahüave, Neüquiypa que meteyüvave 'ixüaramete memüyuheiveriecäü mexi neneüqueme vahamatü 'a'uca. Tucari canaye'amücü quepauca neneüqueme müthanieni vasata. 'Anari meniyuhaquicuni. ¹⁶ Tevi 'ixuriqui mücayutatutuvecü püca'imatesiquitüani 'ixuriqui müye'i. Manesiquiyari müpaü mü'ane 'ixuriqui pütahana, sanimeyari masi 'axa 'anetü payeica. ¹⁷ Yaxeicüa sixai müyeye'isie pücatuariva caxie vinuyari mücuanacü. Me xüca müpaü tiuyurienique, sixai nitisaniqueniqueyu. Vinu nitayeuriveniqueyu, sixai neuyeveniqueyu. Masi sixai mühehecuasie pücatuariva caxie vinuyari mücuanacü. Mücücü naitü püyuhayevani.

*Cairu nu'aya que müranucuquetüarie, 'uca
ticuicame Quesusi 'ücarieya 'umayüacu
(Maricuxi 5:21-43; Rucaxi 8:40-56)*

¹⁸ Müya tivacuxaxatüvacacu, teüteri va'uquiyari xevitü nuaca nenevieri canipitüani ya'utaitü, Nenive nemüni xique 'uca. Masi quenemie queneutime'i hesiena,

nanutanierimücü. ¹⁹ Qesusi 'anucuqueca neiveiya, teyü'üquitüvameteta 'üaritü. ²⁰ Hicü 'uca 'aura caniuyani müticuyecai, tamamata heimana huta viyari müyuriecail xuriyaya caheunuavecacu. Varitana 'uyemietü nimayüani 'ücarieya putuniyarisie. ²¹ Yu'iyarisie müpaü tiniyücühüavecaitüni, Xüca ne'imayüani siqueresü 'ücarieya xeicüa, nepanayeveni. ²² Qesusi ta'aurie 'aveca 'ixeyaca müpaü niutayüni, 'Aiyari queneucayesa nenive. Yuri pemüti'eriecü pepanayehüiyari. 'Anatütü nanayeveni 'uca.

²³ Hicü Qesusi va'uquiyari quie henuaca, cürautavivamete varuxeyaca teüteri meyuxamuriecame meta, ²⁴ müpaü tinivarutahüave, Xequenanyecüni. 'Üimari pücamüqui. Pucusu masi. Meninanaimacaitüni. ²⁵ Peru varanuyenü'axüacu teüteri, mana heutahacu, 'iviyacu mamayasie, nanucuqueni 'üimari. ²⁶ Müpaü pütiutamarivaxü mücü cuiepa naisarie.

Yuhutatü memacücupesai meheunenieretü que memüte'ayeitüarie

²⁷ Mericüsü mana 'anuyeyacu, yuhutatü meniveiyacaitüni Qesusi memacücupesai, meniutihivacaitüni müpaü me'utiyuatü, Raviri pemünu'aya, quetanenenimayaca. ²⁸ Quita heutahacu müme memacücupesai 'aura menacüne. Qesusi müpaü tinivarutahüave, Yuri xete'erie quename müpaü neyüve. Müpaü mete'icühüave, Hü Ti'aitame. ²⁹ Hicü nivaramayüaxüani vahüxita müpaü 'utaitü, Yuri que xemüte'erie yaxequ'eitüarieni. ³⁰ Meheunenieretü menacüne. Hicü Qesusi

cuini mieme nivarupitüani yuhaxüama ya'utaitü, Neuxei, xevitü tüma pücaretimani. ³¹ Müme masi mehecüneca metenicuxatacaitüni mücü cuiepa naisarie.

Nenurietü niuветü que mürayeitüarie

³² Hicü mehecüneca müme hesüana caniu'atüarieni tevi münenuriecai cacäyari 'axa mü'ane miviyacaicü. ³³ 'Enuyenü'acu cacäyari 'axa mü'ane, nenurie niutaniuni. Teüteri menihüxiyacaitüni müpaü me'utiyuatü, Hasuacu müpaü 'anetü pücamarivacai haitüarie 'Ixaheri cuieyarisie. ³⁴ Perusü Pareseusixi müpaü meniutiyuanecaitüni, Cacäyarixi 'axa memü'anene tiva'aitüvame miparevicü, 'ayumieme nivaranuyenü'axüani cacäyarixi 'axa memü'anene.

Quesusi que mütivanenimayacai teüteri

³⁵ Mericüsü Quesusi naime quiecaritesie 'emacuyeyeusie 'esimüyeyeusie canicuyeyecacaitüni ticu'üquitametü vatuquiteta, ticuxatatü niuqui 'aixüa manuyüncü, que müti'ane Cacäyari ti'aitametücacu ticuxatatü, varanayexürüvatü müme naime cuiniyacü naime veranariyacü memütecucuyecai. ³⁶ Teüteri yumüireme vaxeyatü, nivarutinenimayata, memü'uximatüariecaicü mematixürüvecaicü, muxasi memücaheixeiya yühüveme vahepaü. ³⁷ Hicü müpaü tinivarutahüave yuhesüa miemete teyü'üquitüvamete, 'Isanari püvaücava, 'isanamete mepücayumüire. ³⁸ 'Ayumieme xequeneutavaviri 'isanari cusiyari, 'isanamete müvatanü'axüanicü yu'isanarita.

10

*Tamamata heimana yuhutame que
mütivaranayexei nü'arisixi*

(Maricuxi 3:13-19; Rucaxi 6:12-16)

¹ Mericüsü teyü'üquitüvamete varuta'inieca yu'aurie tamamata heimana yuhutame hesüana memümiemetetücai, heiserie nivarupitüani cacäyarixi memüca'itiyatüca vahepaüsita memüvaranuyenü'axüanicü, memüvaranayexürüvanicü müme naime cuiniyacü naime veranariyacü memütecucuyecai.

² Nü'arisixi tamamata heimana yuhutatü müpaü mecatenitete vaca. Simuni meri Pecuru mütitevacai, 'Atürexitari mü'ivayatücai, Cacuvu Vani meta mü'ivayatücai, Severeu memünivemamatücai,

³ Piripe Parüturume meta, Tumaxi Mateu meta cuviyexunusie mieme mütiyetuiriyarüvacai, Cacuvu 'Aripeu münu'ayatücai Reveu meta Tareu mütitevacai, ⁴ Simuni mücananisitatücai Cura meta 'Isicariutitanaca 'arique miyetua Qesusi.

*Tamamata heimana yuhutame que
mütivareutanü'axüa*

(Maricuxi 6:7-13; Rucaxi 9:1-6)

⁵ Mericüsü 'ime Qesusi nivareutanü'axüani tamamata heimana yuhutame müpaü tivaruta'aitüaca, Müme memücatateüterima vahuyeta xepücaheuhuni. Samariyatari vaquiecarisie xepücaheutahaxüani. ⁶

Masi muxasi memeuyexürüve vahesüa xequeneuhuni, 'Ixaherisixi teüteriyari vahesüa. ⁷ Xe'uyehutü 'ipaü xequetenecuxatani, Canayehuraniri, cuitü que mü'ane taheima müti'aita 'enata pisutüani ti'aitatü,

müpaü xe'utiyuatü. ⁸ Xequenivaranayexürüvani tecuicucate, xequenivaranutanieritüvani müquite, xequeniva'itieca müme cuiniyacü memüca'itiyatüca, xequenivaranuyenü'axüa cacayarixi 'axa memü'anene. 'Asixecatecuetatüarietü xepüte'umiquie, 'asixecateyucuetatüatü xequetenivamicuani.

⁹ Xepücahenu'üveni ni huru ni pürata ni cuvüre tuminiyari yuvivurasie. ¹⁰ Xerai xepüca'anuhuruvani huyeta mieme. Huta 'ücyari ya cacai xepüca'anu'üni. Mumuxi xepüca'anucueni. Ti'ivamesie pütinaque yu'icuai mümiquienicü yu'ivarica.

¹¹ Quiecarisie quepaucua xemeutahaxüani 'amacuyevasio ya 'esimüyevasio, xequenecuvava que mü'ane mana meca 'aixüa mütiuca'iyari. Hesüana xequeneyuhayevani 'asita quepaucua que xemüyehu. ¹² Quita xeheutahaxüaximetü vaürisica xequenepitüaca quiecame. ¹³ Xüca quiecame 'aixüa tiuca'iyarini, xevaürisica queyuhayevani hesiena. Me xüca 'aixüa catiuca'iyarini, xevaürisica que'acunuani xehesie. ¹⁴ Que mü'ane mücaxetanaqui'erieni, que mü'ane mücayuvaüriya xeniucui mü'enienicü, quita xevayenexüaximetü, mücü quiecarisie xevayenexüaximetü, xequeneucasixüa tumuanari yu'ücasie, mana mücayuhayevacü. ¹⁵ 'Icü niucui caniseüyeni que nemütixecühüave, tucari 'aye'ayu quepaucua 'isücame müvatahüave, Surumatari Cumuxatari 'esiva cuanivemecü meni'itüariyecuni, peru mana quiecatari püta cui cuanivemecü mecani'itüariyecuni.

'Arique xepuveiyarieca, que mutayü

16 Neri que nemütixehentanü'axüa, muxasi vahepaü xecaniyüacacuni 'üravesixi vasata xe'u'uvatü. 'Ayumieme xequetenemaivaveni cuterixi vahepaü, xepüca'inüca tita 'axa müti'anene cucuruxi vahepaü. 17 Xequeneyucuerivayurieca teüteri vahepaüsita. Müme mepüxeyetuani yu'uquiyarima vahesüa. Mepüxetavayani yutuquiteta. 18 Cuvexunarurisixi te'aitamete vahüxie xecananuhapaniecuni nehesüa xemümiemetecü. Müpaü xe'itüarietüvetü xecanivatahecüasitüiyacuni müme hipameta memücatateüterima. 19 Quepaucua memüxeyetuani, müpaü xepücateyu'iyaritüaca que xemutiyuaneni, quepaü xemütevacühüaveni. 'Anaque yaxecatenipitüariecuni que xemutiyuaneni. 20 Xemesü xepücahümetüni que mü'ane yamütayüni 'ana, masi xe'uquiyari 'Iyarieya canihücütücamücü que mü'ane yamütayüni xecuyuitüatü.

21 Ra'iva pürayetuani mümierienicü. Ra'uquiyari niyetuamücü yunive. Türi meniyeha'acuni yu'uquiyarima vahepaüsita, metenita'aitacuni memücüi'ivacü. 22 Yunaitü mecanixe'uxive'eriecacuni nehesüa xemümiemetecü. Que mü'ane tiuca'enivatü 'amuyeicani heutipareyuque, mücü canitavicueisitüariemücü. 23 Quepaucua memüxe'uveyiyani xeime quiecariyarisie, 'uma püta xeimesiepaitü xequeneyuta'unaxüa. 'Icü niuqui caniseüyeni que nemütixecühüave, quiecarite 'Ixaheri cuieyarisie miemete xepüca'ayentüvaveni mexi necanuaveni, Yuri Tevi que nemütihücü.

24 Tiyü'üquitüvame que tiyüve me'ivacü ti'üquitame ve'emetütü. Ti'uximayatame que tiyüve me'ivacü yucusiyari ve'emetütü. 25 'Aixüa caniyümücü xüca tiyü'üquitüvame ti'üquitamepaü 'anetü 'ayani xeicüa, xüca ti'uximayatame yucusiyaripaü 'anetü 'ayani xeicüa. Mericüte, qui cusiyari xüca Peheresepuri me'itaterüva masi vaüca yamepütevataterüva hesüana miemete quiecatari.

*Que mü'ane meuyevese mimacarüca
(Rucaxi 12:2-9)*

26 Xepücavamacarüca. Naitü müranucaname, xeyarietü catinayeimücü. Tita mütiu'aviesie, mücüta masiücütü payani. 27 Que nemütixetahüave tahücüate tetecuxatatü yüvipa, yaxequetenecuxatani hecüta. Tita xemüte'enie yanetixecuxaxatüvacacu xenacata, vapai yunaima vahüxie xe'uti'utü yaxequeteneuhivani. 28 Xepücavamacarüca müme memüyüvave vai memümieni xeicüa, mecayüvavetü memimieni ra'iyari. Masi xequenemacarüca que mü'ane müyüve mica'una ra'iyari ravaiyari naime xasi taiyariyarisie.

29 Tamüsü 'üxaviquixi que memütetuiya, yuhutatü xei senitavuyari mecate'aye'atüca. Ni xevitü müme cuiëpa pücacaveni, xe'uquiyari yacatimaicacu. 30 Xeme xecüpa xemu'usie mieme xexuitü puti'inüasie que mütipaüme. 31 'Ayumieme xepücaheumamaca. Yümüiretü 'üxaviquixi que memüte'aye'atüca, masi vaüca xepüte'aye'atüca xeme.

Müme memüyuecüata Qesusi Cürisitusüa memiemetetütü teüteri vahüxie
(Rucaxi 12:8-9)

³² Que mü'ane müyuecüata teüteri vahüxie quename nehesüa mieme 'utaitü, neta quename hesiena netiviya nepünehecüata ne'uquiyari hüxie taheima macave hüxie. ³³ Que mü'ane masi müyuecüata teüteri vahüxie quename nehesüa camieme 'utaitü, neta quename hesiena necativiya nepünehecüatani ne'uquiyari hüxie taheima macave hüxie.

Qesusi hixüata que mütivasana
(Rucaxi 12:51-53; 14:26-27)

³⁴ Que nemütinua, müpaü xepücatecu'erivani quename cuiepa memütama 'aixüa meteyuxeiyame nemüvarayeitüanicü nenua. 'Aixüa meteyuxeiyame nemüvarayeitüanicü necapunua, cusiracü memüyutacucuyanü püta necaninuani. ³⁵ Nepunua meta vahixüata nemüvatasanacü, tevi yu'uquiyari maye'uniecacü, 'uca yuvarusi maye'uniecacü, viquivame yumu'e maye'uniecacü. ³⁶ Müme memeye'unieca tevi, quiena quiecatari mecanihümetücacuni.

³⁷ Que mü'ane vaüca müvanaqui'erie yu'uquiyari yuvarusi 'esiva nesinaqui'erietü ne, 'aixüa püca'ane münesihexeianicü. Que mü'ane vaüca müvanaqui'erie yunive 'uqui 'uca 'esiva nesinaqui'erietü ne, mücüta 'aixüa püca'ane münesihexeianicü. ³⁸ Que mü'ane yeme mücayuvaüriya 'asita curuxisie mümierieni, sepa nehamatü muyeica nehesie tiviyatü, mücüta 'aixüa püca'ane münesihexeianicü. ³⁹ Que mü'ane yutucari mütaxeiya pitatümaiya. Que mü'anesü

mitümaiya yutucari nehesüa mümiemecü, mücü heixeyatü payani.

Tvarica
(*Maricuxi 9:41*)

⁴⁰ Que mü'ane müxetanaqui'erie pünesitanaqui'erie neta. Que mü'ane münesitanaqui'erie canitanaqui'erienita 'iya münesiheyenü'a.

⁴¹ Que mü'ane mitanaqui'erie tixaxatame, he'erivatü tixaxatame mühücücü xeicüa, mücü tixaxatamepaü pütüpütüarieni. Que mü'ane mitanaqui'erie tevi heiseriemecü yamüticamie, he'erivatü yamüticamiecü xeicüa, mücüta tevi heiseriemecü yamüticamiepaü yapütüpütüarieni.

⁴² 'Ime sepa memücamamarivave, que mü'ane miharitüani müme xeime, sepa xei vasuyaricü häütümecü xeicüa miharitüa, he'erivatü tiyü'üquitüvame mühücücü, niuqui caniseüyeni que nemütixecühüave, yemecü yu'ivarica püpütüarieni.

11

Vani Ti'üyamesüa miemete niuqui tuayamete que memüte'u'axüa Qesusisüa

(*Rucaxi 7:18-35*)

¹ Mericüsü Qesusi quepaucua mütiutahayevaxü tiva'aitüatü yuhesüa miemete teyü'üquitüvamete tamamata heimana yuhutame, mana caneyeyani quiecaritiesie müti'üquitanicü müticuxatanicü.

² Mericüsü Vani casariyanata 'ayecaitü tiniutamarieni Cürisitu que mütiyurienecai. Ni-varetanü'ani yuhesüa miemete teyü'üquitüvamete.

³ Vacümana Qesusi müpaü tiniutahüave, 'Ecü petihücü que mü'ane 'umamieniquecai, nusu

xeime cuxi tepücuevieca. ⁴ Quesusi müpaü tini-varuta'eiya, Xequeneuhuniri, xequetenetaxatüa Vani tita xemüte'u'eni tita xemüte'uxeï hepaüsita, ⁵ memacücüpe que memüte'anutaneniere, huriecate que memüte'anucu'uve, müme memüca'itiyatücatei cuiniyacü mete'itiyatü que memüte'acüca, memünacatuxietücatei meheu'enanatü que memüte'acüca, müquite que memüte'anucu'uitüariva, puvüresixi que memütecuxaxatüariva niuqui 'aixüa manuyüne hepaüsita. ⁶ Mücü meta, 'aixüa cani'itüarieca que mü'ane necümana müca'ucununuitüariva.

⁷ Mericüsü mana me'uyehuximecacu, Quesusi canisütüani tivacuxaxatüvatü teüteri Vani hepaüsita müpaü 'utaitü, Titayari xetehecucünixüa macumavesie. Haca 'ecacü 'uyuaneme que xetehecu'ixüari. Tixaü xüari. ⁸ Mesü tita xetehecu'ixüari. Xicu 'ixuriqui müyumeni manacatücü xetehecuxeï. Tixaü xüari. Tamüsü müme müyumemeni memanacatücü masi te'aitamete vaquita mepayetei. ⁹ Mesü titayari yemecü xetehecunenierixü. Tixaxatame

xexeiyaque püta xecatehecücünixüa 'acu. Hü müpaü nepütixecühüave, tixaxatame xepuxeï yemecü mütixaxatame hipatü yamemücatehüme. ¹⁰ 'Icü canihücütüni 'utüarica mixatacai müpaü 'anuyütü,

Camü, nenuqui tuayame.

Necanununü'amücü 'ahüxiepai

Micuha'aritüanicü 'ahuye

Pecanuavecacu cuxi.

¹¹ Niuqui caniseüyeni que nemütixecühüave, teüteri vanivema vasata ni xevitü püca'anucuqueve Vani

Ti'üyamepaü ve'emetütü. Perusü que müti'ane mücü taheima macave ti'aitametücacu, sepa tevi mücave'eme, mücüsie tiviyatü masi yemecü püve'eme, Vani hepaüna cave'emetücacu.

¹² Vani Ti'üyame munuasie hicüque, tita temütehexeiya que mü'ane taheima macave tati'aitüvametücacu, mücü naitü püviyarixime tüma. Me'iviyacutü mepüyucuitüve memeix-eiyanicü yuhesie mieme. ¹³ Texaxatamete yunaitü, 'inüari niuquiyarita metenicuxatacaitüni 'arique que mütiyüniquecai Vani munuaque.

¹⁴ Xüca xeyuvaüriyani xemitanaqui'erienicü 'icü niuqui, mücü Vani canihücütüni 'Eriyaxi 'umamieniquecai. ¹⁵ Xaütü netü mu'enaxü.

¹⁶ Titapaü mete'aneneme netivaxatani hicü miemete teüteri. Türi vahepaü mecani'aneneni quiecari hixüapa memütitei memüvahivi yu'ivama ¹⁷ yame'utiyuatü,

Cari yacü xeicüa tepüxecürautaviya,

Xepücateneitüve.

Yacü xeicüa tepütahiveriecai xehesie mieme,

Xepüca'utisuanacai.

¹⁸ Vani caninuani caticua'atü caye'etü. Müme müpaü meputiyuane, Cari cacaüyari 'axa mü'ane pinü'ü. ¹⁹ Ne püta Yuri Tevi nehücütütü necan-inuani neticua'atü necu'ienetü. Müme müpaü meputiyuane, 'E'e, mücü tevi 'icuaicü xeicüa püyüane, vinucü xeicüa püyüane, püvanaqui'erie müme cuviyexunusie mieme memüteyeturiyari 'axa teyuruvamete yunaime. Sepanetü mücü, Cacaüyari timaivetü que mütiyuriene, mücücü yacatinimasiücünü heiserie que mürexeiya.

*Que memücateyuvaüriyacai quiecaritiesie
quiecatari*

(Rucaxi 10:13-15)

²⁰ Hicü nisutüani varutate'atü teüteri quiecaritiesie memayetecai haque türücaüyemecü mütiyuriencai müiremecü, quiecatari memücatehayevacaicü que memüteyuriecäi. ²¹ Müpäü niutayüni, Xüa 'ui Curasini quiecatari, xüa 'ui Vesaira quiecatari. Tirusie Sirunisie xüca türücaüyemecü tiuyüni que que mütiuyü xehesüa, vana quiecatari meripai mepütehayevaquoyu que memüteyuriecäi, mepüyuheiveriecaquoyu maixa me'anacatütü heiverica 'inüariyari, naxi meyucavirivatü. ²² Müpäü xEICÜA nepütixecühüave, Tirutari Sirunitari vahesie mieme pücaniveni quepaucua 'isücame müvatahüave, peru xeme xehesie mieme cuini mieme pücaniveni masi. ²³ Xemeta Caperünaumetari, que xeteyutituicaniqueyu muyuavisiepai. Müquite vahesüa xepeucaxüriyani püta. Xüca Surumasie türücaüyemecü tiuyüni que que mütiuyü xehesüa, mücü quiecaripüraniereniqueyu cuxi hicü. ²⁴ Müpäü xEICÜA nepütixecühüave, Suruma cuieyarisie quiecatari vahesie mieme pücaniveni quepaucua 'isücame müvatahüave, peru xeme xehesie mieme cuini mieme pücaniveni masi.

*Nehesüa xequeneu'axüa, xequene'uxipieca, que
mutayü*

(Rucaxi 10:21-22)

²⁵ Mericüsü 'ana Qesusi müpäü niutayüni, Ne'uquiyari taheima pemüti'aita

cuiepa meta, pamüpariyusi nepümasipitüa 'ecü, pemütiuti'avietaxücü 'icü naime memücaheitimanicü müme memüteyü'üquitüavave memütemaivave, türi püta vahesie mieme masiücüme pemayeitüacü. ²⁶ Hü ne'uquiyari, pepü'avaüriyacai müpaü pemütiyurienenicü.

²⁷ Nai netiniyetuiriyarieni, ne'uquiyari yanetipitüacacu. Xevitü püca'imaive mücü nu'aya, 'uquiyarieya xEICÜA pimate. Xevitü püca'imateta 'uquiyarieya. Nu'aya xEICÜA pimate mücü, me xüca nu'aya yuvaüriyani masiücüme meyeitüani xEICÜA, peitimani 'uquiyarieya.

²⁸ Nehesüa xequeneu'axüa xemüte'uximayatatüve xemu'ica yunaitü. Ne nepüxe'uxipitüaca.

²⁹ Neyucu xequenanyetecani, xenesi'enietü xequeteneyü'üquitüaca. Ne nepüca'ane'eriya, nepücatinecatave'erie ne'iyarisie. 'Uxipiya xecanetaxeyiacuni yu'iyarisie. ³⁰ Neyucu 'aixüa pü'ane, ne'ica pa'exani.

12

Teyü'üquitüvamete que memüte'itihurucacai türicu 'uxipiya tucarisie

(Maricuxi 2:23-28; Rucaxi 6:1-5)

¹ Mericüsü 'ana Qesusi türicu ma'iviyanecaisie niuyemiecaitüni 'uxipiya tucarisie, teyü'üquitüvametemamata yunaitü. Hicü mepeuhacacuicacai teyü'üquitüvamete. Menisutüani me'itihurucatü müayari, meteniuticuatücüne.

² Hicü Pareseusixi mevaxeyatü müpaü metenitahüave Qesusi, Neuxei, 'ahesüa miemete teyü'üquitüvamete yamepüteyurie

que mücatitauniva yamütiyurienenicü 'uxipiya tucarisie. ³ Mücü müpaü tinivarutahüave, Cari xepüca'iterüvavave que mütiuyuri Raviri quepaucua meuhacamücücai, müme 'utümana memu'uvacaita quepaucua memeuahacacuicuai. ⁴ Cacaüyari quita neutahani, pa Cacaüyari hüxie mamanecai niucuanı. Heiserie pücahexeyacai miticuanicü, mümeta 'utümana memu'uvacai heiserie mepücahexeyacai memiticuanicü, mara'acate xEICÜA heiserie mepexeyacai. ⁵ Mücü meta, xüari xepüca'iterüvavave que maine 'inüari niuquiyari, mara'acate que memüte'itisana 'uxipiya tucari 'inüariyari tuquipa me'u'uvatü 'uxipiya tucarisie, peru vahesie pücarahüiva mücücü. ⁶ Ne masi müpaü nepütixecühüave, 'ena catinixuaveni tita cui mütive'eme, tuqui 'amüpa cave'emetücacu hepaüna. ⁷ 'İcü niuqui müpaü manuyüne, Nepünaqui'a xüca meteyucanenimayaca, peru mavari xEICÜA pücanesinaque, manuyüne, xüca xemaivavenique xepücate'uhüpaniqueyu müme 'asimemücate'uyuri vahesie. ⁸ Mericüte, Yuri Tevi nehücütütü, 'uxipiya tucari hepaüsitata necatini'aitani.

Tevi mümamavaquicai

(Maricuxi 3:1-6; Rucaxi 6:6-11)

⁹ Mericüsü mana heyeyaca vatuquipa nenuani. ¹⁰ Hicü tevi mana nayecateitüni mümamavaquicai. Müme müpaü metenita'ivaviya Qesusi, Sipara, titauniva 'uxipiya tucarisie menayehüanicü ticuicame, mehaitücaitü memitaxanetacü. ¹¹ Mücüsü müpaü tinivarutahüave, Que mü'ane xeme xüca muxa hexeyani, muxa

xüca 'uxipiya tucarisie xavata heucaveni, cativiyani mivatihanacü. Xüari piviyani. ¹² Mericüte, tevi cuini mieme caraye'axe, muxa mücaraye'axepaü. 'Ayumieme nepaine, canitaunivani 'aixüa mütiyurienenicü 'uxipiya tucarisie. ¹³ Hicü müpaü tinitahüave tevi, 'Amama queneutasera. 'Itaseracu, 'aixüa 'anetü nayani yuxevitü tapa miemepaü. ¹⁴ Hicü Pareseusixi mevayecüneca meniuyu'enieni hepaüsitana, que memüte'imieniquecai.

Niuqui matüaripai mixatacai Quesusi

¹⁵ Quesusi müpaü retimaica xaüsie neyani. Yümüretü meniveiyacaitüni. Yunaime nivanarayexürieni. ¹⁶ Vaüriyarica nivarupitüani capa masiücüme meheyeitüanicü. ¹⁷ Müpaü catinaye'ani Cacaüyari que mutayü, tixaxatame Quisariyaxi ya'utainecacu, ¹⁸ Camü nesiparevivame
Nepenayexei
Nepinaqui'erie
Mücücü nepünaqui'a ne'iyarisie.
Nenipitüamücü ne'iyari.
Hipame nuivarite tinivataxatüamücü
Tita mütiheiserie hepaüsita.
¹⁹ Mücü pücayumieneni
Püca'utahivani.
Xevitü püca'i'enieni
Caye 'utüa 'utaniucame.
²⁰ Haca mutapünarie püca'anumura.
Cüxeme vitayari sepa mücuauniya püca'icutüsani
Mexi 'e'ivarüme naime
Mücü yatipitüacacu

Tita mütiheiserie.

²¹ Müme memücatateüterima

Yuri mepüte'erieca

Que mü'ane mühücüsie.

*Que memüte'ixanetacai Quesusi, müpaü
me'utiuyatü quename cacaiyari 'axa mü'ane 'inücai
(Maricuxi 3:19-30; Rucaxi 11:14-23; 12:10)*

²² Hicüsüari hesüana caniu'atüarieni tevi
cacaiyari 'axa mü'ane minücai macüpecai
mücaniuecai. Quesusi nenayehüani.

Nenuriecame niuветü nayani, heunieretü ratüa.

²³ Memüyümüirecai yunaitü menihüxiyacaitüni.

Müpaü meniutiyanecaitüni, Cari 'icü
Raviri Nu'aya catihücü. ²⁴ Pareseusixi

masi me'u'enanaca müpaü meniutiyuani,

'Icü xüca Peheresepuri cacaiyarixi 'axa

memü'anene mütiva'aitüva ca'inücaque

pücavaranuyenü'axüaveniqueyu cacaiyarixi.

²⁵ Peru Quesusi va'iyaritüarica maitü müpaü

tinivarutahüave, Naime cuiempa xüca quiecatari

yuhixüata meyusana, mana pacumavere.

Naime quiecarisie, naime quita xüca quiecatari

yuhixüata meyusana, quiecarisi 'epücareutevini.

²⁶ Xücarisi Cauyumarisi 'anuyuyenü'ani yücümana,

yuhixüata nisane. Que reutevini ti'aitametütü.

²⁷ Mücü meta, xüca Peheresepurisi xeniu

netiviyatü nevaranuyenü'avani cacaiyarixi

'axa memü'anene, que mü'anesie meteviyatü

meteviarunuyenü'ava xeme xenivema.

'Ayumieme müme xehesie mepüte'ahüpani.

²⁸ Mesü Cacaiyari 'Iyarieya xüca hücütüni que

mü'ane münesiparevie nevaranuyenü'avacacu

cacaüyarixi 'axa memü'anene, cari Cacaüyari 'ari canisutüani ti'aitatü xehesüa.

²⁹ Mücü meta, quepaü tiyüve tevi mütürücaüye quita meutahaque mütinavanicü piniteya, me xüca ca'ihüani meri mücü mütürücaüye. 'Thüame pütitinavani tita mütixuave quitana.

³⁰ Que mü'ane nehésie mücativiya, mücü pünesi'aye'unie. Que mü'ane nehamatü müca'icuxeürie, mücü pitaxürüva.

³¹ 'Ayumieme müpaü nepütixecühüave, naime 'axa que memüteyurie 'axa que memutiyuane teüteri, mepüyüvave memüteheuyehüviyarienicü. Peru müme memisevixima 'Iyari 'axa me'utiyuatü, müme mepücateheuyehüviyarieni.

³² Que mü'ane niuqui yamütayüni nehapaüsita, Yuri Tevi que nemütihücü, mücü püyüve müreyehüviyarienicü, peru que mü'ane 'axa 'utaitü misevixima 'Iyari Mütiyupata, mücücü pücareuyehüviyarieni 'ena cuiepa, 'umamiesieta.

*Cüye yu'icuaxicü pümasiücü
(Rucaxi 6:43-45)*

³³ Cüye xüca xemaica quename narani 'icuaxieyata 'aixüa caniyümücü. Me cüye xüca xemaica quename xainive, 'icuaxieyata xaxainitü canayeimücü. Cüye yu'icuaxicü pümasiücü. ³⁴ Cari xeme terücaxi xepüva'ivama, quepaü xeyüvave 'aixüa xemütecuxatanicü 'axa xete'u'iyaritü. Que müranayuhayeva ra'iyari tihü necacu, yacatinicuxatamücü yutetacü. ³⁵ Tevi 'aixüa mütiuca'iyari 'icuxeürieme tita 'aixüa müti'anene yuhesie, tita 'aixüa müti'anene canivayehanimücü. Tevi 'axa mütiuca'iyari 'icuxeürieme tita 'axa

müti'anene yuhesie, tita 'axa müti'anene canivayehanimücü. ³⁶ Müpaü nepütixecühüave, naimeniuqui yacü xEICÜa memutiniuca teüteri, mücü hepaüsita mepütiniuni quepaucua 'isücame müvatahüave. ³⁷ Que pemutayücü, mücü heiserie pecanipitüaricamücü, mesü que pemutayücü, mücü pepanutahüiyani.

'Ana miemete 'axa mete'u'iyaritü 'inüari que memüte'itavaviri Quesusi

(Maricuxi 8:12; Rucaxi 11:29-32)

³⁸ Mericüsü 'ana hipatü 'inüaricü memüte'üquitametücai, Pareseusixi meta hipatü müpaü metenitahüave, Ti'üquitame 'acu, 'inüari tepüxeiyaqueyu yapetatixeisitüacacu. ³⁹ Mücü müpaü tinivaruta'eiya, Hicü miemete teüteri 'axa xepüte'u'iyari, xepüvacumaüva hipame va'ütama. 'Ayumieme 'inüari xenivautüveni, peru 'inüari xepücapitüarieni. Cunasi 'inüari que müratüa tixaxatametütü, müpaü xEICÜa xecatenipitüaricuni 'inüari. ⁴⁰ Cunasi quesü 'amüpasie que mütiyecatei haica tucari haica tucari, müpaürita yaxEICÜa Yuri Tevi que nemütiteva, cuieta nepüyecani haica tucari haica tucari. ⁴¹ Ninivesie quiecatari 'amepüti'uni metetahecüataque hicü miemete teüteri vahepaüsita quepaucua 'isücame müvatahüave. Hicü miemete vahesie pürahüiyani 'ana, Ninivetari memüte'uhayevaxücü que memüteyuricai, Cunasi tivarutaxatüacu. Camüsü, Cunasi que mücatitürücaüyecai, que mü'ane cui mütürücaüye püta 'ena puyeyca. ⁴² 'Uca taserie mecatei müti'aitametücai yucuiépa, mücü 'apütaqueni

titahecüataque hicü miemete vahepaüsita. Vahesie pürähüiyani 'ana, mücü meyetüacü cuie manunierepaitü, mi'enienicü Sarumuni que mütimaivecai. Camüsü Sarumuni que mücatimaivecai, que mü'ane cui mütimaive püta 'ena puyeica.

*Cacaüyari 'axa mü'ane tavari que mütiviya tevi
(Rucaxi 11:24-26)*

⁴³ Xevitü cacaüyari müyusevixima 'ixüname tevi, macuvaquisie pücuyeicani 'uxipiya cuvaunetü, yutexienetü. ⁴⁴ 'Ana müpaü pütayüni, Nequie nepüyemie nemüvayetüasie. Nuame heutaniereme xüca 'ixeiya 'uyemaveme vaye'itiyacame 'aixüa tiuye'aneme, ⁴⁵ 'ana püyemie, hipame püvata'inieni cacaüyarixi 'atahutame masi cuini mieme 'axa memü'anene. Meheutahaxüame, muva me'ayetetü mepacüne yunaitü. 'Imatürieca mücü tevi masi yemecü 'axa 'itüarienetü payani, müca'itüarienecaipäu matüaripai. Müpaüta mecan'itüariecuni 'icü teüteri hicü miemete 'axa memüteyurie.

*Qesusi 'ivamama varusieya
(Maricuxi 3:31-35; Rucaxi 8:19-21)*

⁴⁶ Tivacuxaxatüvacacu cuxi teüteri yumüireme, varusieya 'ivamama tacua meniti'ucaitüni me'ihüavicütü. ⁴⁷ Xevitü müpaü tinitahüave, Neuxei, 'avarusi 'a'ivama tacua meniti'uca memasihüavicütü. ⁴⁸ Qesusi müpaü tinita'eiya niucame, Que hateri nevarusi ne'ivama. ⁴⁹ Yumama 'utaseratü yuhesüa miemete teyü'üquitüvamete vahepa, müpaü niutayüni, Camü nevarusi ne'ivama. ⁵⁰ Que mü'ane

yamütiyuriene que mütinaque ne'uquiyari taheima macave, mücü canine'ivatüni caninevarusitüni.

13

Ti'ivivame 'üxasieya hepaüsita ticuxatatü, que müti'üquitacai

(Maricuxi 4:1-9; Rucaxi 8:4-8)

¹ Mericüsü 'ana Quesusi quita hayeneca, haracuna tesita niutayerüni taniunique. ² Hicü teüteri yumüiretü meniuyucuxeürieni 'auriena. 'Ayumieme canuvasie püta nicayerüni, mana yecaitü tini'üquitacaitüni, teüteri xiecaripa meti'ucacu. ³ Vaüca tinivaruti'üquitüani 'üxasi hepaüsita ticuxatatü, ya'utaitü, Mericüsü ti'ivivame neyani, ni'ivienecaitüni. ⁴ Mericüsü 'imüari 'ivienecacu, hipatü huye tesita niucaxürieni. Viquixi me'ucaxürieca menicuteüxü. ⁵ Hipatüta ayeparisie tiucaxüri vaüca müca'acucueyasie. Cuitüva niutineni cuie 'emücasuicaicü. ⁶ Tau hanecu maxürixü niucuini, niutivani mücahananayatücateicü. ⁷ Hipatüta xuyasata mucaxüri, xuya tupiriyayari 'uti'yüraca heimana puyetüa. ⁸ Masi hipatüta cuie 'aixüa mü'anesie niucaxürieni. Putixuaverixü, hipatü xei sienituyari nayani, hipatü haica teviyari ratüa, hipatü xei teviyari heimana tamamata ratüa. ⁹ Xaütü netü mu'enaxü.

Titayari müpaü müti'üquitacai Quesusi, 'üxasi hepaüsita ticuxatatü xeicüa

(Maricuxi 4:10-12; Rucaxi 8:9-10)

¹⁰ Mericüsü teyü'üquitüvamete 'aura me'acüneca müpaü metenita'ivaviya, Titayari 'üxasi hepaüsita

peticuxatatü xeicüa petiva'üquitüa. ¹¹ Mücü müpaü tinivaruta'eiya, Xeme xecaniupitüarieni xemimaicacü tita müti'aviesiecai, xemütemaicacü que müti'ane ti'aitametücacu que mü'ane taheima macave. Müme püta müpaü mepücatepitüarie. ¹² Que mü'ane tixaütü mürexeiya tavari cuxi pütimiQuieni, manayuhayevanicü. Que mü'ane mümave, sepa que mütitita mürexeiya, pütinavaiyarieni. ¹³ 'Ayumieme 'üxasi hepaüsita neticuxatatü nepütiva'üquitüa, memücaheunenierecü sepa cui memütaneniere, memücaheu'enanacü sepa cui memüta'enana, 'asimemücatemaivavecü. ¹⁴ Vahesie pütünaquixü tita mütixatacai tixaxatame Quisariyaxi ya'utaitü, Cui xepüta'enanaca peru xepücatemaivaveni. Cui xepütaneniereni peru tixaütü xepücatexeyani. ¹⁵ 'Icü teüteri yu'iyarisie mepüyü'üraraxie, Yunacacü haveri mieme xeicüa mepeu'enana. Vahüxie pü'itutupe.

Me xüca müpaü meca'anenique
 Yühüxicü mepeuneniereniqueyu
 Yunacacü mepeu'enanacaqueyu
 Yu'iyarisie mepütemaivaveniqueyu,
 Ta'aurie mepaxürerieniqueyu,
 Nepüvaranayexürerieniqueyu ne.

¹⁶ Xeme masi 'aixüa xepu'itüarie xeme-unenierecü yühüxicü, 'aixüa xepu'itüarie, xemeu'enanacü yunacacü ¹⁷ Niuqui caniseüyeni que nemütixecühüave, yumüretü texaxatamete, yumüretü teüteri heiseriemecü yamemütecahucai, müme mepixeyacucai tita xemütexeyia xeme, peru mepüca'ixei. Mepi'eniecucai tita xemüte'enie, peru mepüca'i'eni.

Quesusi que mütihecüatacai yü'üquisica, ti'ivivame üxasiya hepaüsita que müti'üquitacai
(Maricuxi 4:13-20; Rucaxi 8:11-15)

¹⁸ Mericüte, xequeneu'enana 'üxasi hepaüsita, ti'ivivamesie que mütimasiücü 'üquisica. ¹⁹ Que mü'ane mi'enie 'icü niuqui que müti'ane 'Iya ti'aitametücacu maine, peru 'asimücaretimaive, que mü'ane 'axa mütiyuruva nuame pinavairieni tita 'iyariefyasie mütiuca'iviya. Müpaü cani'tüarieca huye tesita muca'iviyapaü. ²⁰ 'Ayeparisie muca'iviya, mücü canihücütüni que mü'ane mi'enie niuqui, yutemavietü mitanaqui'erie xei mieme. ²¹ Yücümana pücahananatave, 'apücareutere masi. 'Ayumieme quepaucua mü'uximatüarie, quepaucua muveyarie 'icü niuqui hepaüsita, yapaucua niucunitüarivani. ²² Mücü meta xuyasata muca'iviya, mücü canihücütüni que mü'ane mi'enie niuqui, peru püyu'iyaritüa tita cuiepa mütimieme ra'erivatü, pütüyu'irüviya tuminicü yutemavietü. 'Ayumieme niuqui panunamiyari cacaniutixuavere. ²³ 'Aixüa mü'anesie muca'iviya, mücü canihücütüni que mü'ane mi'enie niuqui, meitima. Mücü niutixuxuavereni, hipatü xei sienituyari pacü, hipatüta haica teviyari racü, hipatüta xei teviyari heimana tamamata racü.

Türicu hepaüsita hamürixa hepaüsita, ticuxatatü que müti'üquitacai

²⁴ Mericüsü tavarita 'üquisica nivarumini 'üxasi hepaüsita ticuxatatü, müpaü 'utaitü, 'Ipaü catini'aneni, que mü'ane taheima macave ti'aitametücacu. Tevi 'imüari 'aixüa mü'anene puca'ivi yuvasiyata. ²⁵ Perusü mecusucacu xevitü

mana caninuani 'eye'unietü. Hamürixa 'uca'ivieca türicusata, neyani. ²⁶ 'Utinecu sisiüravitü, tixuaverirümecacu, 'anari masiücütü nayani hamürixa. ²⁷ Hicü te'uximayatamete me'u'axüaca yucusiyarisüa, müpaü metenitahüave, Cusiyari 'acu. 'Imüari 'aixüa cati'anenecai pemica'ivi 'avasiyata. Haqueri pemieme hamürixa. ²⁸ Mücü müpaü pütivaruta'ei, Tevi munesi'aye'unie müpaü pütiuyuri. Te'uximayatamete müpaü metenitahüave, Mericüte, pecati'avaüriya temuhu, temicuxeürieni hamürixa. ²⁹ Mücü müpaü niutayüni, Tixaüsü, xücate xe'icuxeürieni hamürixa, 'axeicüa xepivatixünaxüani türicuta yünücame. ³⁰ Xequeneuhayeva 'axeicüa müvaverenicü 'isanaxaque. 'Isanari 'aye'ayu, 'ana müpaü nepütivatahüave 'isanamete, Hamürixa xequeneucuxeüri meri, xequenanahüaxüa xemititaiyacü. Türicu xequeneuti'uta necaxetunisie.

Musitasa 'imüariyari hepaüsita ticuxatatü, que müti'üquitacai

(Maricuxi 4:30-32; Rucaxi 13:18-19)

³¹ Hicü tavari 'üxasi hepaüsita ticuxatatü 'üquisica nivarumini müpaü 'utaitü, 'Ipaü püti'ane ti'aitametücacu que mü'ane taheima macave. Musitasa 'imüariyaripaü cani'aneni tevi mica'epaü yuvasiyata. ³² 'Imüarite pücaxuave hepaüna 'anenetü 'esipepetü, peru quepaucua mütineni, tupiriyate pücaxuave hepaüna 'anenetü 'epapatü. Cüye payeica 'epatü, taheima miemete viquixi mepüyüvave hesiena memü'axüani memüyuti'ituatüani.

Pa cuxanariyame hepaüsita ticuxatatü, que müti'üquitacai

(Rucaxi 13:20-21)

³³ Tavarita tinivaruta'üquitüani 'üxasi hepaüsita ticuxatatü, müpaü 'utaitü, 'Ipaü püti'ane ti'aitametücacu que mü'ane taheima macave. Pa cuxanariyamepaü cani'aneni. 'Uca 'ivatituca nenutinütüani pa mütüxiyarisie haica 'axuvayarisie, 'ariqueque niuticuxanare naitü.

Que mütiyurienecai Quesusi, 'üxasi hepaüsita ticuxatatü ti'üquitatü

(Maricuxi 4:33-34)

³⁴ Müpaü naimecü Quesusi tinivacuxaxatüvacaitüni teüteri, 'üxasi hepaüsita ticuxatatü tivati'üquitüanique. 'Üxasi hepaüsita caticuxatatü, 'asipücativacühüavecai. ³⁵ Müpaü püraye'a, Cacaüyari que mutayü, tixaxatame ya'utainecacu, 'Üxasi hepaüsita neticuxatatü nepütaniuni. Nepütitaxata tita müti'aviesiecai Cuie munetüariapai hicüque.

Quesusi que mütihecüatacai yü'üquisica, hamürixa hepaüsita ticuxatatü que müti'üquitacai

³⁶ Mericüsü varenü'aca teüteri quita neutahani. Teyü'üquitüvamate 'auriena meniti'uni müpaü me'utiyuatü, Quetaneutahecüasitüiya mücü 'a'üquisica hamürixa hepaüsita peticuxatatü que pemüti'üquitacai vasiyata mieme. ³⁷ Mücü müpaü tinivaruta'eiya, Que mü'ane mica'ivi 'imüari 'aixüa mü'anene, Yuri Tevi que nemütihücü ne necanihücütüni. ³⁸ Vasiya cuie canihücütüni naitü. 'Imüari 'aixüa mü'anene, müme mecanihümetüni memeixeiya que mü'ane taheima macave

tiva'aitüvametüme. ³⁹ Hamürixa, mücü 'axa mütiyuruvasüa miemete mecanihümetüni. Tevi meye'uniecai quiecame, hamürixa muca'ivi, mücü Cauyumarie canihücütüni. 'Isanari, mücü tucari canihücütüni quepaucua meutipare. 'Isanamete niuqui tuayamete metehüme. ⁴⁰ Hamürixa que mütiucuxeüriya que mütiutitaiyari taipa, müpaürita catiniyümücü quepaucua maye'ani. ⁴¹ Yuri Tevi que nemütihücü, nepüvatanü'axüani nehesüa miemete niuqui tuayamete. Müme mepüvacuxeürieni teüteri memüteyucununuitüva, teüteri yamemüteyurie que mücatiheiserie, mevanücacu müme memünesihexeiya netiva'aitüvametücacu. ⁴² Memücuxeüriyani, müme mepüvareucaxürieni huxunuta müvatitavesie. Muva meputisuanani mepüyutaqueveni. ⁴³ Müme heiseriemecü yamemütecahu püta memamarivavetü mecanacünicuni 'ana haque va'uquiyari müra'aita, tau que mütimerücaüye. Xaütü netü mu'enaxü.

Tumini mü'aviesiecai

⁴⁴ Mericüsü 'ipaü catini'aneni que mü'ane taheima macave ti'aitametücacu. Vaücava tuminipaü cani'aneni mü'aviesiecaipaü cuieta. Tevi heitaxeyaca tavari niti'avieta. Cui yutemavietü, mana neyani, catinetuani nai mürexiyacai neinaneni mücü cuie.

Perüra visi mü'ane cuinie müraye'axe

⁴⁵ Tavarita 'ipaü catini'aneni que mü'ane taheima macave ti'aitametücacu. Tituayame picuvaunecai perüra visi mü'anene. ⁴⁶ Xeime perüra hetaxeyaca cuinie müraye'axecai, mana

neyani, tinetuani nai mürexeiyacai, mücü tuminiyaricü neinaneni perüra.

Vipi

⁴⁷ Tavarita 'ipaü catini'aneni, que mü'ane taheima macave ti'aitametücacu. Vipipaü cani'aneni haramarasie meucahanivapaü. Mücücü ha tesita mepüvaratinetüa quesüte yücü me'aneneme yusata. ⁴⁸ Quepaucua memutahünixü, menenatihana haramara tesita. Mana metitetü 'aixüa memü'anene menivaranuyeteüxü, menivareucaxürieni quirivasie, 'axa memü'anene mepüvarexüri. ⁴⁹ Müpaürita catiniyümücü quepaucua meutipare. Niuqui tuayamete meneutayeixüani, menivaranuyeteüxicuni 'axa teyuruvamete memüvanü'ü müme heiseriemecü yamemütecahu, ⁵⁰ mepüvareucaxürieni huxunuta müvatitatavesie. Muva meputisuanani mepüyutaqueveni.

Rapini xique mütimieme meripai mütimieme

⁵¹ Hicüsüari müpaü tinivarutahüave, 'Icü xetehetima naime. Hü mete'icühüave. ⁵² 'Iya müpaü tinivarutahüave, Mericüte, 'ayumieme nepaine, que mü'ane 'inüaricü müti'üquitame, quepaucua yamüretimanicü que müti'ane ti'aitametücacu que mü'ane taheima macave, mücü tevipaü caniyüaneni quicü mühüritüariepaü. Yayüanetü, yupinisata pütivayehapa tita xique mütimieme tita meripai mütimieme meta naime.

Quesusi que mütiuyuri Nasaretisie (Maricuxi 6:1-6; Rucaxi 4:16-30)

⁵³ Mericüsü Quesusi tiuhayevaca müpaü ti'üquitatü 'üxasi hepaüsita ticuxatatü, mana

heyeyaca niuyupata. ⁵⁴ Yuquiecarì nuaca tiniva'üquitüacaitüni vatuquita. Müme 'ayumieme menihüxiyacaitüni. Müpaü meniutiyuanecaitüni, 'Icü meixeiya, haque pemieme que mütimaive türücaüyemecü que mütiyuriene. ⁵⁵ 'Icü carüpiniteru catinu'aya. Varusieya Mariya catiteva, 'ivamama meta Cacuvu Cuse Simuni Cura mecateteteva. ⁵⁶ 'Ivamama 'ucari yunaitü 'uva mecatetitei tahesüa. Haquesüari pemieme 'icü naitü que mütiyuriene. ⁵⁷ Menitixeümani. Hicü Qesusi müpaü tinivarutahüave, Tixaxatame naisarie ve'eme cani'erivani. Yucuiépa xeicüa yuquita ve'eme püca'eriva. ⁵⁸ Mana vaüca pücatiuyuri türücaüyemecü, müme yuri memücate'eriecaicü.

14

*Ti'üyame Vani que mütiumierie
(Maricuxi 6:14-29; Rucaxi 9:7-9)*

¹ Mericüsü 'ana Herurexi canihüritüariecaitüni mücü cuiépa müti'aitanicü. Caniu'ena Qesusi hepaüsita que müraniuvacai. ² Müpaü tinivarutahüave memipareviecai, Cari Vani canihücütüni Ti'üyame. 'Umüca panucuque, 'ayumieme türücariya nicuyuitüvani.

³ Mücü Herurexi yatiuta'aitacu meripai, niuviarieni Vani, niuhüiyani, nanutahüiyani casariyanata, müpaü mütinaquecaicü Heruriya.

⁴ Müpaü tiniuyüni, Vani caviyarievétü cuxi müpaü mütitahüavecaicü Herurexi, Pücatauniva pemevitücünicü, 'utaitü, Heruriya xatatü. Mücü Heruriya, Herurexi canicueyatücaitüni meri, ca'inavairievecacu cuxi yu'iva Piripe mütitevacai. ⁵ Herurexi pimiemücücai

Vani, peru püvamacarücai teüteri, quename tixaxatametücai memütecu'erivacaicü. ⁶ Mericüsü tucarisie quepauca Herurexi mutinuivaxüsie, Heruriya nu'aya 'ucatütü tiniutineini vahüxie. Pinaquecai Herurexi. ⁷ 'Ayumieme puyühuritüa, quename tita mütitavavirieniqueyu timiniquelai, 'utaitü. ⁸ 'Iya varusieya yatitahüavecu müpaü tinitahüave, Vani Ti'üyame mu'uya queneneu'ütüa 'ena pateyusie yecaime. ⁹ Ti'aitame cui yuhiverietü müyühuritüacaicü teüteri hamatüana memütecuacai vahüxie, tiniuta'aita mütimiquienicü. ¹⁰ Neinü'ani cuya tita'aitüaca Vani mu'uya manuxitenicü casariyanata. ¹¹ Mu'uya 'atüariccu pateyusie yecaitü, 'üimari 'umiquieca, pi'ütüa yuvarusi.

¹² Hicü Vani teyü'üquitüvametemama me'u'axüaca meneicueni caxarieya, meneica-teucu. Meheyecüneca meteneitaxatüani Quesusi.

*Teüteri que mütivarumi 'auxüme miriyari
(Maricuxi 6:30-44; Rucaxi 9:10-17; Vani 6:1-14)*

¹³ Mericüsü Quesusi tiutamarioca, neyani canuvasie cayerüca macumavesiepaütü yuxaüta. Teüteri mete'utamarioca, yü'ücama menecüne quiecaritiesie meheyecüneca hepaüsitana meheta'axüanique. ¹⁴ Hicü 'anatiyeiximetü Quesusi, teüteri nivaruxeiya yumüireme. Vanenimayatü, nivaranayexürieni vahesüa miemete tecuicucate. ¹⁵ Hicü 'ucutaicairecu teyü'üquitüvamete 'auriena meniuyucuxeürieni müpaü me'utiyuatü, 'Ena canacumaveni, cananucayaniri memütecuaniquecaicü. Quenivareutanü'axüani teüteri, quiecaritiesie

memütayeixüanicü, 'icuai memüteyutinairienicü.
¹⁶ Qesusi masi müpäü tinivarutahüave, Pücaheuyevese memüehucü. Xeme püta xequetenivarumicua. ¹⁷ Müme müpäü metenita'eiya, Quete 'ena tixaütü tepücatehexeiya, 'auxüme payari huta quesüteyari xeicüa tepexeiya. ¹⁸ Müpäü tinivarutahüave, 'Uva nehesüa xequenatua. ¹⁹ Hicü tivaruta'aitüaca teüteri memücyaxixüanicü 'üxapa, 'enu'üca 'auxüme payari huta quesüteyari meta, taheima heutiniereca niyutanenevieni. 'Ititaraca pa nivaru'ütüani teyü'üquitüvamete, müme meniavaruta'ütüani teüteri. ²⁰ Yunaitü meniticuani meniutihuxani. Hicü menicuxeürieni tarimeyari manuyuhayevaxü, menitihüniya tamamata heimana huta quirivayari. ²¹ 'Uquisi memüte'ucuai 'auxüme miriyari yacütütü mecaniyupaümecaitüni, 'ucari türi meta mepüca'inüaricai.

*Qesusi ha heima que müramiecai
 (Maricuxi 6:45-52; Vani 6:16-21)*

²² Hicüsüari nivarutamexütüani teyü'üquitüvamete, canuvasie memücyaxecü memenuchaitüiyacü 'anutaüyepaitü, 'arique püvarenü'a teüteri. ²³ Varenü'aca, yemurisie neutiyune yuxaüta yutanenevieni. Hicü 'ucuyürecu mana necateitüni yuxaüta. ²⁴ Hicü canuvasie meyetetü ha hixüapa meneutahucaitüni. Cuie hetevacacu, hamevari picuyuitüvacai canuva, hepana mu'ecacaicü. ²⁵ Mericüsü 'esivatücacu tuxacüta, vahepa canamiecaitüni Qesusi haracuna heima 'umietü. ²⁶ Teyü'üquitüvamete me'ixeyatü haracuna

heima 'amiecame, meniyumuinacaitüni, müpaü meteniyücühüavecaitüni, Tietü 'iyari 'uyüximeni. Memamatü meniutihivacaitüni. ²⁷ Hicü Qesusi niutaniuni müpaü tivacühüavetü, Yu'iyari xequeneucayasa, ne nepühücü. Xepücamamaca.

²⁸ Hicü Pecuru müpaü tinita'eiya, Ti'aitame xüca 'ecü pehücütüni, quenetineuta'aitüa mana nemümiécü 'ahesüa, ha heima ne'umietü.

²⁹ 'Iya rehüave, Quenaye'a. Canuvasie 'anacayaca Pecuru, ha heima namiecaitüni. Mana hura ninuani Qesusi manuvecaisie.

³⁰ 'Ixeiyaca 'eca que mütiu'ecacai niutimani. Nicayunirümecaitüni. Niutahiva müpaü 'utaitü, Ti'aitame queneneutavicueisitüa. ³¹ Hicü

Qesusi yumama 'utaseraca niviya. Müpaü tinitahüave, 'E'e, cari 'ecü 'esiva xeicüa yuri pepüti'erie. Titayari peti'a'iyaritüacai.

³² Canuvasie mecayaxirümecacu 'eca neunuani.

³³ Müme canuvasie memüyetecai nenevieri mecanipitüani müpaü me'utiyuatü, Xasunicü Cacaüyari pecaninu'ayatüni 'ecü.

Teüteri Qesusi que mütivaranaxürüvacai Quenesareti cuieyarisie

(Maricuxi 6:53-56)

³⁴ Hicü 'anutaüye mehecüneca, Quenesareti cuieyarisie meneta'axüani. ³⁵ Mana

quiecatari menimaicaitüni me'ixeyaca, niuqui meneutanü'axüani 'aura yunaime vahesüa. Meni'atüirivacaitüni tecuicucate yunaime. ³⁶ Cuini mieme menivaviriecaitüni

me'imayüanique siqueresü 'ixuriquieyasie. Müme memimayüa mepanaxürü yemecü.

15

*Titacü mütiseviximarie tevi
(Maricuxi 7:1-23)*

¹ Mericüsü 'ana Qesusisüa me-
niu'axüani Pareseusixi, hipatüta 'inüaricü
memüte'üquitametetücai, Querusareme
memeyecü müpaü me'utiyuatü, ² Titayaricutaxi
'ahesüa miemete teyü'üquitüvamete mete'itisana
yutusima vayeiyari. Cari mepüca'ucamaimava
quepauca memüte'uticua'a. ³ Mücü masi
müpaü tinivaruta'eiya, Titayaricutaxi xeme
püta yaxecateyurie Cacaüyari que müti'aita,
yuyeyarisie xemüteviyanicü. ⁴ Cacaüyari meripai
müpaü niutayüni, Quetinivareuyehüvirieca
'a'uquiyari 'avarusi. Tavarita müpaü niutayüni,
Que mü'ane 'axa mutaineneni yu'uquiyari
yuvarusi hepaüsita, que'umierieni xei mieme.
⁵ Xeme püta müpaü xeniutiyuaneni, Que
mü'ane xeniu müpaü müticühüave yu'uquiyari
ya yuvarusi, Que nematiparevieniquecai,
mücü 'imiquieri püta nepayeitüa, haitü,
mücücü xeniu pücaheuyevese 'uxa'atüni varie
mütivareuyehüvirienicü yu'uquiyari yuvarusi.
⁶ Xepitürücariyapi tita Cacaüyari mütiutayü,
yuyeyarisie yaxemütecahunicü. ⁷ Yacü xEICÜA
xeputiyuane. Quisariyaxi 'aixüa putayü
ticuxatatü xehepaüsita, müpaü 'utaitü,
⁸ 'Icü teüteri yutetacü xEICÜA
Quename meneteheuyehüvirie meputiyuane.
Que memüte'u'iyari püta, teva mepu'uva.
⁹ Yacü xEICÜA menenayexeiyani

Tita memüte'üquita, teüteri püta va'aisica mühücücü xeicüa.

10 Mericüsü yu'aurie varutahüaveca teüteri, müpaü tinivarutahüave, Xequeneu'enana, xequetenemaivaveni.

11 Tita tevi teta müreutahaque, mücücü pücaseviximarieni. Masi tita tetana müratineica, mücücü püta caniseviximariemücü tevi.

12 Hicü teyü'üquitüvamete 'aura me'acüneca müpaü metenitahüave, Müpaü pecatimate, Pareseusixi mücü niuqui me'u'enieca meniuyeha'ani. 13 Müpaü tinivaruta'eiya, Naitü 'iteüri ne'uquiyari taheima macave müca'ica'e püvatihuna. 14 Xequenivahayevani. Me'acücüpetü mepüvarahapana hipame memacücüpe. 'Acüpetü xeime macüpe xüca 'ahanani, yuhutatü mevaxixavasie meneucaxüriecuni.

15 Hicü Pecuru müpaü tinitahüave, Quetaneutahecüasitüiya 'icü 'üquisica. 16 'Iya rehüave, Cari xemeta 'asixepücatemate. 17 Tietüsü müpaü xecatemaica, naitü rateta müreutahaque huriepana nicayune, nihüani. 18 Tita rateta müratineica 'iyarieyasie püta patineica. Mücütütü niseviximaca tevi.

19 Va'iyarisie natineicani tita memüteyurie, 'axa meteyücühüavatü, meteyumemivatü, mevacumaüvatü hipame va'ütama vacünama, mevacumaüvatü que mü'ane mücayü'üya mücayücüna, metenavayatü, mete'itavatü quepaucua memütehecüata, 'axa me'utiyuatü hipame vahepaüsita. 20 'Icücü caniseviximarieca tevi. Peru müpaü que memütecua'a meca'ucamaimavatü, mücücü pücaseviximarieni tevi.

*Yuri que müti'eriecai 'uca Canani quiecame
(Maricuxi 7:24-30)*

²¹ Mericüsü mana heyeyaca Quesusi, Tiru Siruni cuieyarisie neyani. ²² Hicü mana caninuani Canani quiecame 'uca mücü cuieyarisie heyeyaca. Niutahivacaitüni müpaü 'utaitü, Quenenenenimayaca Ti'aitame, Raviri pemünu'aya. Nenive 'uca cui püyüane, cacaüyari 'axa mü'ane pinü'ü. ²³ Quesusi püca'ita'ei. 'Aura me'acüneca teyü'üquitüvemetemama, müpaü metenitahüave, Quenanunü'a. Tasicuveiyanetü putahiva xeicüa. ²⁴ Mücü müpaü niutayüni, Ne muxasi memeuyexürüve vahesüa xeicüa neneyenü'arieni 'Ixaheri quie quiecatari vahesüa. ²⁵ 'Uca 'aura 'ayaca niutihüximaqueni hetüana müpaü tivavirietü, Ti'aitame 'acu, queneneuparevi. ²⁶ Müpaü tinita'eiya, 'Aixüa capü'aneniqueyu xüca tevi türi vapa vanavairienique, sinurixi xüca vaminique. ²⁷ 'Uca rehüave, Xasunicü peputaine Ti'aitame, peru 'asita sinurixi mepiticua'a temüxiquiyari vacusiyarima vamexasie manacavivive. ²⁸ Hicü Quesusi müpaü tinita'eiya, 'Uca 'acu, cuini mieme yuri pepüti'erie. Que matinaque, yapeque'itüarieni. 'Anatütü cananayehüiyani nu'aya.

Quesusi que müti'varanayexürie yumüireme

²⁹ Mericüsü mana heyeyaca Quesusi, haracuna tesita caninuani Carereya cuieyarisie. Yemurisie 'utiyaca mana nayerüni. ³⁰ Hicü hesüana meniu'axüani yumüiretü teüteri huriecate mevaravitütü, müme meta vamamate mütutunicai

memacücüpecai memünenurietücatei hipameri yumüireme. Hetüana menivacutuacaitüni, 'iya nivarananayexürüvacaitüni. ³¹ 'Ayumieme teüteri meniuhüxiyani mevaxeyatü nenuriecate que memüteniuvavecai, huriecate que memüte'u'uvacai, memacücüpecai que memüteheunenierecai. 'Aixüa meniutiyuanecaitüni 'Ixaherisixi yucacaüyari hepaüsita.

*Teüteri que müivarumi nauca miriyari
(Maricuxi 8:1-10)*

³² Hicü Qesusi yu'aurie varutahüaveca yuhesüa miemete teyü'üquitüvamete müpaü tinivarutahüave, Ne teüteri nenivanenimayaca. Haica tucari meniuyurieni hicü nehesüa. 'Icuai mepücahexeiya. Nepücanaevaüriya meyhacacuitüveme nemüvarenü'anicü, capa metiveranaxüame mehecaxürieni huyeta. ³³ Hicü teyü'üquitüvamete müpaü metenitahüave, 'Uva macumavesie haque tepeicaxeiya pa yapaümeme temütevaminicü teüteri yayupaümeme. ³⁴ Qesusi müpaü tinivaruta'ivaviya, Quepaümeme xepexeyia pa. Müme müpaü meniutiyuane, 'Atahutame, quesüte meta yapaümeme 'esimepepeme.

³⁵ Tivaruta'aitüaca teüteri memücuyaxixüanicü cuiepa, pa cananucü'üni 'atahuta payari, quesüte meta. ³⁶ Pamüpariyusi 'ipitüaca Cacaüyari, nititara pa, tivaru'üitüa teyü'üquitüvamete, teyü'üquitüvameteta metevavuta'üitüa teüteri. ³⁷ Yunaitü mete'ucuaca meniutihuxani. Menicuxeürieni tarimeyari manuyuhayevaxü, 'atahuta quirivayari hüpüneme. ³⁸ Memüte'ucuai

nauca miriyari mecaniyupaümecaitüni 'uquisi xEICÜA, 'ucari türi meta mepüca'inüaricai. ³⁹ Hicü varutanü'axüaca teüteri canuvasie nicayerüni. Macarani cuieyarisie neyani.

16

'Inüari que memüte'itavaviri Pareseusixi Saruseusixi

(Maricuxi 8:11-13; Rucaxi 12:54-56)

¹ Mericüsü Pareseusixi Saruseusixi meniu'axüani. Me'i'inüatatüvetü, menitavavirieni 'inüari memüxeiyacü taheima mieme mupitüarie.

² 'Iya müpaü tinivarutahüave, Xeme taicai müpaü xeputiyuane, 'Uxa'a xüari sipüreu'aneni, camü haivitüri nixuxureni. ³ Ximerita hicü püçaviyerüme xeputiyuane, camü haivitüri nixuxureni 'aneusuica. Tamüsü xepimate que mütiyuxexeiya haivitüri. Cari xepüçayüvave xemeitimanicü 'inüari hicü muxuave que mütiyuxexeiya. ⁴ Hicü miemete teüteri 'axa mepüteyurie, mepüvacumaüva hipame va'ütama.

Müya me'ananetü 'inüari mepüçavautüve memixeiyacü, peru 'inüari mepüçapitüarieni, Cunasi 'inüari que müratüa, müpaü xEICÜA mepütepitüarieni. Hicü varucu'eirieca neyani.

Tiyucuxanariyame Pareseusixi vahesüa mümieme

(Maricuxi 8:14-21)

⁵ Mericüsü teyü'üquitüvamete hamatüana menecüne 'anutaüypai, peru metenatümaiya pa memanu'üniquecai. ⁶ Hicü Quesusi müpaü tinivarutahüave, Yumarima 'aixüa,

xequeneyü'üviyani tiyucuxanariyame

hepaüsita Pareseusixi Saruseusixi vahesüa mümieme. ⁷ Mücü müpaü meteniyutahüave, Pa temücaheye'üicü 'ayumieme müya canaineni. ⁸ Quesusi retimaica que memüteyücühüavecai, müpaü niutayüni, Titayari niuqui xetexüatüa xeme, pa tepücahexeiya xeteyücühüavetü. 'Esiva cari yuri xepüte'erie. ⁹ Cari 'asixepücatemate cuxi. Xepücahe'eriva 'auxüvime payari cümana yu'auxüvime miriyari mememiquie, quepaümeme quirivayari xemucuxeüri, ¹⁰ mesü 'atahuta payari cümana nauca miriyari mememiquie, quepaümeme quirivayiri xemucuxeüri. ¹¹ Titayari 'asixecatemate, quename pa necaxatätü müpaü netixe'utahüavixü, Xequeneyü'üviyani Pareseusixi Saruseusixi vahesüa mieme tiyucuxaniriyame hepaüsita, ne'utaitü. ¹² 'Anaque yamecatenetimani quename memüyü'üviyanicü tiyucuxanariyame hepaüsita cahainecai, masi Pareseusixi Saruseusixi va'üquisica hepaüsita memüyü'üviyanicü püta hainecai.

*Pecuru que mütiyuhecüataxü, Quesusisie tiviyatü
(Maricuxi 8:27-30; Rucaxi 9:18-21)*

¹³ Mericüsü Quesusi Sesareya Piripusie nuaca, nivacu'ivaviyacaitüni yuhesüa miemete teyü'üquitüvamete müpaü 'utaitü, Teüteri que me'utiyuane ne que nepüpaicü, Yuri Tevi que nemütihücü. ¹⁴ Mümesü müpaü metenita'eiya, Hipatü quename vaniu Vani Ti'üyame pehücü, meputiyuane, hipatüta quename vaniu 'Eriyaxi pehücü, hipatüta quename Queremiyaxi, 'ecüsü texaxatamate xevitü pepühücü meputiyuane. ¹⁵ Müpaü tinivarutahüave, Xemeta, que

xe'utiyuane que nepüpaicü ne. ¹⁶ Simuni müpaü tinita'eiya Pecurutütü, Que mü'ane manayexeiyarie Cürisitütü, 'ecü pecanihücütüni, Cacaüyari mayeniere pepünu'aya.

¹⁷ Qesusi müpaü tinitahüaveni, 'Aixüa pepu'itüarie 'ecü Simuni Cunasi pemünu'aya. Tevi vai xuriya xEICÜA hücütütü, yapücamatiu'üquitüa, masi ne'uquiyari taheima macave yamatinü'üquitüani. ¹⁸ Nesü müpaü nepümaticühüave, 'ecü Pecuru pecanihücütüni, tete pemütiteva. 'Icü tetesie nepüvaruti'uitüani müme 'arique memüyutixexeürivani nehesüa miemete. Müme mepüca'a'ivarieni, sepa memücüi'iva. ¹⁹ Yavi nepümasi'ütüani cümana müxünarüva haque müre'aita que mü'ane taheima macave. Tita cuiempa pemücatitauni, müpaü pücatitauniyarieni taheimata. Tita cuiempa pemütitaunie, müpaü pütitauniyarieni taheimata.

²⁰ 'Ana nivaruhürütüani teyü'üquitüvamete 'asimemücatehehüavenicü xeime quename Cürisitütücai.

Qesusi que mütivarutaxatüa que mütimierieniquecai

(Maricuxi 8:31-9:1; Rucaxi 9:22-27)

²¹ Mericüsü 'ana Qesusi nisütüani tivahecüatüatü yuhesüa miemete teyü'üquitüvamete, müpaü 'utaitü, Neuyeveca Querusareme nemeutiyuncü haitü, vaüca nemüticuine ta'uquiyarima vahesüa mara'acate memühürütüarie vahesüa müme meta 'inüaricü memüte'üquitamete vahesüa haitü, nepemierieni, hairieca tucari nepanucuqueni haitü. ²² Hicü Pecuru yateva heivitüca nisütüani 'icu'imaiyatü

müpaü 'utaitü, Tixaü Ti'aitame. Müpaü pepüca'itüarieni. ²³ Qesusi cui 'enutaxeiyatü müpaü tinitahüave Pecuru, Xaüsie queneuye'a, Cauyumarie 'acu. Pepünesicunuitüamücü, Cacaüyaripaü pemücare'iyaricü, teüteri vahepaü püta pemüre'iyaricü.

²⁴ Hicü Qesusi müpaü tinivarutahüave yuhesüa miemete teyü'üquitüvamete, Tevi xüca yuvaüriyani nehamatü muyeicanicü, que'uyutatüani queyuvaüriyani sepa curuxisie mumierie, nehesie quetiviyani. ²⁵ Que mü'ane müyutavicueisitüamücü caniyutatümayamücü. Que mü'ane püta müyutatümayia nehesie mieme, niyutavicueisitüamücü yemecü. ²⁶ Tevi nai cuiepa mütixuave xüca ti'ivanique, tita ra'ivaqueyu xüca yutatümayianique. Titacü tiyutuani tevi, yutucari mücanavaiyarienicü. ²⁷ Yuri Tevi que nemütihücü, necaninuamücü ne'uquiyaripaü nemarivetü neniüqui tuayamete vahamatü. 'Ana nepürapica, yuxexuitü que memüteyuriecäi 'anaque 'amecatenapiniyariecuni. ²⁸ Niuqui caniseüyeni que nemütixecühüave, hipatü 'ena memü'uva mepücacuini mexi mecanesixeyavave Yuri Tevi neye'acacu, neti'aitacacu.

17

Yücü tiyuxexeyatü que müratüa (Maricuxi 9:2-13; Rucaxi 9:28-36)

¹ Mericüsü 'ataxeime tucari 'anucayacu, Qesusi canivarevitüni Pecuru, Cacuvu, 'ivaya meta Vani, yemuri 'emutevisie yühücüame.

² Hicü me'ixeyacacu yücü 'anetü nayeitüarieni.

Nayexavatüre taupaü. 'Ixuriquieya tuxatü ratüa hecüariyapaü. ³ Hicü mevaxeyacacu memasiücütü menacüne Muisexi 'Eriyaxi, hamatüana metenicuxatacaitüni. ⁴ Hicü Pecuru müpaü tinitahüave Quesusi, Ti'aitame, 'aixüa can'aneni, 'uva temu'uvacü tame. Xüari pümasinaque 'ena xamaru nemütivevieni haicame, 'ahesie mieme xeime, Muisexisie mieme xeime, 'Eriyaxisie mieme xeime. ⁵ Taniucacacu cuxi, yapaucua haivitüri müxavatü nivareutinani. Haivitürisie xevitü niutaniuni müpaü 'utaitü, 'Icü caninenivetüni münaqui'eriva, mücücü neninaqui'aca. Xequene'enieca 'iya. ⁶ Me'i'enieca teyü'üquitüvamete, meniutihüxima'uni cuini mieme memamatü. ⁷ Quesusi 'aura 'ayaca, varutimayüaca müpaü niutayüni, Xequenanucu'uti xepücaheumamaca. ⁸ Mehanenieretücüneca, Quesusi xeicüa mepuxei, xeime pücatixaü.

⁹ Hicü yemurisie me'acanexüaximecacu, Quesusi müpaü tinivaruta'aitüani, Tita xemüte'uxei, xeme xepücatehaxaxatüvani xeime, mexi cuxi müquite vasata neca'anucuquetüarieve, Yuri Tevi que nemütihücü, 'ariqueque xeicüa. ¹⁰ Hicü teyü'üquitüvamete müpaü metenitahüave, Mericüte müme 'inüaricü memüte'üquita, titayari müpaü mete'utiyuane quename heuyevese 'Eriyaxi meri munuanicü. ¹¹ Müpaü tinivaruta'eiya, Neuyeveca siepüre 'Eriyaxi meri munuanicü, 'aixüa miyurienicü naime. ¹² Ne masi müpaü nepütixecühüave, 'Eriyaxi 'ari caninuani. Mepüca'imaicai me'ixeyatü, masi que mütivanaquecai yamepiyurie. Yaxeicüata Yuri Tevi

que nemütihücü, nepüticuine yamenesiyuriecacu hepaüna. ¹³ 'Ana müpaü mepütehetime teyü'üquitüvamete, Vani Ti'üyame müxatacaicü.

*Quesusi que mürenayahüa temaicü müquierixiecai
(Maricuxi 9:14-29; Rucaxi 9:37-43)*

¹⁴ Mericüsü teüteri yumüiretü mana memu'uvacaisie meta'axüaximecacu, tevi 'aura caniuyani hesüana. 'Utitunumaqueca hüxiena ¹⁵ müpaü niutayüni, Ti'aitame 'acu, nenive quenenenimayaca. Püquierixie, cui püyüane. Heiva nativauseni taipa heivata hapa. ¹⁶ Neniva'atüirieni 'ahesüa miemete teyü'üquitüvamete. Mepüyutatexi me'enayahüanique. ¹⁷ Quesusi müpaü niutayüni, 'Acusü xeme hicü xemümiemete yuri xepücate'erie, yu'iyarisie xepüxamurie. Quepaümexa peuyevese xehamatü nemuyeicanicü, quepaümexa nepüxenevieca. Xequenavitüqui 'uva nehesüa. ¹⁸ Hicü Quesusi 'itatiecu cacaüyari 'axa mü'ane minücai, pixünaxü. 'Anatütüri nanayehüiyani temaicü.

¹⁹ Hicü teyü'üquitüvamete 'aura me'acüneca Quesusisüa yühücüate müpaü meniutiyuani, Titayari tete'itatiecie tame te'eyenü'anique. ²⁰ Müpaü tinivarutahüave, 'Esiva xEICÜA yuri xemüte'eriecü, 'ayumieme xepitatexie. Niuqui caniseüyeni que nemütixecühüave, musitasa 'imüariyaripaü 'esipemecü xEICÜA xüca yuri xete'erieca, xüca müpaü xete'itahüave mücü yemuri mana muve, Queneu'apata 'uma püta, xe'utiyuatü, mücü niyupatamücü. Xeniquemacacuni naime. ²¹ Peru yunenevietü

yuhaquietü xeicüa caniyüveni meyenü'anicü müpaü mü'ane.

Tavari Quesusi que mütivarutahüavixü que mütimierieniquecai

(Maricuxi 9:30-32; Rucaxi 9:43-45)

²² Mericüsü quepaucua memuyucuxeüri Carereyasie, müpaü tinivarutahüave Quesusi, Yuri Tevi que nemütihücü, necaniyetuiyamücü teüteri vahesüa. ²³ Müme mecanenimiecuni. Hairieca tucarisie necananucuquemücü. Cui mepüyuhiveriecai müme.

Tumini tuqui 'amüpasie mieme, que mütiyutua

²⁴ Mericüsü Caperünaume me'u'axüacu, müme tuqui 'amüpasie mieme tumini memücuxexeürivacai meniu'axüani Pecurusüa. Müpaü metenitahüave, 'Iya xeniu mütixe'üquitüa tuqui 'amüpasie mieme catiyutua. ²⁵ Hü, pütüyutua, rehüave.

Hicü quita heutahacu 'asicatayüvecacu cuxi, Quesusi müpaü tinitahüave, Que peticu'eriva Simuni. Que hate mepücuetatüarie cuiëpa memütama teva'aitüvamete vahesüa memüteyutuanicü 'amemüte'apicacü. Te'aitamete vanivema meteyutua, nusu hipatü mepütëyutua.

²⁶ Pecuru, Xüari hipatü mepütëyutua 'utayücu, Quesusi müpaü tinitahüave, Mericüte, vanivema mepüxüxüni. ²⁷ Peru tepüçavahaxüatüani.

'Ayumieme haracuna quenemie, mana queneucavivi cuaisü. Que 'anetü meri manuviere quesü, mücü quenanatihani. Pehenutatetapieme mana tumini pepetaxeiya 'auxüme 'inüariyari

tuminiyari. Mücü quenivaye'üi quenivaruta'ütüa nehesie mieme 'ahesie miemeta.

18

*Que mü'ane masi müve'eme
(Maricuxi 9:33-37; Rucaxi 9:46-48)*

¹ Mericüsü 'ana Qesusisüa meniu'axüani teyü'üquitüvamete müpaü me'utiyuatü, Mericüte, quepaicü masi cuini mieme püve'eme, taheima macave que mütivaxeiya müme mütiva'aitüa. ² Qesusi yu'aurie 'itahüaveca nunusi vahüxie nitaqueni. ³ Müpaü niutayüni, Caniseüyeni que nemütixecühüave, ta'aurie xüca xeca'axürieni, türi vahepaü xe'ananetü xüca xeca'acüne yemecü xepücaheutahaxüani haque müre'aita que mü'ane taheima macave. ⁴ Que mü'ane yuhepaüsita 'asica'utaitü mayuyeitüani 'icü nunusipaü, mücü canihücütüni que mü'ane masi cuini mieme müve'emetüni, taheima macave que mütivaxeiya müme mütiva'aitüa. ⁵ Que mü'ane mitanaqui'erieni xeime nunusi 'icüpaü mü'ane nehesüa mümiemecü, mücü pünesitanaqui'erieni neta.

*Teüteri que memütecununuitüariva
(Maricuxi 9:42-48; Rucaxi 17:1-2)*

⁶ Mesü 'ime mecavavemetetütü yuri memüte'erie nehesie, que mü'ane micunuitüa sepa xeime, 'aixüa caniyüni queyu masi xüca mata mahete 'acatütüarienique cüpieyasie, xüca haramarasie heucahüiyanique meucatevasie. ⁷ Xüa 'ui que me'itüarieni cuiempa memütama memüyucununuitüvacü. Neuyeveca teüteri

memücunuitüarieni, peru xüa 'ui мүcü tevi que mü'ane müvacunuitüani.

⁸ Xüca 'amama masihecähüpani ya 'a'üca, que-navitegui quenehüva. 'Aixüa caniyümücü masi pe-meutahanicü tucari maxuavesie pemamapurutü pe'ücapurutü, peru 'aixüa püca'yüni huta mamayari huta quetayari pehexeyatü xüca peheucahüiyani tai yuheyemecü müta'asie. ⁹ Xüca 'ahüxi masihec-ahüpani, quenivayetu'i quenehüva. Masi 'aixüa caniyümücü tapa xEICÜA peheunieretü pemeutahanicü tucari maxuavesie, peru 'aixüa püca'yüni naisata peheunieretü xüca peheucahüiyani xasi taiyariyarisie.

Muxa meuyevecai 'üxasieya hepaüsita ticuxatatü, que müti'üquitacai

(Rucaxi 15:3-7)

¹⁰ Yumarima 'aixüa xepücatave'erieca 'ime memüca'vavemete, sepa xeime. Müpaü nepütixecühüave, müme vaniüqui tuayamete yuheyemecü 'amecaniu'uvani ne'uquiyari taheima macavesüa, mepicühüave.

¹¹ Yuri Tevi nehücütütü que nemütinua, nevatavicueisitüanique memeyexürie, 'ayumieme necaninuani.

¹² Que xetecu'eriva. Tevi xüca xei sienituyari varexeiyani yumuxasi, xüca xevitü müme heyeveni, hipame cativacu'eirieni hürisie nauca teviyari heimana tamamata heimana 'atanaucame, cativaumie meuyeve. ¹³ Niuqui caniseüyeni que nemütixecühüave, xüca 'acu heitaxeiya, мүcücü niyutemavieca cuini mieme, que mücatiyutemavie memücaheuyexüriecai vacü

nauca teviyari heimana tamamata heimana 'atanaucame vacü. ¹⁴ Müpaü yaxecüa xe'uquiyari taheima macave pücayuvaüriya meuyevenicü sepa xevitü 'icü memücavavemete.

*Que müreyevese müreyehüvirienicü yu'iva
(Rucaxi 17:3)*

¹⁵ 'A'iva xüca 'axa masi'uyurieni, mana quenemie yaquetineutahüavi yühücüate xeti'utü 'ecü 'iya. Xüca masi'u'enieni, 'a'ivatütü pühücütüni xeyunaqui'erietü. ¹⁶ Me xüca camasi'u'enieni, xeime quenanuvitüqui ya yuhutame, tehecüatamate vaniuquicü naitü niuqui müseirecü, yuhutame ya yuhaicame vaniuquicü. ¹⁷ Müme xüca cavaru'enieni, yaquetinivarutahüavi memüyutixexeüriva. Xücate cavaru'enieni memüyutixexeüriva, que mü'ane tanuivarisie mücamiemepaü quetineuxeiya, tiyucuanamepaü.

¹⁸ Caniseüyeni que nemütixecühüave, tita xemücatetaunie 'ena cuiépa, mücü pücatitauniyarieni taheimata, tita xemütetaunie 'ena cuiépa, mücüta pütitauniyarieni taheimata.

¹⁹ Tavari caniseüyeni que nemütixecühüave, yuhutatü xeme xeyu'enietü xüca yaxecüa xeteyumaica 'ena cuiépa tita xemütetavauni hepaüsita, sepa que mütitita, ne'uquiyari taheima macave müpaü catinixepitüamücü.

²⁰ Haque yuhutatü yuhaicatü memeyuxeürie menesitahüaveque, mana nepuyeicani vasata.

²¹ Hicü Pecuru 'aura 'ayaca müpaü tinitahüave, Ti'aitame, quepaümexa nepüreyehüvirieni ne'iva, 'axa nesiyurieyu. 'Atahutamexa va'atü. ²² Quesusi

müpaü tinitahüave, Ne 'atahutamexa nepücahaine, masi haica teviyari heimana tamamata heimana 'atahutamexa püta.

Tevi mücayuvaüriyacai müreiyehüvirienicü xeime

²³ 'Ayumieme nepaine, 'ipaü catini'aneni ti'aitametücacu que mü'ane taheima macave. Tevi yucuiépa müti'aitametücai müpaü pütiuta'ai, te'uximayatametemama 'amemüte'apicacü tita müreuyevécai. ²⁴ Mericüsü müpaü tisutüacu vavavirietü, xevitü hesüana pü'atüarie, meuyevécai xei miriyari miriyari 'inüariyari 'amürapicacü tumini. ²⁵ Mücaheixeyacaicü cümana mütiyutuanicü, mücü ti'aitame müpaü pütiuta'ai mütiuyacacü tevi, 'üyayata türiyamamata piniteyata, mücü tuminiyaricü 'amürapiniyarienicü. ²⁶ Hicü hetüana niutihüximaqueni ti'uximayatame müpaü 'utaitü, Quenenecuevieca cuerietü, nai nepürapica. ²⁷ Hicü mücü ti'uximayatame cusiyarieya 'inenimayatü nixüna, reiyehüviri tita müreuyevécai. ²⁸ Mericüsü ti'uximayatame heyaca neitaxeyia yuhepaü 'aneme ti'uximayatame. Peuyevécai 'iya xei sienituyari 'inüariyari xeiçüa mi'ütüanicü. Cüipitüana 'iviyaca müpaü tinitahüave, Queneneu'ütüa tita müreuyevése pemürapinecü. ²⁹ Hetüana niutihüximaqueni hepaüna 'anetü ti'uximayatame, müpaü 'utaitü, Quenenecuevieca cueritü, nai nepürapica. ³⁰ Mücü pücayuvaüriyacai, masi tiniuta'aíta casariyanata manutahüiyanicü mexi carapivecai tita müreuyevécai. ³¹ Mericüsü hepaüna me'anenetü te'uximayatamete hipatü me'ixeyaca que mütiuyuri, cuini mieme meniyutihiverieni.

Mehecüneca, que mütiuyü nai metenitaxatüani yucusiyari. ³² Hicü cusiyarieya 'itahüaveca müpaü tinitahüave, Cari 'axa pepütiuca'iyari. Camü ne nemareuyehüviri tita müreuyevcai pemürapinecü naimecü, yapemutayücü. ³³ Caricuta müpaü careuyevcai 'ecütari peminenimayacacü 'iya 'ahepaü müti'uximayatame, yaxeicüa que nemümatiunenimayataxü ne. ³⁴ Cusiyari ha'atü yemecü niyetuani teyu'uximatüvamete vahesüa mexi carapivecai tita müreuyevcai naime.

³⁵ Yaxeicüata ne'uquiyari taheima macave püxeyurieni xüca yuxexütü 'aixüa 'iyaricü xecatevareuyehüvirivani yu'ivama.

19

Quesusi que müti'üquitacai, memücu'eiriva vax-atatü

(Maricuxi 10:1-12; Rucaxi 16:18)

¹ Mericüsü Quesusi 'inüca 'icü niuqui, Carereya cuieyarisie niuyupata, Cureya cuieyarisie neyani Curutani hatuxameyari 'anutaüye.

² Teüteri yumüretü meniveiyacaitüni. Mana nivarananayexürüvacaitüni.

³ Mericüsü Pareseusixi hesüana meniu'axüani me'ita'inüataque müpaü me'utiyaütü, Titauniva yü'üya mücu'eirienicü naimecü. ⁴ Mücü müpaü tinivaruta'eiya, Müpaü xecate'iterüvavave, mücü matüaripai müvarunetüa, 'uquitüme 'ucatüme müvarutivevi. ⁵ Müpaü niutayüni, 'Ayumieme 'uqui niyupatamücü, yu'uquiyari yuvarusi vahesüa niyeyeimücü, yü'üyasie tiniviyamücü püta. Memüyuhutacai xei vaiyari mecanacünicuni meyuxevitü, cananuyüneni.

6 'Ayumieme mecaniyuxevini, mepüçayuhutari, xei vaiyari mehümetütü. 'Ayumieme Cacaüyari müvarutaxeviriyaxücü, tevi püçavataxüriexüani.

7 Peru müme müpaü metenitahüave, Mericüte, xüca müpaü 'aneni, titayari Muisexi müpaü tiu'aitaxü xapa 'eiriya hepaüsita mihuritüanicü micu'eirienicü.

8 Mücü müpaü tinivarutahüave, Muisexi yu'iyarisie xemü'itutupecü canixe'utaunieni xemüvacu'eirienicü yü'ütama. Peru matüaripaitü müpaü cacani'anecaitüni.

9 Ne masi müpaü nepütixetahüave, que mü'ane micu'eirieni yü'üya, mitivitüni xeime, mücü canicumaüvamücü que mü'ane mücayü'üya xeime cünaya mühücücü, me xüca 'uca mü'üyayatücai 'icumayüaveni xeime mücayücüna meri xeicüa, picu'eirieni. Que mü'ane meta mitivitüni mücu'eiriva, mücüta nicumaüvamücü xeime 'üyaya.

10 Hicü teyü'üquitüvamete müpaü metenicühüaveni, Cari xüca müpaü 'aneni 'uqui 'ucamatü que mütivaiyacü, 'aixüa cani'aneniqueyu masi xüca caneüquenique.

11 Mücü müpaü tinivarutahüave, 'Icü niuqui yunaime vahesie pücamieme. Müme müpaü memütepitüarie, müme vahesie xeicüa canimiemetüni.

12 Hipatü mepüçaneüquivave müpaü me'anenetü memutinuiavaxücü. Hipatüta mepüçaneüquivave müpaü me'aneneme teüteri memüvarayeitüacü. Hipatüta yücümana

mepüçaneüquivave, yamütiyünicü que müti'ane ti'aitametücacu que mü'ane taheima macave. Que mü'anesie mümieme 'icü, hesiena quetinaqueni.

Quesusi que mutayü türi vahesie mieme 'aixüa

*memü'tiüarienicü**(Maricuxi 10:13-16; Rucaxi 18:15-17)*

¹³ Mericüsü 'ana türi meni'atüarieni hesüana, vahesie 'utimeme müyutanenevienicü, peru teyü'üquitüvamete menivarutate'acaitüni.

¹⁴ Hicü Qesusi müpaü tinivarutahüave, Xequenivapitüaca türi, xepücavenenaca nehesüa memü'axenicü. Müya memü'anene catiniva'aitüvametüni que mü'ane taheima macave. ¹⁵ Hicü vahesie 'utimeca neyani.

*'Uqui müxicutücai**(Maricuxi 10:17-31; Rucaxi 18:18-30)*

¹⁶ Hicü 'uqui hecuatü hesüana ninuani müpaü ticühüavetü, Ti'aitame 'acu, tita reuyevese 'aixüa nemütiyurienicü, tucari mücaxüve nemexeianicü. ¹⁷ Müpaü tinita'eiya, Titayari peneticu'ivaviya tita 'aixüa müti'ane hepaüsita. Que mü'ane 'aixüa mü'ane yuxevitü 'apuyeica Cacaüyaritütü. 'Ayumieme xüca peheutahamücü tucari maxuavesie, yaquetinecamieni que müti'aita. ¹⁸ Rehüave, Que mü'ane 'aisica 'acu. Qesusi rehüave, Müpaü manuyüne, pepücati'amemivani pepüca'icumaüva xeime 'üyaya, pepücatinavayani, peti'itavatü pepücatihecüatani, ¹⁹ quetinivareuyehüvirieca 'a'uquiyari 'avarusi, quenenaqui'erieca 'ahepaü tevi que pemüti'anaqui'erie manuyüne.

²⁰ Hicü 'uqui müpaü tinitahüave, 'Icü naimesie yanepüticamie temaicüyaripai. Tita cuxi reuyevese.

²¹ Qesusi müpaü tinitahüave, Xüca pe'avaüriyani pemaye'anicü, quenemie, quetineutua 'apini, quetinivarumicua memümamave. Müpaü

petiyurieme vaüca pepeucaqueni taheima. 'Ana pe'ayame nehesie quetineuviya. ²² Hicü 'uqui 'icü niuqui 'u'enieca neyani yuhiverietü, vaüca mürexeiyacaicü.

²³ Hicü Qesusi müpaü tinivarutahüave yuhesüa miemete teyü'üquitüvamete, Niuqui caniseüyeni que nemütixecühüave, canicuaniveni xicu maye'anicü müti'aitüvametünicü que mü'ane taheima macave. ²⁴ Tavari müpaü nepütixecühüave, que müticuanive xicu maye'anicü Cacaüyari müti'aitüvametünicü, masi pücacuanive cameyu manuyehanicü 'ivipame huxieyasie. ²⁵ Me'u'enanaca teyü'üquitüvamete yeme meniuhüxyani. Müpaü meniutiyuanecaitüni, Xüca müpaü 'aneni, quepai püyüve mütavicueisitüarienicü. ²⁶ Hicü Qesusi vaxeyatü müpaü tinivarutahüave, Teüteri mepücaüvave, peru Cacaüyari naimecü caniyüveni. ²⁷ Hicü Pecuru müpaü tinitahüave, Camüsü tame tepeicü'eiri naime 'ahesie tepüteviya. Mericüte, tita tetehexeyani tame. ²⁸ Qesusi müpaü tinivarutahüave, Niuqui caniseüyeni que nemütixecühüave, xeme nehesie xemüteviya, quepauca cuie mühecuasie temü'axüani, Yuri Tevi nehücütütü quepauca ne'uenisie nemayerüni neti'aitatü visi ne'aretü, 'ana xemeta 'isücate xecanacünicuni. Tamamata heimana huta 'uveniyarisie xe'ayaheme xecateniva'aitüacacuni teüteri tamamata heimana yuhutame nuivarite 'Ixaherisie memüyecü. ²⁹ Que mü'ane micu'eiri yuqui yu'ivama 'uquisi 'ucari, yu'uquiyari yuvarusi yunivema yucuie, xüca varucu'eirieni nehesüa mümiemecü, mücü cuini mieme masi

varexeiyatü canayeimücü, tucari mücaxüve hexeiyatü payani. ³⁰ Yümüretü hicü miemete memümexüacate 'imatüremete mecanacünicuni, 'imatüremete mexüacate mete'acüne.

20

Caxie haraverita memüte'uximayacai

¹ 'Ipaü catini'aneni ti'aitametücacu que mü'ane taheima macave. Tevi quiecame ximeri meri neyani vata'inienique te'ivamete haraveritana memüteta'ivacü caxie hepaüsita. ² Müpaü tivarutahüavecu xei tucarisie mieme que mütiyutuacai, meniuyuvaüriya, nivarenü'ani yuharaverita. ³ Hicü 'anatinecu heyaca nivaruxeiya hipame quiecarı hixüapa memüti'ucai mecate'ivatüvetü. ⁴ Müpaü tinivarutahüave, Xemeta haraverita xequenehu. Que mütiheiserie nepütixepitüani. Hicü menecüne. ⁵ Mericüsü tavari heyaca tuca tavarita cüa caviecacu yaxaicüa pütıuyuri. ⁶ Hicü 'acayunirümecacu neyani. Hipameta nivarecaxeiya mana meti'ucame. Müpaü tinivarutahüave, Titayari 'uva xeteti'u tucarıcü xecate'ivatüvetü. ⁷ Müme müpaü metenitahüave, Tevi pücatasita'inieve temüteta'ivacü. Müpaü tinivarutahüave, Xemeta haraverita xequenehu. Que mütiheiserie, yaxepütepitüarieni. ⁸ Mericüsü 'ucutaicarecu haraveri cusiyari müpaü tinitahüave yuparevivame, Te'ivamete quenivaretahüavi, quenivare'ütüani va'ivarica xique miemetexi meri, 'ariqueque ximeri miemetexi. ⁹ Hicü müme 'acayunirümecacu memutahüavarie me'u'axüaca xei tucarisie mieme meniuta'ütüarieni

yuxexuitü. ¹⁰ Müme matüari memutahüavarie me'u'axüaca, müpaü mepütecua'erivacai vaücava masi memü'ütüarieniqueaicü, peru mümeta yaxaicüa xei tucarisie mieme meniuta'ütüarieni yuxexuitü. ¹¹ Me'itanaqui'erieca yu'ivarica, menitiniuquimani haravericame ¹² müpaü me'utiyuatü, Camü 'ime 'imatürieaque memü'axüa xei hurayari mepuyuri xEICÜA caricuta yaxaicüa pepütivarupitüa tahepaü, sepa tame temüte'ucacucuiñecai tucariCÜ, sepa temücuaxiyatücatei xüripa tame. ¹³ Mücü 'ita'eiyaca xeime müme müpaü niutayüni, Nehamicu 'axa nepücamasi'uyuri. Pecatiu'avaüri que nemainecai xei tucarisie mieme que memütinetuacai. ¹⁴ Quenanu'üi 'atumini, quenemie. Nepünevauüriya nemi'ütüanicü 'icü 'imatüreme que nemümatiu'ütüa 'ecü. ¹⁵ Catitauniva müpaü nemütiyurienicü nepinicü que mütinaque. Nusu 'axa pepünetiuxei 'ecü 'aixüa nemütiuca'iyaricü. ¹⁶ Müpaü yaxaicüa müme hicü memü'imatüremete, 'ana mexüacate mecanacünicuni, mexüacate 'imatüremete mete'acüne. Yümüiretü meputa'inierie, peru hipatü xEICÜA mepanayexeyarie.

Tavari Qesusi que mutayü que mütimierieniquecai

(Maricuxi 10:32-34; Rucaxi 18:31-34)

¹⁷ Mericüsü Qesusi Querusareme quepaucua mumiecai, yateva nivarevitüni Tamamata Heimana Yuhutame yühücüame. Mana huyeta müpaü tinivarutahüave, ¹⁸ Neuxei, Querusareme tepeutiylene hicü. Yuri

Tevi que nemütihücü necaniyetuiyamücü mara'acate memühürütüarie vahesüa, müme 'inüaricü memüte'üquita vahesüa. Va'isücate menesita'ivaviyayu necanimieriemücü. ¹⁹ 'Ana meneniyetuacuni müme memücatateüterima vahesüa nemünanaimarienicü nemücuveyaxüanicü curuxisie nemümierienicü. Hairieca tucari 'aye'ayu necananucuquetüariemücü.

*Cacuvu Vanimatü que memüte'itavaviri
(Maricuxi 10:35-45)*

²⁰ Mericüsü hicü Severeu nivemama vavarusi hesüana ninuani yunivema varavitütü. Niutihüximaqueni hetüana tixaütü titavarienique. ²¹ Mücü müpaü tinitahüave, Tita pereuyehüva. Rehüave, Müpaü queneutayüqui, 'icü nenivema yuhutatü memayaxecü xevitü 'aserieta xevitü 'a'utata quepaucua peti'aitatü pemayani. ²² Qesusi müpaü tinivarutahüave, 'Asixepücatemate tita xemütecu'ivava. Nehepaü xete'ucacucuietü xeteyüvave xemenu'ienicü tita nemüranu'ieni ne, nehepaü xeteyüvave xema'ivarienicü, tevi que müranucanamiepaü hacü quepaucua muca'üyarie. Tepüyüvave mete'icühüave. ²³ Müpaü tinivarutahüave, Yemecü nehepaü xepüte'ucacucuieneni xe'i'ietü tita nemüranu'ieni, xeca'üyarietü nemüca'üyaripäü. Peru heiserie nepücahexeiya nemüxepitüanicü ni neserietta xeniu ni ne'utata xemutiyaxecü. Masi müme xeicüa ne'uquiyari micuha'aritüa vahesie mieme, yamecatenipitüarietacacuni müme püta.

²⁴ Hicü hipatü tamamata me'u'enanaca menivarutixeümani yuhutame yu'ivamacame.

²⁵ Hicü Qesusi yu'aurie varutahüaveca müpaü

niutayüni, Xeme müpaü xepütemate, müme nuivarite vasata memüte'aitamete, müme meteniva'uxitüaca mete'aitatü. Vavemete heiserie mecanexeyani vahepaüsita que memüteyurieni. ²⁶ Müpaü pücatiyüni xeme xesata. Que mü'ane xeme xesata ve'eme mayaniqueyu, mücü yunaimexeparevivame canayeimücü. ²⁷ Que mü'ane mexüacame mayaniqueyu xesata, yunaimexehesie mieme ti'uximayatü canayeimücü. ²⁸ Yaxeicüa Yuri Tevi nehücütütü que nemütinua, nemüparevianicü nepücanua, masi hipame nevaparevienneque püta necaninuani, netucari nemüyetuanicü yumüireme vahesie mieme, nevaxünaque.

Que memüte'anutanenierixü yuhutatü me'acücüpetü

(Maricuxi 10:46-52; Rucaxi 18:35-43)

²⁹ Mericüsü Quericusie me'ayecünirümecacu, yumüiretütü teüteri meniveiyacaitüni. ³⁰ Yuhutatü me'acücüpetü mana menicatecaitüni huye tesita. Hicü me'u'enanaca quename 'anuyeyaniquecai Qesusi, meniutihivani müpaü me'utiyuatü, Ti'aitame 'acu Raviri pemünu'aya, quetanenenimayaca. ³¹ Teüteri menivarutitieni cayuvatü memütetenicü. Müme masi vaüca meniutihivatücüne müpaü me'utiyuatü, Ti'aitame 'acu, quetanenenimayaca, Raviri pemünu'aya. ³² Hicü Qesusi mana 'utaqueca nivarutahüave. Müpaü niutayüni, Que tixenaque müpaü nemütiyurienicü xehesie mieme. ³³ Müpaü metenitahüave, Ti'aitame 'acu, tepanutanenierequeyu. ³⁴ Hicü Qesusi

vanenimayatü nivaramayüaxüani vahüxita.
Yapaucua menanutaneniere, menenucuveiya
mümeta.

21

Querusaremesie que müreutaha
(*Maricuxi 11:1-11; Rucaxi 19:28-40; Vani*
12:12-19)

¹ Mericüsü Querusaremesie
meni'axüaximecaitüni. Vetüpaquesie nuaca
Huriva Mati'u yemuriyaritüa, Quesusi
nivarenü'ani teyü'üquitüvamete yuhutame² müpaü
tivarutahüaveca, Quiecarí 'anutaüye mucumasie
xequenehu. Cuitü xecanivaretaxeyiacuni
puxu macuvie nu'ayamame. Xeveracuxüname
xequenivarahapani nehesüa. ³ Xevitü xüca
xeta'ivaviya, müpaü xepüte'itahüave, Ti'aitame
püvareuyehüva. Cuitü püvaranü'ani. ⁴ Müpaü
tiniuyüni maye'anicü que mutayü Cacaüyari,
tixaxatame müpaü 'utainecacu,
⁵ Müpaü quetinetahüavi Siyuni müracuteva
quiecame,
Neuxei, que mü'ane mümati'aitüa 'ahesüa
canamiëni
Ca'ayu'eriyatü, puxusie 'acaitü
Puxu nunusisíe 'anutiyerüme.

⁶ Hicü teyü'üquitüvamete mehecüneca, müpaü
mete'uyurieca que mütivaru'aitüa Quesusi, ⁷ puxu
meneyehana, nu'ayari. Yü'ücari me'anutiveracu
puxusie, nanutiyerüni. ⁸ Yümüiretü teüteri huyeta
meni'itüaximecaitüni yü'ücari, hipatü cüye ma-
mateya meheucuvitequetü meni'itüaximecaitüni
huyeta. ⁹ Teüteri yumüiretü memuhaitütüacai

memu'imamatücai meniutihivacaitüni müpäü me'utiyuatü, 'Aixüa cani'aneni Raviri Nu'aya, 'aixüa queticuniuvani que mü'ane mamie Ti'aitamesüa miemetütü hepaüsita, 'aixüa cani'aneni que mü'ane taheima macave.

¹⁰ Hicü Querusareme heutahacu yunaitü quiecatari menanucu'uni müpäü me'utiyuatü, Qesü püpaicü 'icü. ¹¹ Teüteri müpäü meniutiyuanecaitüni, 'Icü catinixaxatametüni Qesusitütü, Nasareti quiecame Carereya cuieyarisie.

Que müti'iti tuqui 'amüpa

(Maricuxi 11:15-19; Rucaxi 19:45-48; Vani 2:13-22)

¹² Mericüsü Qesusi Cacaüyari tuquieya 'amüpata neutahani curaruta. Nivaranuyeveiya yunaime memütetuacai memütenanecai mana curarutapai. Tumini patamete vamexate natixürieni, cucuruxi vatuayamete va'üpari ratixüri. ¹³ Müpäü tinivarutahüave, 'Ipaü catine'uca, Nequi nenevieri quiyari canimarivacamücü, 'anuyütü, xemesü masi terü xecanayeitüani haque tenavayamete memeyu'avieta.

¹⁴ Hicü tuqui curaruyarita 'uvecacu, memacücüpecai memühurietücatei hesüana meniu'axüani, nivaranayexürieni. ¹⁵ Hicü mara'acate memühuritüariecai mümeta 'inüaricü memüte'üquitacai, me'ixeyaca marivemecü que mütiyurienecai, mevaxeyatü türi meta tuqui curaruyarita memutihivacai, 'Aixüa cani'aneni Raviri Nu'aya me'utiyuatü, müme meniuyeha'ani. ¹⁶ Müpäü metenitahüave, Cari

pecati'ena que memutiyuane 'icü. Quesusi müpaü tinivarutahüave, Hü. Cauca hasuacu xeca'iterüvavave 'icü, Türi memüsiseseve vatetasie Niuqui 'aixüa mü'ane Nepüvayenetüani nehepaüsita, maine. ¹⁷ Hicü varucu'eirieca, quiecarisie ni-vayeyani Vetaniyapai. Muva necateitüni.

Que mütiuniu, 'axa mü'itüarienicü xapa mücatacacai

(Maricuxi 11:12-14, 20-26)

¹⁸ Mericüsü ximeri tavari quiecarisie yemieximetü neuhacamücücaitüni. ¹⁹ Xapa cüyeyari 'uxeiyaca huye tesita 'uveme, hepana neyani. Tixaü pücatiutaxe'i hesiena, xavari xeicüa. Müpaü tinitahüave xapa, Tavari pepücatacaca. Yapaucua niutavani xapa. ²⁰ Me'ixeyiaca teyü'üquitüvamete menihüxiyacaitüni müpaü me'utiyuatü, 'E'e, quetü, yapaucua putava xapa. ²¹ Quesusi müpaü tivacühüave, Caniseüyeni que nemütixecühüave, xüca yuri xete'erieca, xüca xe'iyari cayuhutani, que mütiuyü xapa hepaüsita, müpaü xepüteyurieca xemeta. Mücü meta, sepa müpaü xemüte'itahüave yemuri mana muve, Queneu'apata, haramarasie queneu'ahüva, xe'utiyuatü, müpaü pütüyüni. ²² Sepa que mütitita, nai xemütetavauni xeyunenevietü, xüca yuri xete'erieca, xeheixeyatü xepacüne.

Quesusi heiserie que mürexiyacai

(Maricuxi 11:27-33; Rucaxi 20:1-8)

²³ Mericüsü tuquipa heta'acu mara'acate memühüritüariecai teüteri va'uquiyarima

yunaitü 'aura menacüne ti'üquitacacu. Müpaü meniutiyuane, Heiserie haque pemieme pemexeiya 'ipaü pemütiyuriencü. Quepai 'icü heiserie masi'upitüa. ²⁴ Quesusi müpaü tivaruta'ei, Neta tixaütü nepütixeta'ivaviya. Xüca xenesita'eiya, neta yanepütixetahüave haque memieme heiserie nemexeiya yanemütiyuriencü. ²⁵ Tamüsü Vani quepaucua müti'üyanecai, haque pemiemetücai 'üyaricaya. Taheima macave pipitüa, teüteri nusu mepipitüa. Mümeri niuqui menixuatüacaitüni müpaü meteyücühüavetü yunaitü, Xüca tame müpaü te'utiyuaneni quename taheima macave 'ipitüa, mücü müpaü pütaticühüaveni, Mericüte, titayari yuri xecate'ita'eriri. ²⁶ Mesü xüca müpaü te'utiyuaneni quename teüteri me'ipitüa xeicüa, camü tepüvamacaxe teüteri. Yunaitü Vani tixaxatametüme mepü'erie. ²⁷ Hicü Quesusi müpaü meteniuta'eiya, 'Asitepücatemate. Mücüta müpaü tinivarutahüave, Mericüte, neta 'asinepücatixetahüave haque memieme heiserie nemexeiya yanemütiyuriencü.

Tevi nivemama yuhutame va'üxasi hepäüsita tic-uxatatü, que müti'üquitacai

²⁸ Perüsü que xetecu'eriva. Tevi yunivema nivarexeiyacaitüni yuhutame. Xeimesüa nuaca müpaü tinitahüave, Nenive 'acu, hicü quetine'uximayatamie haraverita. ²⁹ 'Iya rehüave, Nepücanevaüriya. 'Ariquesietü yücü tiyutihüaveca neyani. ³⁰ Mericüsü 'arique 'ivayasüa nuaca yaxecüa tinitahüave. 'Iya, 'Au ne'uquiyari 'utayüca, pücahetüa. ³¹ Mericüte, que mü'ane mücü

'icü yapüticatüa 'uquiyarieya que mütinaquecai. Müpaü mete'icühüave, Matüari mitahüavixüsietü. Hicü Qesusi müpaü tinivarutahüave, Niuqui caniseüyeni que nemütixecühüave, 'asita müme memüteyetuiriyari cuviyexunu tuminieya, 'ucari meta tuminicü memüyuvitünüa mecanixe'anuhaitüiyacuni memaye'axüanicü Cacaüyari mütiva'aitüvametünicü, xeme pücatixaü. ³² Vani xehesüa ninuani huye xexeisitüanique, tixecuxaxatüvatü heiseriemecü yaxemütecahunicü. Yuri xepücate'uta'eri hesiena, peru 'asita müme memüteyetuiriyari cuviyexunu tuminieya, 'ucari meta tuminicü memüyuvitünüa müme yuri meteniuta'eriecaxüani hesiena. Xeme masi xete'uxeiyaca que mütiuyü, ni 'ariqueque xepücatehayevacai que xemüteyuriecai, yuri xepücate'uta'eri hesiena.

Te'üviyamete 'axa teyuruvamete

(Maricuxi 12:1-12; Rucaxi 20:9-19)

³³ Xeimeta 'üxasi xequene'enieca xemüteyü'üquitüacacü. Quiecame haraveri niutavevieni. Caxie 'uca'uitüaca nicurarutüiya, caxie püname nivati'inieni, 'e'utevime niutavevieni neniereme, capa caxie 'ucacuaiyanicü.

Te'üviyamete nivaruhüritüani vacuetatüatü, teva retüa. ³⁴ Mericüsü ticuaximecacu, yuhesüa miemete te'uximayatamete nivarenü'ani te'üviyamete vahesüa memenütünicü 'icuxi cusiyarisie mütinaquequecaicü. ³⁵ Te'üviyamete masi mevarutiviyaca te'uximayatamete hesüana memeyecü, xeime meniucuvaxüani, xeime mete'umi, xeime mete'utituaxixü. ³⁶ Hicü hipame

tavari nivareyenü'axüani te'uximayatamete yumüireme masi. Yaxeicüa mepüvaruyuri.

³⁷ 'Imatürieca vahesüa neinü'ani yunive müpaü 'utaitü, Xüari meteneiyehüviriecuni nenive.

³⁸ Hicü te'üviyamete nu'aya me'uxeiyaca müpaü meniutiyuanecaitüni, Camüsü 'icüsie 'ariqueta catininaquimücü cusiyari pinieya. Cümü tepimieni, tepiviya tita hesiena mütinaque 'arique.

³⁹ Me'iviyaca haraveri vari meneicahüani mepimi.

⁴⁰ Mericüte, quepaucua munuani haraveri cusiyari, que vayurieni te'üviyamete müme.

⁴¹ Müpaü metenitahüave, 'Axa 'anemecü nivatixütüamücü 'axa memüte'uyuricü müme, hipame püta nivahüritüamücü te'üviyamete, 'icuaxiyari memiyetuirieni cusiyari quepaucua tucari maye'ani.

⁴² Hicü Qesusi müpaü tinivarutahüave, Hasuacu xecate'ititerüvavave 'utüarica xapayarisie que maine,

Mücü tete memutixani'eri qui vevivamete

Mücü 'isiquina titutuicame nayani.

Ti'aitame müpaü catiniuyurieni.

Canimariveni que temüte'ixeiya,

manuyüne. ⁴³ Ayumieme müpaü nepütixecühüave, xepücapitüarieni xeme xemeixeiyanicü Cacaüyari tixe'aitüvametüme. Hipatü püta 'icuaxiyari memütixuavitüani yamecatenipitüariecacuni xei nuivariyari.

⁴⁴ Xüca 'iya tetesie 'ucaveni pütimure. Xüca hesiena 'ucaveni tete, pitapüna.

⁴⁵ Hicü mara'acate memühüritüariecai Pareseusixi vahamatü me'i'enieca 'üxasieya, müpaü metenimaicaitüni müvaxatacaicü müme.

⁴⁶ Metenicuvautüvecaitüni que memüte'iviyacü,

peru 'asimepücate'uyuri mevamacatü teüteri. Müme müpaü mepütecu'erivacai quename tixaxatame hücütücai Quesusi.

22

Neüquiya 'ixüarariyari 'üxasiya hepaüsita ticuxatati, que müti'üquitacai

¹ Mericüsü Quesusi tavari 'üxasi hepaüsita ticuxatatü tinivaruta'üquitüani müpaü 'utaitü, 'Ipaü catini'aneni ti'aitametücacu que mü'ane taheima macave. ² Tevi yucuiëpa müti'aitametücai neüquiya 'ixüarariyari niutavevieni yunivesie mieme. ³ Yuhesüa miemete te'uximayatamete nivareutanü'axüani memüvatahüavecü müme meripai memuta'inierie neüquiyacü. Müme memuta'inierie mepüçayüncacai memacüncü. ⁴ Tavari tivareutanü'axüa te'uximayatamete hipame müpaü tivarutahüaveca, Memuta'inierie müpaü xequetenivaretahüavi, Neuxei, ne'icuai 'apürapine, turusixi mete'ucui'ivaxü, vacaisixi meta memüvaiyatüca xemütecuanicü, nai pütiha'arisie. Xequenacüni neüquiyapa. ⁵ Memuta'inierie me'itave'erietü masi meneutayeixüani xevitü yuvaxata, xevitüta yutienitapai. ⁶ Hipatüta mevarutiviyaca te'uximayatametemama, 'axa mepüvaruyuri mepüvarucui. ⁷ Hicü ti'aitame niuyeha'ani. Varenü'acu cuyaxi yuhesüa miemete menivarutixütüani müme teyumemivamete, vaquiecaru mete'utataiyaxü. ⁸ 'Ana müpaü tinivarutahüave yuhesüa miemete te'uximayatamete, Neüquiya pücuha'arisieri peru memuta'inierie 'aixüa mepücate'u'iyaricai. ⁹ 'Ayumieme

xequeneutayeixüa huye manuyehanesiepai. Yunaimé xemüvaretaxeiya xequenivareta'ini neüquiyapa. ¹⁰ Mericüsü te'uximayatamete huyeta meheutayeixüaca menivarucuxeürieni yunaimé memüvaretaxei 'axa teyuruvamete 'aixüa teyuruvamete yunaimé. 'Ixüaramete mecanihüpünecaitüni haque neüquiya meveviya.

¹¹ Mericüsü ti'aitame mana heutahaca vaxeiyaque 'ixüaramete, tevi niuxeiya mana 'acaimé neüquiyapa mieme 'ixuriqui müca'anacatücücai. ¹² Müpäü tinitahüave, Nehamicu 'acu, quepaütütü 'uva pepataha neüquiyapa mieme 'ixuriqui peca'anacatütü. Mücü cayuvatü tinicateitüni. ¹³ Hicü ti'aitame müpäü tinivarutahüave yuparevivamete, Xequenanahüa 'ücateyasie mamateyasie, xequenanutayehüva tacua yüvipa. Mana pütasuacani püyutaqueveni. ¹⁴ Yümüretüsü meputa'inierie, peru hipatü xEICÜa mepanayexeyarie.

Cuviyexunu tuminieya

(Maricuxi 12:13-17; Rucaxi 20:20-26)

¹⁵ Mericüsü Pareseusixi menecüne. Mepuyu'eni que memüte'iviyacü niuquieyasie. ¹⁶ Hicü yuhesüa miemete teyü'üquitüvamete menivarenü'ani hesüana, hipame meta Herurexisie memüteviyacai, müpäü memüte'itahüavecü, Neuxei ti'üquitame tame müpäü tepütamate 'ecü yuri pemutainecü, Cacaüyari huyeya hepaüsita pemüti'üquitacü que mütivaiyacü, pemüca'acuerivayuriecü sepa xevitü que mütiyücühüave, yücü pemücativaxeiycü teüteri. ¹⁷ Hicümüsüari, yaquetatineutahüavi que pemüticu'eriva. Ti'aitame Sesaxi tumini

que mütivava cuviyexunusie mieme, titauniva mütiyutuanicü, pücatauniva nusu. ¹⁸ Qesusi timaitü 'axa que memiyuriecucái müpaü niutayüni, Cari yacü xeicüa xepüyüa. Titayaricutaxi xenete'inüatatüve. ¹⁹ Tumini para xequeneneuxeisitüa xeime cümana mütiuyutua. Müme xei tuminiyari meni'ütüani. ²⁰ Hicü müpaü tinivarutahüave, Quepai ramu'u püra'uxa, quepai püra'utüarica 'icü. ²¹ Mete'icühüave, Sesaxi. Hicü müpaü tinivarutahüave, Mericüte, tita Sesaxisüa mütimieme xequetenapinirieca Sesaxi, tita Cacaüyarisüa mütimieme, xequetenapinirieca Cacaüyari. ²² Me'ienieca meniuhüxyani. Hicü me'icu'eirieca menecüne.

Que memüte'ita'ivaviyaxü, müquite que memüte'anucu'uni hepäüsita

(Maricuxi 12:18-27; Rucaxi 20:27-40)

²³ Mericüsü mücü tucarisie Saruseusixi hesüana meniu'axüani. Müme müpaü pütivaniuquitücai quename meca'anutaneniere müquite. Hicü müpaü metenita'ivaviya, ²⁴ Ti'üquitame, Muisexi müpaü niutayüni, tevi xüca 'umüni türi cavarexeiyatü, 'ivaya nitivitümücü yucue, türi nivativevimücü 'ivaya mumüpaü memütetetevacäcü. ²⁵ Mericüsü tahesüa 'amenititecaitüni yu'ivamatü 'atahutatü. Vamasi 'utineüqueca niumüni. Türi mücavarexeiyacaicü, yü'üya caniucu'eirieni mutaya mitivitünicü. ²⁶ Mutaya yaxecüa tiniuyurieni, 'itivitüca niumüni, 'utümana mieme meta, 'atahutatü yunaitü. ²⁷ 'Imatürieaque niumüni 'uca. ²⁸ Mericüte quepaucua xeniu memanucu'uni, 'atahutatü memitivitü, que mü'ane ra'üya pürayani.

29 Quesusi müpaü tinivaruta'eiya, Xepuyuyari xemüca'imatecü 'utüarica xapayari que maine, 'asixemücatematecü Cacaüyari que mütitürücaüye. 30 Quepaucua memanucu'uni mepücaneneüqueni mepücaviquieca, masi Cacaüyari niuquieya tuayamete vahepaü mepü'aneneni taheima. 31 Müquite que memüte'anucu'uni que müre'uxa cauca hasuacu xeca'iterüvavave tita mütixe'utahüavixü Cacaüyari müpaü 'utaitü, 32 Ne 'Apurahami 'Isahaqui Cacuvu necanivacacaüyaritüni, manuyüne. 'Ayumieme müquite pücafaxata, quename vacacaüyari haitü. Memayeyuyuri püta vacacaüyari caniyuxatani, sepa memucui. 33 Me'u'enanaca teüteri, menihüxiyacaitüni 'üquisicayacü.

*'Aitüarica müve'eme
(Maricuxi 12:28-34)*

34 Mericüsü Pareseusixi me'u'enanaca que mütivarunütüa Saruseusixi meniuyucuxeürieni 'axeicüa. 35 Hicü xevitü müme 'inüari niuquiyari mümaicai nita'inüata müpaü ticu'ivaviyatü, 36 Ti'üquitame 'acu, que mü'ane 'aitüarica masi peuyevese 'inüari niuquiyarisie mieme. 37 'Iya rehüave, Quenenaqui'erieca Ti'aitame mü'acacaüyari, nai que pemütüuca'iyari, nai que pemütü'amate, nai que pemütücu'eriva, manuyüne. 38 'Icü 'aitüarica masi yemecü caneuyeveca, cananuhaitüaca. 39 'Utümana mieme hepaüna cananuyüneni, 'Ahepaü tevi quenenaqui'erieca que pemütü'anaqui'erie, 'anuyütü. 40 'Icü niuqui hutatü canenucutuica 'inüari niuquiyari texaxatamete vaniuqui naime.

*Cürisitu quepai püranive, que müttivaruta'ivaviyaxü
(Maricuxi 12:35-37; Rucaxi 20:41-44)*

⁴¹ Mericüsü Pareseusixi memuyucuxeurie Qesusi nivaruta'ivaviya ⁴² müpaü 'utaitü, Que xetecu'eriva Cürisitu hepaüsita. Que mü'ane püraxiüyari. Müpaü mete'itahüavixü, Raviri canixiüyariyatüni. ⁴³ Müpaü tinivarutahüave, Mericüte, Cacaüyari 'Iyarieya 'icuyuitüvacacu, titayari Raviritütü Neti'aitüvame titaterüvaxü müpaü 'utaitü,

⁴⁴ Ti'aitame müpaü tinitahüave que mü'ane müneti'aitüa, Neserieta quenacani 'Ahetüapai mexi nevarahapani müme memümasi'aca'unie.

⁴⁵ Mericüte, xüca Cürisitu tita'aitüani Raviri, que timasiücü quename xiüyariya. ⁴⁶ Xevitü pücayüvecai mita'eiyacü. Tavari ni xevitü pücayuvaüriyacai tixaütü mütitä'ivaviyacü 'arique.

23

*Qesusi que müttivaruniuquima müme 'inüaricü
memüte'üquitametücai, Pareseusixi meta*

(Maricuxi 12:38-40; Rucaxi 11:37-54; 20:45-47)

¹ Mericüsü Qesusi tinivacuxaxatüvacaitüni teüteri yuhesüa miemete teyü'üquitüvameteta

² müpaü 'utaitü, Müme 'inüaricü memüte'üquita Pareseusixita Muisexi 'uvenieyasie me'atetü mepüte'üquita.

³ 'Ayumieme nai que memütexecühüave yaxequeteneyurieca yaxequetenecahuni, peru que memüteyurie yaxepücateyurieca xeme. Mepütecuxata peru yamepücateyurie. ⁴ 'Ica meniucuha'aritäni

mahetete mücuanivetüca, teüteri vanaiparisie menivarutitütüvani, peru mepücayuvaüriya ni yu'itüvamecü memüvaporevienicü. ⁵ Nai que memüteyurie, yamepüteyurie teüteri memüvaxeiyacü xeicüa. 'Epatayeyeu cuitaxiyari cümana niuqui xapayari manahüa quepaucua yuyeyari memüvevie, 'apünene va'ücari putuniyari. ⁶ Püvanaque quiecame 'aurie memayaxecü 'ixüararipa, teüteri vahüxie memayaxecü tuquita, ⁷ püvanaque vaürisica memüpitüarienicü quiecari hixüapa, teüteri Ti'üquitame me'utiyuatü memüvatahüavecü püvanaque.

⁸ Xemesü Ti'üquitame xepücate'uterüvarüvani. Xevitiüxa catinixe'üquitüaca, xeme yu-naitü xecaniyu'ivamaca. ⁹ Ne'uquiyari xepücatecühüavarüvani cuiepa, xevitiüxa müxe'uquiyaricü taheima macave. ¹⁰ Te'üquitamete xepücate'uterüvarüvani, xevitiüxa tixe'üquitüvame mühücücü Cürisitütütü. ¹¹ Que mü'ane xeme masi mümariva, peuyevese mücü xeparevivame mayanicü. ¹² Que mü'ane tixaütü tihücütütü mayuyeitüva, mücü tixaü catihücütütü canayeitüariemücü masi. Que mü'ane tixaü catihücütütü mayuyeitüva, mücü masi tixautü tihücütütü canayeitüariemücü.

¹³ Xüa 'ui xeme 'inüaricü xemüte'üquita, xemeta Pareseusixi, que xe'itüarieni yacü xeicüa xemüyüacü. Xepücavataunie teüteri memaye'axüanicü mütiva'aitüvametünicü que mü'ane taheima macave. Xeme xepücayuvaüriya müpaü xemüte'aye'axüanicü, müme meta memüyüvaüriya, xepüvanena.

14 Xüa 'ui xeme 'inüaricü xemüte'üquita, xemeta Pareseusixi, que xe'itüarieni yacü xeicüa xemüyüacü. Xepütevarutixütüiri viyurasixi vapini, 'exeteheutevitü neneviericü, mücamasiücünicü que xemüteyurie. Xehesie masi yemecü tınahüivamücü.

15 Xüa 'ui xeme 'inüaricü xemüte'üquita, xemeta Pareseusixi, que xe'itüarieni yacü xeicüa xemüyüacü. Naisarie haramarasie cuiepa xepücu'uva, xe'ivautüvetü xeime xenücame xemayeitüanicü. Quepaucua xemeitaxeiya, xecanipata, masi yemecü hesiena mütinaquenicü xasi taiyariyarisie meucahüiyanicü, xehesie 'axa mü'ane que mütinaque xeicüa pücatixaü.

16 Xüa 'ui xeme xe'acücüpetü xemüvarahapana hipame, müpaü xe'utiyuatü, Que mü'ane tuqui 'amüpa xatatü müyühürütüa, yacü püyühürütüa. Me xüca yühürütüatü huru tepüayari xatani cümana müquemaritüarie tuqui, peuyevese yamüticamienicü que mutayü. 17 Cari 'asixepücatemate, xepacücüpe. Que mü'ane masi yemecü peuyevese, huru nusu, tuqui nusu peuyevese tuqui huru müpatacü Cacaüyarisüa mieme mayanicü. 18 Mücü meta, que mü'ane xeniu mürayutimavatüre xatatü müyühürütüa, yacü püyühürütüa. Me xeniu xüca mavari heimana mürapine xatatü yühürütüani, peuyevese yamüticamienicü que mutayü. 19 Xepacücüpe. Que mü'ane masi yemecü peuyevese, mavari nusu, mürayutimavatüre nusu peuyevese, mücü mipatacü mavari Cacaüyarisüa mieme mayanicü. 20 Que mü'ane mürayutimavatürecü xatatü müyühürütüa, mücü xatatü püyühürütüa, nai

heimana mürapine xatatü püyühuritüata. ²¹ Que mü'ane müyühuritüa tuqui 'amüpa xatatü, mücü xatatü püyühuritüa, que mü'ane tuquita mayeca xatatü püyühuritüata. ²² Que mü'ane muyuavi xatatü müyühuritüa Cacaüyari 'uvenieya xatatü püyühuritüa, que mü'ane hesiena macave xatatü püyühuritüata.

²³ Xüa 'ui xeme 'inüaricü xemüte'üquita, xemeta Pareseusixi, que xe'itüarieni yacü xeicüa xemüayüacü. Tamamata taparisie mieme, xei tapari xepüyuvaüriya xemixatüanicü Cacaüyari, 'asita yerüvavuena texuxuri cuminu naime. Peru xepihayeva tita masi müreuyevese 'inüari niuquiyarisie mieme, heiseriemecü yaxemüteyuriecacü, xemüteyucananimayacacü, yaxemütecahunicü que xemutiyuane. Müpaü püta püreuyevese müpaü mütiyurienenicü, siepüre catihayevatü xei tapari 'ixatüatü. ²⁴ Xe'acücüpetü xepüvarahapana hipame. Cari yu'isarisie xepenuyecase xecüi xemücahexünicü, peru xepexü cameyu 'amüнена.

²⁵ Xüa 'ui xeme 'inüaricü xemüte'üquita, xemeta Pareseusixi, que xe'itüarieni yacü xeicüa xemüyüacü. Que mü'ane herie xeicüa müca'itiva tecüxi xacü, müpaü xepüyüa, peru yutaüta xepühüpüne xetenavacutü xeyutatuatü. ²⁶ Cari Pareseu pehücütütü pepacüpe. Taütana meri quenivacu'itiexüa tecüxi, herieta 'itiyatü mayanicütari.

²⁷ Xüa 'ui xeme 'inüaricü xemüte'üquita, xemeta Pareseusixi, que xe'itüarieni yacü xeicüa xemüyüacü. Müqui teucume meunaximapäü xecani'aneneni. Herie visi pütüyuxexeiya,

peru pühüne müquite va'umeyari naitü müca'itiatüca. ²⁸ Xemeta yaxecüa herie xecüa müme heiseriemecü yamemütecahu vahepaü xepüteyuxexeiya, teüteri que memütexexeiya, peru xepühüpüne yacü xecüa xeyüatü, yaxecatecacünicütü.

²⁹ Xüa 'ui xeme 'inüaricü xemüte'üquita, xemeta Pareseusixi, que xe'itüarieni yacü xecüa xemüyüacü. Texaxatamete vateucumete xepüvaveviri, müme heiseriemecü yamemütecahucai vateucumete visi xepüte'uquemaritüa. ³⁰ Müpaü xeputiyuane,

Tame xüari xüca 'ate'u'uvanique quepaucua ta'uquiyarima 'amemu'uvacai, tamesüari tepücavapareviecaqueyu mütayeurienicü texaxatamete vaxuriya. ³¹ Xemesietü xepüyuhecüata, müme texaxatamete memüvarucui que xemütevanivema. ³² Xe'uquiyarima que memüte'isutüa mecuxi xequenaye'atüaca vahepaü.

³³ Cari cuterixi xepühüme, terücaxi xepüva'ivama. Quepaütücacu xepüyutavicueisitüani xemücaheucaxüriyanicü xasi taiyariyarisie, 'isücame xeta'ivaviyayu. ³⁴ 'Ayumieme xehesüa nepüvarenü'avani texaxatamete, temaivavemete, 'inüaricü te'üquitamete. Hipame müme xepüvacuini, curuxisie xepüvacavütüani, hipame müme xepüvativayani yutuquita, quiecarisie xepüvaranuyeveveyani xeime quiecarisie.

³⁵ 'Ayumieme xehesie pürahüiyani yunaime heiseriemecü yamemütecahu vaxuriyacü cuiepa mütayeurivecü, Haveri heiseriemecü yamüticamiecai xuriyayacü meri, 'asita Sacariya

Verequiyaxi nu'aya xuriyayacüque, xemimi tuquita caheta'avecacu, mürayutimavatüre heyeyacu. ³⁶ Niuqui caniseüyeni que nemütixecühüave, 'icü naitü pürahüiyani hicü miemete teüteri vahesie.

Quesusi yuhiverietü que mutayü Querusareme quiecatari vahepaüsita
(Rucaxi 13:34-35)

³⁷ Querusareme 'acu, Querusareme, 'ahesüa quiecatari mecanivatacucuyani texaxatamete, mecanivatituaxani Cacaüyari nü'arimama 'ahesüa memü'axe. Müixa nepünevaüriyacai nemüvacuxeürenicü 'atüriyama, vacana yunivema que mütiyacuxexeüriva yu'anatüa. Mepücayuvaüri. ³⁸ Camüsü xequi 'uyemavetü pücu'eiriva. ³⁹ Müpaü nepütixetahüave, tavarari xepücanesixeiya mexi tucari ca'aye'ave quepaucua müpaü xemutiyuaneni, 'Aixüa queticuniuvani que mü'ane Ti'aitamesüa miemetütü mamie hepaüsita.

24

Quesusi que mutayü, tuqui 'amüpa que mütica'unarieniecaï 'arique
(Maricuxi 13:1-2; Rucaxi 21:5-6)

¹ Mericüsü Quesusi tuqui 'amüpata vayeyaca neyani. Hesüana miemete teyü'üquitüvamete 'aura menacüne me'ixeisitüanique quite tuqui curaruyarita miemete. ² Mücü müpaü tinivacühüaveni, Xete'ixeiya 'icü naime. Niuqui caniseüyeni que nemütixecühüave, tete pücahayevarieni yuheima 'atetü. Naitü masi nica'unariemücü.

*Inüari que mütimasüücüni taparirümecacu
(Maricuxi 13:3-23; Rucaxi 21:7-24; 17:22-24)*

³ Hicü mana 'ayerücu Huriva Mati'u yemuriyarisie teyü'üquitüvamete 'auriena menacüne yühücüate mecutecacu. Müpaü metenitahüave, Quetatineutaxatüa quepaucua müpaü pütüyüni que pemainecai. Tita ti'inüariyaritüni quepaucua pemunuani, quepaucua mütaparirümeni. ⁴ Hicü Quesusi müpaü tivacühüave, Xequeneyucuerivayurieca capa xevitü tixe'u'irüviyacü. ⁵ Yümüretü mepü'axüani müpaü me'utiyuatü quename nehesüa memiemete, Neri Cürisitu nepühücü, me'utiyuatü. Mepüteva'irüviya yumüireme. ⁶ Xepüva'enieni cuyaxi meyucuitüveme, cuya niuqui xepü'enieni. Yumarima xepücaxamurieca. Peuyevese müpaü mütiyünicü, peru 'acuxi naitü pücatapare mücücü. ⁷ Nuivarite mecaniyeha'acuni mevacuicutü hipame nuivarite. Xexuime cuieyarisie quiecatari mepüyeha'ani, hipame cuieyarisie miemete mevacuicutü. Naisarie vaüca cuiniya canitixuaverimücü, haca canitavemücü cuie canitayuamücü. ⁸ 'Icü naitü müpaü tiyüyu, mücücü cuiniya püsütüarieni xeicüa.

⁹ 'Anari mecanixeyetuacuni xemü'uximatüarietecü. Mepüxecuinisü, yunaitü nuivarite mepüxe'uxive'erieca nehesüa xemümiemetecü. ¹⁰ 'Ana yumüretü mepücunuitüarieni, mepüyuyetuanı mepüyuye'uxive'erienı. ¹¹ Yümüretü texaxatamete mepanucu'uni mete'itavatü. Mepüteva'irüviya yumüireme. ¹² Cuini mieme memücayuvaüriyacü yamemütecahunicü, 'ayumieme yumüretü

mepütivaüripiximeni que memüteyucanaqui'erie.
 13 Que mü'ane tiuca'enivatü 'amuyeicani tapareyuque, mücü canitavicueisitüariemücü.
 14 'Icü niuqui'aixüa manuyüne que müti'ane 'Iya ti'aitametücacü manuyüne, mücü catinicuxaxasivamücü naisarie memeutitei teüteri, memühecüasitüiyarienicü yunaitü nuivarite. 'Anaque nitaparimücü.

15 'Uxa'atüni xepixeiya mücü tevi müvaseviximani müracumaveriyani mana 'utiveme haque mevayepasie Cacaüyarisie mieme, Cacaüyari que mutayü Tanieri tixaxatame ya'utainecacu, titerüvame quetimaive tita mütixata. 16 'Anari müme Cureya cuieyarisie meme'uvani hürisiepai meque'uyuta'unaxüani. 17 Que mü'ane caretasie müyeca 'uxipietü, yapaucua que'anacayani. Ni yuquita pücaheutahani yupini tivayepinique, püyuta'una püta. 18 Que mü'ane yeuta meyeicani yu'utüma pücanuani yü'ücari tivayehurienique. 19 Xüa 'ui müme memuhuca, müme memütesisitüani mücü tucari 'aye'ayu. 20 Xequeneyunenevieca muhaütüsie müca'aye'anicü xemüyuta'unaxüanicü, mesü 'uxipiya tucarisie ca'aye'anicü. 21 'Ana cuini mieme 'uximatüarica canitixuaverimücü yamemücate'uximatüarievavepaü cuie munetüarielpai hicüque, tavori que mücatitixuavere 'ariqueta. 22 Mücü 'uximatüarica xüca 'esicareuteritüarienique, ni xevitü haquevasü pücatavicueniqueyu. Peru memanuyexeyarie vacü, 'uximatüarica 'esipüreuteritüarieni.

23 'Anari xüca xevitü müpaü tixecühüaveni, Camü 'ena caniyueicani Cürisitu, Camü mana, xüca

haineni nusu, yuri xepücate'erieca. ²⁴ Mete'itavatü mepü'axüani Cürisitusixi meyuxatatü texax-atamete meyuxatatü. 'Inüari mepütivevieni mamarivaveme meteva'irüviyaque 'asita müme memanuyexeyarie xüca meyüvavenique. ²⁵ Tamüsü müpaü catiyüvecacu cuxi, müpaü nepütixe'utahüavixü. ²⁶ 'Ayumieme xüca müpaü metexecühüaveni, Neuxei, macumavesie neyeicani, mana xepücaheuyeneicani. Xüca müpaü metexecühüaveni, Neuxei, quita peti'aviesie, yuri xepücate'erieca. ²⁷ Merücaria naisarie que mütimasiücü muyuavisie tahixüata 'umerücatü tasütüapai, müpaüta naisarie catinimasiüccamücü quepaucua munuani Yuri Tevi. ²⁸ Canimasiücüni caxari sepa haque meca, mana meniyucuxeüriecuni virücüxi.

Yuri Tevi que mütinuani

(Maricuxi 13:24-37; Rucaxi 21:25-33; 17:26-30, 34-36)

²⁹ 'Ana cuitü 'uximatüarica heunuayu, tau niyürimücü, meseri pücahecüarivieni, xuravesixi mepücaxürieni muyuavisie miemete, müme türücarिया memexeyia muyuavisie mepücuyitüarieni. ³⁰ 'Ana masiücutü canayeimücü Yuri Tevi 'inüarieya taheima. 'Ana yunaitü nuivarite cuiepa memütama meniyutihiveriecuni, mecanixeyiacuni Yuri Tevi muyuavisie mieme haisata 'acamicame, türücaüyetü cui xavatütü. ³¹ Cuxineta hüsiyacacu püvatanü'axüani yutupirisixima, müme mepüvacuxeürieni müme müvaranuyexei, taserieta

ta'utata tahixüata tasutüapai memu'uva, naisarie cuie manuniere muyuavitüa.

³² Pinicü xequeteneyü'üquitüaca. Quepaucua xavari mücavivieni xüca yürani, xüca mamateya cuneicani, müpaü xepütemaica tasüari 'auracacutüca. ³³ Xemeta yaxaicüa quepaucua xemixeiya 'ipaü tiyüanecacu naitü, müpaü xequetemaica quename hehura quitenie müta'aximenipaü.

³⁴ Niuqui caniseüyeni que nemütixecühüave, Hicü miemete mepücacuini mexi ca'aye'ave 'icü naitü.

³⁵ Muyuavi cuie pütixüni, peru nenuqui pücaxüni.

³⁶ Tevi 'asipücatimate quepaucua maye'ani mücü tucari. Taheima miemete tupirisixita 'asimepücatemate, Cacaüyari Nu'aya 'asipücatimate, 'uquiyarieya xaicüa pütimate.

³⁷ Que mütiuyü Nuhexi 'amuyeicacaisie, müpaüta catiniyümücü quepaucua Yuri Tevi munuani. ³⁸ 'Anapai memücatihauvecai cuxi, mepütecuaüvecai mepü'ietüvecai mepüneneüquecai mepüvatavitütüvacai. 'Ariqueque tucari naye'ani quepaucua Nuhexi meutaha canuvasie.

³⁹ 'Asimepücatemaicai, 'ariqueque xaicüa quepaucua ha mütitüa müvarehausitüa yunaimé. Yaxaicüa catiniyümücü quepaucua Yuri Tevi munuani. ⁴⁰ 'Anari yuhutatü xüca me'u'uvani vaxata, xevitü panutivitüquieni xevitü pücu'eiriva.

⁴¹ Yuhutatü xüca metüxüni yu'aurie, xevitü ranutivitüquieni xevitü ticu'eiriva.

⁴² 'Ayumieme xequenayeneniereni 'asixemücatematecü que mü'ane tucarisie munuani xecusiyari. ⁴³ 'Ipaüsiere xequetemaica, quiecame xüca müpaü timaicaque

que mü'ane hurayarisie munuaniquecai tinavayame, payeniereniqueyu püca'ipitüaniqueyu meutahanicü quitana. ⁴⁴ 'Ayumieme xemeta xequeneha'arisieca. Quepaucua canuaximeme xemü'erieca, 'ana caninuamücü Yuri Tevi.

*Ti'uximayatame yamüticamie yamücaticamie
(Rucaxi 12:41-48)*

⁴⁵ Qui cusiyari que mü'ane pühüritüani yuquita miemete te'uximayatamete vacü, mütivaminicü quepaucua memeiye hüva. Que mü'ane yamüticamie, que mü'ane müyumate, mücü canihüritüariemücü. ⁴⁶ 'Aixüa pü'itüarieni 'iya ti'uximayatame xüca cusiyarieya nuame 'itaxeiya müpaü tiyurieneme. ⁴⁷ Niuqui caniseüyeni que nemütixecühüave, pütihüritüani yupini hepaüsita naime. ⁴⁸ Me xüca 'iya ti'uximayatame 'axa tiuca'iyaritü müpaü tiyücühüaveni yu'iyarisie, Necusiyari 'epüreutevi canuavetü, ⁴⁹ xüca varutivatüyani yuhepaü te'uximayatamete, xüca ticucuaneni xüca cu'ieneni tarüvecarixi vahamatü, ⁵⁰ mücü ti'uximayatame cusiyarieya caninuamücü quepaucua müca'icuevie yapaucua quepaucua 'asimücatimate ti'uximayatame. ⁵¹ Hixüata piviteni mücü, müme yacü xeicüa memüyüa vahepaü pütipitüani. Manari putasuacani püyutaqueveni.

25

*Tamamata 'üimarixi va'üxasi hepaüsita ticuxatatü,
que müti'üquitacai*

¹ Mericüsü 'ana 'ipaü catini'anemücü ti'aitametücacu que mü'ane taheima macave.

Neüquiyapa, neneüqueme mücueviyasie
 'üimarixi tamamata yücüxeme me'a'ütü
 menecüne me'inaqueque. ² Yu'auxüvitü
 müme 'asimepücatemaicai, yu'auxüvitü
 mepütemaivavecai. ³ Müme 'asimemücatemaicai
 yücüxeme me'a'ütü haseitiyari mepücaheyeha.
⁴ Memütemaivavecai haseiti mepahapacai
 puteyasie yemaneme yücüxeme me'a'ütü.
⁵ Yunaitü mepeucusicucacai neneüqueme
 'ereutevicacu, meneucusu. ⁶ Tücarí hixüapa
 xevitü niutahiva, Neuxei neneüqueme mana
 pamie, xequenenaquiyu, 'utaitü. ⁷ Hicü 'üimarixi
 yunaitü menencu'uni, menicuha'arütüani
 yücüxeme. ⁸ Müme 'asimemücatemaicai müpaü
 metenivarutahüave memütemaivavecai, 'Esiva
 xequetaneumicua yuhaseiti, tame tacüxeme
 mütüxüaximecü. ⁹ Memütemaivavecai müpaü
 metenivaruta'eiya, Tietüsü catinaquimücü
 tahesie mieme xehesie miemeta. Mecuxi
 xequenehu tetuayamete vahesüa, xequenenanai
 yuhesie mieme. ¹⁰ Hicü mexi meheinanetüvecacai
 neneüqueme caninuani. Müme memucuha'arisie
 'ütümana meneutahaxüani 'ixüararipa. Quitenie
 neucunare. ¹¹ 'Arique mücaque memaicunanai
 mecaniu'axüani 'üimarixi müpaü me'utiyuatü,
 Ti'aitame 'acu, Ti'aitame, quetatineuyepiri.
¹² Mücü müpaü tivacühüave, Yuricü nepücaxemate.
¹³ 'Ayumieme nepaine, xemeta xequenayene-
 niereni 'asixemücatematecü que mü'ane tucarisie
 que mü'ane hurayarisie munuani.

*Vaücava tumini 'üxasieya hepäüsita ticuxatatü, que
 müti'üquitacai*

14 Mücü meta, 'ipaü catini'anemücü, tevi teva müyemiecai que mütiuyuri. Yu'aurie nivarutahüave yuhesüa miemete te'uximayatamete. Yupini tini-vayetuiri.

15 Xeime niu'ütüani 'auxüme quirivayari tumini, xeimeta huta quirivayari tiu'ütüa, xeimeta xei quirivayari tumini. Que memüteyüvavecai yuxexütü, yapaümeme mepu'ütüarie. Hicü neyani. 16 Que mü'ane 'auxüme quirivayari mu'ütüarie tumini, cuitü neyani, mücü tinituacaitüni. Tavari 'auxüme quirivayari pana'ivaxü tumini. 17 Yaxeicüa 'iya hutame mu'ütüarie tavari hutame rana'ivaxü. 18 Peru 'iya xei quirivayari mu'ütüarie mana vayeyaca cuieta nivati'inieni titi'avietaxü yucusiyari tuminieya.

19 Mericüsü te'uximayatamete vacusiyari 'epüreuterixü, 'ariqueque caninuani. Cuenita nivaruvevirieni. 20 Que mü'ane 'auxüme quirivayari mu'ütüarie nuaca, ni'atüirieni tamamata quirivayari müpaü 'utaitü, Cusiyari 'ecü tumini 'auxüme quirivayari pepünesi'uyetuiri. Neuxei, mücü tavari 'auxüme quirivayari nepana'ivaxü. 21 Cusiyarieya müpaü tinitahüave, 'Aixüa puyü, ti'uximayatame pecanihücütüni 'aixüa pemütiuca'iyari yapemüticamie. 'Esvacütütü yapepüticamecai, hicü vaüca nepümatihüritüani. 'Acusiyaripaü pe'atemavietü peque'ayani. 22 Hicü 'iya huta quirivayari mu'ütüarie nuaca müpaü niutayüni, Cusiyari 'ecü tumini huta quirivayari pepünesi'uyetuiri. Neuxei mücü tavari huta quirivayari nepana'ivaxü. 23 Cusiyarieya müpaü tinitahüave, 'Aixüa puyü, ti'uximayatame 'aixüa

pemütiuca'iyari yapemüticamie pecanihücütüni. 'Esivacütütü yapepüticamiecai, hicü vaüca nepümatihürütüani. 'Acusiyaripaü pe'atemavietü peque'ayani. ²⁴ Hicü 'iya xei quirivayari mutanaqui'erie müpaü niutayüni, Cusiyari nepümasimate 'ecü pema'a'eriyacü. Pepuca'isana haque pemücaheca'e, pepicuxexeüriva haque pemücaheicaxüri. ²⁵ Neri nematü neneyani netiti'avietaxü 'atumini cuieta. Camü 'apini. ²⁶ Hicü cusiyarieya müpaü tinitahüave, Cari ti'uximayatame 'axa pemütiuca'iyari pemü'a'üraxi pecanihücütüni. 'Ecüsietü pepünesimate que nemütiuca'isana haque nemücaheca'e, que nemüticuxexeüriva haque nemücaheicaxüri. ²⁷ 'Ayumieme peuyevecai 'ecü siqueresü netumini pemüyetuanicü tumini hüvemete vahesüa, ne nenuame nepini nemütitanaqui'erienicü yapaümeme 'ana'ivayu. ²⁸ Tamüsü xequenenavairi 'iya tuminieya, xequene'ütüa 'iya tamamata quirivayari mexeiya. ²⁹ Que mü'ane tixaütü mürexeyia tavari cuxi pütimiquieni, manayuhayevanicü. Que mü'ane tixaü mücarexeyia, sepa que mütitita mürexeyia, pütinavaiyarieni. ³⁰ 'Iya ti'uximayatame 'asimücatiuyuri xequenanuyehüva tacua yüvipa. Mana putasuacani pütiyutaqueveni.

'Isücame que mütivata'ivaviya nuivarite

³¹ Mericüsü quepaucua munuani Yuri Tevi marivetü, yunaitü tupirisiximama me'iteütacacu Cacaüyarisie mieme memüpasie, 'ana marivetü payerüni yu'uenisie. ³² Yunaitü nuivarite menicuxeüriyacuni hüxiena. Nivapatamücü,

muxasi vahüveme que müti vapata muxasi sipuri. ³³ Muxasi nivati'uitüamücü yuserieta sipuri yu'utata. ³⁴ 'Ana Ti'aitame müpaü pütivatahüave müme serietana memüti'uni, Xequenaye'axüari xeme. Ne'uquiyari 'aixüa paine xehepaüsita. Xeheixeyatü xequenacüni tixe'aitüvemetüme, xehesie mieme que mütiucuha'arise quepaucua cuie munetüarie. ³⁵ Ne neheuhacamücücacu xepünete'umi, neheuharimücücacu xepünesi'uharitüa, necuyeicametüme xepünesi'utanaqui'eri, ³⁶ nemavecacu xepünesi'uquemaritüa, neticuyecacu xepünesi'üviyacai, ne'anutahüiyacu nehüsüa xepü'axecai. ³⁷ 'Anari müme heiseriemecü yamemütecahu müpaü metenitahüavicuni, Ti'aitame quepaucua tepümasi'uxei peheuhacamücüme temate'umi, peheuharimücüme tepümasi'uharitüa. ³⁸ Quepaucasü tepümasi'uxei pecuyeicame temasi'utanaqui'eri, pemaveme temate'utiquemaritüa. ³⁹ Quepaucua tepümasi'uxei peticuyeme pe'anutahüiyacu 'ahüsüa tete'axecai. ⁴⁰ Hicü Ti'aitame müpaü tinivatahüavimücü, Niuqui caniseüyeni que nemütixecühüave, müpaü que xemüvaruyurie 'ime ne'ivama sepa memü'imatüremetetücai, müpaü xepünesi'uyuri ne.

⁴¹ Hicü müpaü pütivacühüavenita müme 'utatana memüti'uni, Nehüsüa xequeneutayeixüa xeme 'axa xemütecühüavarüva. Tai yuheyemecü müta'asie Cauyumariesie mieme tupirisiximama vahesie mieme mucuha'arisesie xequenehu.

⁴² Neri neheuhacamücücacu xepücanete'umi.

Neheuharimüccacu xepücanesi'uharitüa.
⁴³ Necuyeicametüme xepücanesi'utanaqui'erie,
 nemavecacu xepücanesi'utiquemaritüa,
 neticuyecacu ne'anutahüiyacu xepücanesi'üviyacai.
⁴⁴ 'Anari müme müpaü metenitahüavicuni,
 Ti'aitame quepaucua tepümasi'uxei peheuha-
 camücume peheuharimücume pecuyeicame
 pemaveme peticuyeme pe'anutahüiyacu,
 temücatavaüriyacai temasiparevienicü. ⁴⁵ Hicü
 müpaü tinivatahüavimücü, Niuqui caniseüyeni que
 nemütixecühüave, müpaü que xemücavaruyuri 'ime
 ne'ivama sepa memü'imatüremetetücai, müpaü
 xepücanesi'uyuri ne. ⁴⁶ Mümesü mecaniyehuni
 yuheyemecü memü'uximatüariecacü, müme
 heiseriemecü yamemütecahu tucari mücaxüve
 memexeyacü püta mecaniyehuni.

26

Que memüte'imieniquecai Quesusi

(Maricuxi 14:1-2; Rucaxi 22:1-2; Vani 11:45-53)

¹ Mericüsü Quesusi 'inüca 'icü niuqui naime,
 müpaü tinivarutahüave yuhesüa miemete
 teyü'üquitüvamete, ² Xeme müpaü xepütemate,
 huta tucari 'anucayayu, Pasicua 'ixüarari
 canatinemücü quepaucua teme'eriva, Cacaüyari
 que mütivaruhayevaxü tateüterima. 'Ana Yuri
 Tevi nehücütütü neniyetuiyamücü curuxisie
 nemümierienicü.

³ Hicü 'ana mara'acate memühüritüariecai
 teüteri va'uquiyarima meniuyucuxeürieni
 mara'acame mühüritüariecaisüa Caipasi
 mütitevacaisüa. ⁴ Meniuyu'enieni,
 me'icuananame memiviyacü Quesusi,

memimienicü. ⁵ Müpaü meniutiyuanecaitüni, 'Ixüaramete vahüxie xeicüa tepüca'iviya, teüteri me'uyuxamurienicü.

*Visi mu'üa que mütiucaviriyari Qesusisie
(Maricuxi 14:3-9; Vani 12:1-8)*

⁶ Mericüsü Qesusi mana niucateitüni Vetaniasie Simunisüa cuiniyacü meripai müca'itiyacaisüa. ⁷ Hicü 'uca mana ninuani tete puteyayari visi mü'ane 'ahanatü visi mu'üa 'aye'üneme cuini mieme müraye'axe. Neititüani Qesusi mu'uyasie ticuacacu. ⁸ Hicü teyü'üquitüvamete me'ixeyatü meniuyeha'ani müpaü me'utiyuatü, Titayaricutaxi yacü xeicüa reiyehüa. ⁹ Püyüveniqueyu vaücavamecü mütiuyacacü, tuminiyari memümüquienicü memümamave. ¹⁰ Qesusi müpaü retimaica, müpaü tinivarutahüave, Titayari xete'i'uximatüa 'uca. 'Aixüa tiniuyurieni nehesie mieme. ¹¹ 'Uxa'atüni varie 'amecaniu'uvacuni memümamave xehesüa, nesiere xehesüa 'anepüca'uyeicani 'uxa'atüni varie. ¹² 'Ipaü que müreititua visi mu'üa nehesie, nesicuha'aritüatü nemücateuquienicü müpaü pütüuyuri. ¹³ Niuqui caniseüyeni que nemütixecühüave, sepanetü haque 'icü niuqui 'aixüa manuyüne hepaüsita mecuxaxasivani naisarie cuiepa, que mütiuyuri 'icü 'uca canitaxasiemücü ma'erivanicü.

*Cura que mütiuyuvaüri miyetuanicü Qesusi
(Maricuxi 14:10-11; Rucaxi 22:3-6)*

¹⁴ Mericüsü Cura Tamamana Heimana Yuhutame müxevitütücai 'Isicariutitanaca mütitevacai mana neyani mara'acate

memühürütüariecai vahesüa. ¹⁵ Müpaü tinivaru-tahüave, Tita xenete'ütüani nemüxeyetuirienicü. Müme yuhamatüa me'uyu'enieca xei teviyari heimana tamamata meni'ütüani pürata tuminiyari. ¹⁶ 'Ana nisutüani ticuvaunetü quepauca 'aixüa müyüniqeyu müvayetuirienicü.

Ti'aitame 'Icuaiya que mütiu'aisie 'inüariyari
(*Maricuxi 14:12-25; Rucaxi 22:7-23; Vani 13:21-30; 1 Curinitutari 11:23-26*)

¹⁷ Mericüsü 'anatücacu Pa Mücacuxanariyari tucariyari, teyü'üquitüvamete Qesusi 'aurie meniuyucuxeürieni müpaü me'utiyuatü, Haque masihenaque 'aixüa temeiyurienicü, 'ecü 'ixüarari 'icuaiyari pemürecuanicü. ¹⁸ Müpaü tivacühüave, Xeimesüa xequenehu quiecarisie. Müpaü xequetenetahävi, Ti'üquitame müpaü paine, Netucari caneutihuraniri. 'Aquita Pasicua 'ixüarari nepütaveviennequeyu nehesüa miemete teyü'üquitüvamete vahamatü. ¹⁹ Hicü Qesusi que mütivaruta'aitüa yamepüte'uyurie. 'Aixüa mepiyuri Pasicua 'ixüarari 'icuaiyari, para meme'erivanicü Cacaüyari que mütivaruhayevaxü vateüterima.

²⁰ Hicü 'ucutaicarecu mexa 'aurie nayerüni Tamamata Heimana Yuhutame vahamatü. ²¹ Metecuacacu müpaü niutayüni, Niuqui caniseüyeni que nemütixecühüave, xevitü xeme pünesiyetüani. ²² Cuini mieme meyhiverietü yuxexütü müpaü metenitihüavetücüne, Ne netihücü Ti'aitame. ²³ 'Iya müpaü tinivarutahüave, Xevitü canihücütüni nehamatü pa manati'üve xacüsie, 'iya caneniyetuamücü. ²⁴ Yuri Tevi que nemütiteva necaniyemieni nemümierienicü que

müre'uxa nehepaüsita, peru xüa 'ui 'iya tevi que mü'ane münesiyetuani Yuri Tevi nehücütüme. Masi 'aixüa pü'aneniqueyu xüca ca'utinuiwaque 'iya tevi. ²⁵ Hicü miyetuaniquecai Curatütü müpaü niutayüni, Ti'üquitame netihücü ne. Rehüave, 'Ecüsü müpaü pecaniutaineni.

²⁶ Hicü metecuacacu Qesusi pa nanucu'üni. 'Aixüa 'utayüca Cacaüyari hepaüsita pa hepaüsita, nititara tivarumi teyü'üquitüvamate. Müpaü niutayüni, Xequenanu'üi xequeneuticua'i. 'Icü caninevaiyaritüni. ²⁷ Hicü 'enucuhanaca tecüxi, pamüpariyusi 'ipitüaca Cacaüyari, nivaru'itüani müpaü 'utaitü, Yunaitü xequenanuti'ixüa 'icü. ²⁸ 'Icü caninexuriyatüni, türatu mühecua caniseiriyamücü. Yümüireme vahesie mieme nitayeuriemücü memüteheuyehüviyarienicü 'axa memüte'uyuricü. ²⁹ Müpaü nepütixecühüave, tavari havaicü nepüca'enu'ieni 'icü caxie hayari, mexi tucari ca'aye'ave quepaucua hecuamecü nemenu'ieni xehamatü haque ne'uquiyari müre'aita.

Qesusi que mutayü, Pecuru que mütiyucu'imavaniquecai, quename ca'imaicai 'utaitü (Maricuxi 14:26-31; Rucaxi 22:31-34; Vani 13:36-38)

³⁰ Hicü cuicari Cacaüyari hepaüsita me'uticuicaca menecüne Huriva Mati'u. ³¹ Hicü Qesusi müpaü tinivarutahüave, Xeme yunaitü xepücunuitüarieni 'icü tücarisie necümana. Müpaü püre'uxa, Nepimieni muxasi vahüveme, muxasi müva'üviyacai menitaxüriexüacuni. ³² Nemierieme ne'anucuqueme nenixe'anucuhaitüiyamücü Carereyasiepaitü. ³³ Hicü Pecuru müpaü

tinitahüave, Sepanetü yunaitü memucunuitüarie 'acümana, ne hasuacu nepücacunuani. ³⁴ Quesusi rehüave, Niuqui caniseüyeni que nematicühüave, 'icü tücarisie vacana 'uquiri catahivavecacu cuxi, 'ecü haicacüa pepü'acu'imavani, quename pecanesimate pe'utaitü. ³⁵ Pecuru rehüave, Sepanetü meuyevese 'ahamatü nemumierieni, nepücanecu'imavani quename necamasimate ne'utaitü. Yunaitü teyü'üquitüvamete yaxeicüa meniutiyuanecaitüni.

*Quesusi que mütiyutanenevie Quetisemanisie
(Maricuxi 14:32-42; Rucaxi 22:39-46)*

³⁶ Mericüsü Quesusi Quetisemani mütiyetevasie neta'ani vahamatü. Müpaü tinivarutahüave teyü'üquitüvamete, 'Uva xequenateni, ne mexicuxi 'uma nepünenenevimie. ³⁷ Hicü Pecurumame Severeu nivemama yuhutame nivarevitüni manapai, nisütüani yuhiverietü yu'iyaritüatü. ³⁸ Hicü müpaü tinivarutahüave, Ne'iyarisie cuini mieme neninehieverieca, mücücü nenimüximeni. 'Uva xequeneyuhayeva xequenetaneniereni nehamatü. ³⁹ 'Esiva 'uma 'uyaca niutihüximaqueni. Niyutanenevieneni müpaü 'utaitü, Ne'uquiyari xüca tüma yüvenique müca'aye'anicü, 'icü hivericacü nemüca'itüarienicü cuerietü. Mesü que münetinaque ne pücatixaü, que matinaque 'ecü püta yanegue'itüarieni. ⁴⁰ Teyü'üquitüvamete memanatecaisie nuaca, nivaretaxeiya mecusume. Müpaü tinitahüave Pecuru, 'E'e xecateyüvavecai siqueresü xei hurayari xemütanenierenicü nehamatü. ⁴¹ Xequenetaneniereni, xequeneyunenevieca

capa 'axa xete'uyurienicü xe'uta'inüasieme. Xe'iyari caniyuvaüriyani, xevaiyari masi puverani.

⁴² Hicü hutarieca heyaca niyutanenevieni müpaü 'utaitü, Ne'uquiyari, xüca cayüveni 'icü manuyeyanicü, xüca heuyeveca yanemü'itüarienicü, que mümatinaque yaquetiuyüni. ⁴³ Nuaca tavarı nivaretaxeiya mecusume, memücusimarietücateicü. ⁴⁴ Varucu'eirieca tavarı heyaca hairieca tiyutanenevi yaxaicüa 'utaitü. ⁴⁵ Hicü teyü'üquitüvamete memanatecaisie nuaca müpaü tinivarutahüave, Xetecusu cuxi xete'uxipie. Camü, canaye'aximeniri, Yuri Tevi que nemütihücü, nemüyetuiyanicü 'axa teyuruvamete vahesüa. ⁴⁶ Xequenanucu'uti tepüvanaquiyu. Que mü'ane munesiyetuanı 'acanamieni.

Quesusi que mütiuviyarie

(*Maricuxi 14:43-50; Rucaxi 22:47-53; Vani 18:2-11*)

⁴⁷ Mericüsü 'utaniucacacu cuxi Cura mana caninuani Tamamata Heimana Yuhutame müxevitütücai. Yuvaücavame teüteri yuhamame nivaravitücücaitüni 'ixiparate cüyexi mete'u'ücame, mara'acate memühüritüariecai teüteri va'uquiyarima mevareyenü'acu. ⁴⁸ 'Iya miyetuaniquecai 'inüari püvarupitüa mevayecünirümecacu, müpaü 'utaitü, Que mü'ane nemütavaürütüani ne'l'isetü, mücü canihücütüni. Xequeneuviya. ⁴⁹ Hicü Qesusisüa nuaca müpaü niutayüni, Que 'acu Ti'üquitame. Ni'iseni. ⁵⁰ Hicü Quesusi müpaü tinitahüave, Nehamicu, titacü

pemütinua, yaquetineuyuri. Hicü 'auriena me'uyucuxeürieca, Quesusi meniuvia.

⁵¹ Müme Qesusimatü memü'uvacai xevitü nivatihana yu'ixipara. 'Ivaca ti'uximayatame mara'acame mühüritüariecaisüa mieme, nacaya naviteni. ⁵² Hicü Qesusi müpaü tinitahüave, Painatana queneuca'uta 'a'ixipara. Yunaitü 'ixiparasie memüteviya, 'ixiparacü mepüca'unarieni. ⁵³ Müpaü pecaticu'eriva nemüyüvecü nemitavavirienicü ne'uquiyari, mücü cuitü müvaranü'anicü yutupirisixima tamamata heimana huta vaxayari meyu-paümeme. ⁵⁴ Peru xüca müpaü netiyurienique, quepaü raye'aniqueyu 'utüarica meuyevese 'ipaü mütiyüni manuyüne. ⁵⁵ Hicü 'ana Qesusi müpaü tinivarutahüave teüteri, Cari xepeyecü 'ixiparate cüyexi xe'u'ütü xenesiviyaque, que mütiviviyarüva tinavayame. Müixa tuquita nenayecateitüni tucaricü neti'üquitatü. 'Ana xepücanesihevi. ⁵⁶ Perusü 'ipaü naitü pütüiyü, maye'anicü texaxatamete que memutiyua 'utüarica xapayarisie. Hicü teyü'üquitüvamete yunaitü me'icu'eirieca meniyuta'unaxüani.

*Qesusi que mütiutahüavarie 'isücate vahüxie
(Maricuxi 14:53-65; Rucaxi 22:54-55, 63-71;
Vani 18:12-14, 19-24)*

⁵⁷ Müme memiviya Qesusi mecani'atüirieni Caipasi. Mücü mara'acame mühüritüariecai canihücütücaitüni. Hesüana müme 'inüaricü memüte'üquitametetücai meniyucuxeürieni 'uquiravesixi vahamatü. ⁵⁸ Pecuru niveiyacaitüni yateva mara'acame mühüritüariecai quitanapaitü.

Mana heutahaca tupirisixi va'aurie nayerüni niereque que mü'itüarieniquecai.

⁵⁹ Hicü mara'acate memühürütüariëcai vahamatü yunaitü 'isücate 'axeicüa menivavautüvecaitüni memunenierixü, Quesusi memütaxanetacü, vaniuquicü mümierienicü. ⁶⁰ Mepüyutexiecai sepa yumüretü mete'itavatü memu'axüa metehëcüatatü que memüte'unenierixü. 'Imatüriëca yuhutatü me'anucu'uca, ⁶¹ müpaü meniutiyuani, 'Icü müpaü painëcai, Ne necaniyüveni nemica'unacü Cacaüyari tuquieya, tavori hairieca tucari nerenuquitüani. ⁶² Hicü mara'acame mühürütüariëcai 'anucuqueca müpaü tinitahüave, Tixaü pecatitaniuni 'ahëpaüsita, 'ipaü que memümatëxaneta 'ime. ⁶³ Quesusi 'asipücahainëcai. Hicü mara'acame mühürütüariëcai müpaü tinitahüave, Nepümasihürütüa Cacaüyari mayeyuri masi'eniecacu yapemütaticühüavenicü xüca cürisitu pehücütüni Cacaüyari nu'aya. ⁶⁴ Quesusi cayucu'imavatü müpaü ticühüave, 'Ecü müpaü pecaniutaineni. Mücü meta, müpaü nepütixecühüave, Yemecü xëcanenixëiyacuni Yuri Tevi que nemütihücü, mana ne'acaimë Que Mü'ane Mütürücaüye serieta, haisata ne'acaimëcame taheima. ⁶⁵ Hicü mara'acame mühürütüariëcai yu'ixuriqui niutasana müpaü 'utaitü, Cari pisevixima Cacaüyari 'axa 'utaitü. Que cuxi tëtëvareuyehüva memunenierixü. Xemetütü hicüri xëpi'eni que mütisevixima Cacaüyari 'axa 'utaitü. ⁶⁶ Que xetecu'eriva. Müme müpaü metenicühüaveni, Peuyevesë mümierienicü. ⁶⁷ Hicü mericü meniti'aüsicamatücüne hüxitana, meni-

tihusutücüne. Hipatü 'auritapana meneitivani
⁶⁸ müpaü me'utiyaütü, Cari pepütixaxatame.
 Mericüte Cürisitu, quetaneutaxatüa que mü'ane
 pümasiheutiva.

*Pecuru que mütiyucu'imavacai, quename Qesusi
 camaicai 'utaitü*

*(Maricuxi 14:66-72; Rucaxi 22:56-62; Vani
 18:15-18, 25-27)*

⁶⁹ Mericüsü Pecuru tacua niucateitüni.
 Ti'uximayatame hesüana nuaca 'üimaritütü
 müpaü tinitahüave, 'E'e, 'ecütari Qesusimatü
 pepuyeicacai Carereya quiecamematü. ⁷⁰ 'Iya
 niyucu'imavacaitüni yunaime vahüxie müpaü
 'utaitü, 'Asinepücatimate tita pemütixata. ⁷¹ Mana
 heyacu quitenie xevitü nixeiya 'uca. Müpaü
 tinivarutahüave müme mana memüti'ucai,
 'Icüri Qesusi Nasaretitanacamatü puyeicacai.
⁷² Tavari niyuta'imani yühüritüatü müpaü 'utaitü,
 Cacaüyari nesi'eniecacu nepaine, nepüca'imate
 mücü tevi. ⁷³ Yareutevicacu vana memüti'ucai
 me'u'axüaca müpaü metenitahüave Pecuru,
 Yuricü 'ecü xevitü pecanihücütüni müme.
 'Aniuquicü pepümasiücü que pemütiuniuca.
⁷⁴ Hicü 'axa tiniutiniutüyani, müpaü 'utaitü,
 Cacaüyari xüca 'axa nesiyurienique tüma xüca
 neti'itavani, yemecü nepaine, nepüca'imate
 mücü tevi. Yapaucua niutahiva vacana.
⁷⁵ Pecuru ne'erivacaitüni Qesusi niuquieya que
 mütitahüavixü, Vacana catahivavecacu cuxi, 'ecü
 haicacüa pepü'acu'imavani quename pecanesimate
 pe'utaitü. 'Anuyeyaca niutasuani cui yuhiverietü.

27

*Quesusi que mütiutahüavarie Piratu hüxie
(Maricuxi 15:1; Rucaxi 23:1-2; Vani 18:28-32)*

¹ Mericüsü ximeri yunaitü mara'acate memühüritüariecai teüteri va'uquiyarima vahamatü meniuyucuxeürieni meyu'enienique Quesusi hepaüsita, memimienicü. ² Meneihana hüacame, Piratu meniyetuirieni cuvexunaruri.

Cura que mütiümü

³ Mericüsü Cura miyetua tiutamarieca que-name 'isücate mete'uta'aitaxü mümierienicü, yücü tiniyücühüavecaitüni. Vatumini nivarecu'ütüani mara'acate memühüritüariecai 'uquiravesixi, xei teviyari heimana tamamata pürata tuminiyari, ⁴müpaü 'utaitü, 'Axa nepütiuyuri nemiyetuacü tevi hesiena mücarahüiya, xuriyaya mütayeurienicü. Müme müpaü metenicühüavecaitüni, Sepasü tame, 'ecü püta pepü'acuerivayurieca. ⁵ Tuquita heicaxürieca tumini nivayeyani. Heyaca niuyucavieni.

⁶ Mara'acate memühüritüariecai meheiti'üca tumini müpaü meniutiyuanecaitüni, Pücatauniva temeicaxürienicü tuqui tuminiyari meucavesie, muyetuiyacü tevi xuriyaya mütayeurienicü.

⁷ Me'uyu'enieca cuie mecaniunaneni mücü tuminicü xari vevivame cuieya, mana heu'uvacate teva miemete vateuquiyapa mayanicü. ⁸ 'Ayumieme mücü cuie Xuriya Mataxüri catiniuyetevaca hicüque. ⁹ 'Anari naye'ani tita Cacaüyari mütiutayü Queremiyaxi müpaü 'utainecacu tixaxatametütü, Menei'üni xei teviyari heimana tamamata pürata tuminiyari,

que müraye'arücai 'iya, 'Ixaherisixi teüteriyari müpaü mete'eye'atüacu, ¹⁰ mepi'ütüa xari vevivame meminanairienicü cuie, Ti'aitame que münetiu'aitüa.

Piratu Quesusi que mütiuta'ivaviyaxü

(Maricuxi 15:2-5; Rucaxi 23:3-5; Vani 18:33-38)

¹¹ Mericüsü Quesusi niutaquerieni cuvexunaruri hüxie. Mücü müpaü tinita'ivaviya, 'Ecü Huriyusixi teüteriyari tiva'aitüvame petihücü 'ecü. Quesusi cayucu'imavatü rehüave, 'Ecüsü müpaü pecaniutaineni. ¹² Mara'acate memühürütüariecai 'uquiravesixi me'ixanetacacu 'asipücatiuta'a. ¹³ Hicü Piratu müpaü tinitahüave, Pecativa'enie que müreupaüme memaitüca 'ahepaüsita memunenierixü. ¹⁴ 'Iya havaicü püca'ita'ei. 'Ayumieme cui ni'iyarixiecaitüni cuvexunaruri.

Cuvexunaruri que mütiuta'aitaxü. Quesusi mümierienicü

(Maricuxi 15:6-20; Rucaxi 23:13-25; Vani 18:38-19.16)

¹⁵ Mericüsü xexuime 'ixüarapa cuvexunaruri niyuvaüriyacaitüni memanutaxürivacai xevitü müxünarienicü teüteri vahesie mieme, que mü'ane müvanaquecai. ¹⁶ 'Ana 'anutahüiyacame mecanexeyacaitüni mümarivacai Vaxavaxi mütitevacai. ¹⁷ Me'uyucuxeüriecu Piratu müpaü tinivarutahüave, Que mü'ane püxenaque nemüxexünirieni, Vaxavaxiri, mesü Qesusiri Cürisitu müterüvarüva. ¹⁸ Müpaü pütimaicai, me'ütesatü memiyetuacü.

¹⁹ Hicü Piratu mana 'acaicu 'isücame 'uvenieyasie, 'üyaya niuqui neinü'airieni müpaü

'utaitü, Queneuhayeva mücü tevi heiseriemecü yamüticame. Cümana vaüca nepütiucuinixü neheinüsita hicü yüvicüta.

²⁰ Mericüsü mara'acate memühüritüariecai 'uquiravesixita menivarutahüave teüteri memitavavirienicü Vaxavaxi, memüteta'aitacü Quesusi mümierienicü.

²¹ Hicü müpaü tinivarutahüave cuvexunaruri, 'Ime yuhutame que mü'ane püxenaque nemüxexünirienicü. Müme müpaü mepaitücatei, Vaxavaxi queneuxüna.

²² Piratu tivacühüave, Mericüte, queri ne'iyurieni Quesusi 'icü Cürisitu müterüvarüva. Yunaitü mete'icühüave, Curuxisie que'umierieni. ²³ 'Iya tivarahüave, Titayaricuta, queri tiuyuri 'axa tiuyuri. Müme cuini mieme meniutihivatücüne müpaü me'utiyuatü, Curuxisie que'umierieniricü.

²⁴ Piratu tiuxeiyaca que mütiyutexienecai, masi cuini mieme que memüteyuxamurietüvecai, ha niuta'aita, niucamaimani teüteri vahüxie müpaü 'utaitü, Ne nepü'itiya, nehésie pücarahüivani 'icü xuriyayacü, xeme püta xehésie pürahüiyani.

²⁵ Yunaitü teüteri müpaü metenitahüave, Xuriyayacü tahésie querahüivani, tatüriyama vahesieta.

²⁶ Hicü nivaruxünirieni Vaxavaxi. Tiuta'aitaca Quesusi mücuveiyaxüanicü, niyetuani curuxisie mümierienicü.

²⁷ Mericüsü cuvexunarurisüa miemete cuyaxi parasiyusie meheivitüca Quesusi cuyaxi vaquita, menivaruta'inieni cuyaxi mana memayetecai yunaime. ²⁸ Me'itiquemaripieca, cuya 'ücarieya mütaüraüye menenacuvirieni. ²⁹ Xuya mumayari me'utasaca mu'uyasie menenutimanirieni, haca 'isüyari menicueitüani serietana. Hüxiena

metitunuma'utü meninainaimacaitüni müpaü me'utiyuatü, Que 'acu Huriyusixi tiva'aitüvame. ³⁰ Me'i'aüsicavieca, haca meninavairieni, cümana mu'uyasie menicuvayacaitüni. ³¹ Me'inainaimaca meninavairieni 'ücari, menitiquemaritüani 'ixuriquieyacü. Mana meneihana curuxisie mümierienicü.

Quesusi que mütiümierie curuxisie

(Maricuxi 15:21-32; Rucaxi 23:26-43; Vani 19:17-27)

³² Mericüsü mana me'uyehutü menitaxeiya Sirenetanaca Simuni titevacame. Mecaniviya menütüquirienicü curuxieya.

³³ Curucuta mütiuyetevasio meniu'axüani, taniuquicü Müqui Mu'uya Manuca mütiuyetevasio.

³⁴ Mana meni'itüani vinu masina siürica nücame meuyuyehüacacü. He'inüataca püca'i'imücücai.

³⁵ Curuxisie me'icavieca cuyaxi meniyuta'iva que memüteheitahuriexüaniquecaicü 'ixuriquieya.

³⁶ Mana mecatetü meni'üviyacaitüni. ³⁷ Mu'uya heima meneivera xapa, que mütiutaxanesie re'ucame, 'ICÜ QUESUSI CANIHÜCÜTÜNI HURIYUSIXI MÜTIVA'AITÜVAME, 'anuyüneme.

³⁸ Mericüsü 'auriena meniavarutivütüani tenavayamete yuhutame curuxisie, serietana xeime 'utatana xeime. ³⁹ Hicü müme memanuyecücacai 'axa metenicühüavecaitüni

yumu'u me'utisiquetü ⁴⁰ müpaü me'utiyuatü, Cari 'ecü pepica'unaquecai tuqui, haica tucari 'anayeyayu pepenuquitüaniquecai. Parasü, queneu'atavicueisitüa xüca Cacaüyari penu'ayatüni. Curuxisie quenacaye'a.

⁴¹ Müpaüta mara'acate memühüritüariecai

mümeta 'inüaricü memüte'üquitametetücai 'uquiravesixi vahamatü me'inanaimatü yunaitü müpaü meniutiyuanecaitüni, ⁴² Hipame niu nivatavicieisitüvacaitüni, pücaýüve müyutavicieisitüanicü yücümana. Cari 'Ixaherisixi catatini'aitüvametüni niu. Mericüte, hicü que'acayani curuxisie, yuri temüteta'erienicü tame hesiena. ⁴³ Mücüsetü Cacaüyarisie yuri püti'eriecai, hicü xüca 'inaqui'erieca que'itavicieisitüani müpaü mainecaicü, Ne Cacaüyari necaninu'ayatüni. ⁴⁴ Tenavayameteta 'auriena curuxisie memuyevücai yaxeicüa 'axa metenicühüavecaitüni.

Quesusi que mütiyetua yu'iyari

(*Maricuxi 15:33-41; Rucaxi 23:44-49; Vani 19:28-30*)

⁴⁵ Mericüsü tuca niucuyüre naisarie mana cuiepa cüa caviecacuque niucuhecüare. ⁴⁶ Hicü cüa caviecacu Qesusi carima niutahiva müpaü 'utaitü, Heri, Heri, rama savacütani, taniuquicü Necacaüyari necacaüyari titayari penetiucu'eiri manuyüne. ⁴⁷ Hipatü müme muva memüti'ucai me'u'enanaca müpaü meniutiyuani, 'Eriyaxi niutahüave. ⁴⁸ Xevitü müme 'unausarümetü neyani, ha'iseveme 'acuetü nitihüniya vinu masinacü. Haciasie 'iqueca neitiserieni menu'ienicü. ⁴⁹ Hipatü müpaü meniutiyuani, 'Acuxisü tepütaneniereni, siparasü 'Eriyaxi xüca 'uhamieni 'itavicieisitüanique.

⁵⁰ Qesusi tavari carima 'utahivaca niyetuani yu'iyari. ⁵¹ Hicü 'ixuriqui 'emayesuicai meuvücai tuquita hixüata nisane heimana 'acayuaca. Cuie

putayua, tetexi tiutitarixü. ⁵² Teuquiya nanu-
tiyepietücani, yumüiretü Cacaüyari teüterimama
memeucusixüa mepanucu'uitüarie. ⁵³ Teuquiyapa
meheyecüneca Cacaüyari quiecariena meneuta-
haxüani 'anucuquecu 'iya, yumüiretü mepüvaruxei.

⁵⁴ Hicü cuya mühüritüariecai hipatü hamatüana
memi'üviyacai Qesusi quepaucua cuie memuxei
'uyuaneme memixei naitü que mütiuyü, cuini
mieme menimamacaitüni müpaü me'utiyuatü,
Yuricü 'icü Cacaüyari caninu'ayatücaitüni.

⁵⁵ Yumüiretüta 'ucari mana meniti'ucaitüni
teva metanenieretü. Müme Qesusimatü
meneyecüne Carereyasie mete'iminique.
⁵⁶ Mariya Mararatanaca xevitüta Mariya Cacuvu
Cuse müvavarusitücai, Severeu nivemama
vavarusi hipatüta mana meniti'ucaitüni.

Qesusi que mütiucateuqui

(*Maricuxi 15:42-47; Rucaxi 23:50-56; Vani
19:38-42*)

⁵⁷ Mericüsü 'acayunirümecacu, tevi mana
ninuani xicutütü 'Arimateya quiecametütü
Cuse titevatü mütiyü'üquitüvametücai Qesusisüa
mieme. ⁵⁸ Piratusüa nuaca nitavavirieni
Qesusi caxarieya. Hicü Piratu müpaü
pütü'aitaxü müyetuiriyarienicü. ⁵⁹ Hicü
Qesusi caxarieya necueni nita'eima rinu
'ixuriquiyaricü 'itiyacamecü. ⁶⁰ Yuteuquiyapa
neitateni mühecuacaisie meripai mütiuta'aitacai
müvaye'inierienicü 'aitüa. Tete 'amüнена
'acacurupaca teuquiya heunaca, neyani. ⁶¹ Mana
meniucateitüni Mariya Mararatanaca xevitü
Mariyamatü teuquiya hüxie.

Cuyaxi que memüte'i'üviyacai teuquiya

⁶² Mericüsü 'uxa'arieca, Pienixi 'utaxücu, mara'acate memühürütüariecai Pareseusixi vahamatü meniuyucuxeürieni Piratusüa
⁶³ müpäü me'utiyuatü, Ti'aitame tame tepe'eriva 'iya tiyu'irüviyame que mainecai 'ayeyuritü cuxi, Haica tucari 'aye'ayu nepanucuqueni 'utaitü. ⁶⁴ 'Ayumieme quetineuta'aita teuquiya mü'üviyarienicü hairieca tixüyuque, capa teyü'üquitüvamete yüvicüta me'axüame me'inavanicü, müpäü capa meteverutahüavecü teüteri, Müquite vasata panucuque. Xüca müpäü meteyurienique, 'imatürieca mieme 'irüinari pe'ivaniqueyu meripai mieme.
⁶⁵ Piratu müpäü tinivacühüaveni, Xemesietü cuyaxi xequenivaranuvitüqui. Xequenehu xequene'üviyani que xemütüyüvave. ⁶⁶ Müme mehecüneca meni'üviyacaitüni teuquiya. Cuyaxi menivaruhürütüani, tetesie teuquiya meniu'inüaritüani yuseyücü.

28*Que müranucuquetüarie 'umieriecu**(Maricuxi 16:1-8; Rucaxi 24:1-12; Vani 20:1-10)*

¹ Mericüsü 'uxi'piya tucari 'utaxücu semana mexüacame tucarisie yuimuana Mariya Mararatanaca xevitü Mariyamatü mana meniu'axüani me'ixeiyaque teuquiya. ² Hicü cuie carima niutayuanı. Taheima nacaneni Ti'aitame tupirıeya. Nuaca, heicurupaca tete, hesiena nayerüni. ³ Merücariyapäu pütıyuxexeyıyacı, 'ıxurıquıteya pütıxacı 'üvıpäu. ⁴ Me'imacatü tehüvemete cuyaxi meputıyüyüacacı, müquite

vahepaü me'anenetü menacüne. ⁵ Hicü niuqui tuayame müpaü tinivarutahüave 'ucari, Xepücaheumamaca xeme. Ne müpaü nepütimate xemicuvautüve Quesusi curuxisie memierie. ⁶ 'Uva pücayecä. Panucuquetüarie que mainecai. Xequenacüni xequeneu'ixüari haque matequi. ⁷ Hicü cuitü xequenehu, müpaü xequetenivaretahüavi teyü'üquitüvemetemama müquite vasata manucuquetüariecü, müxe'anuhaitüiyacü Carereyasiepai. Mana xecaneixeyacuni. Camü yanepütixe'utahüavixüri. ⁸ Cuitü teuquiyapa meheyecüneca memamatü cui meyutemamavietü meniutanausaxüani memütevataxatüanicü teyü'üquitüvemetemama. ⁹ Hicü mana me'uhucacu Quesusi nivaranucunaque müpaü 'utaitü, 'Aixüa 'acu. Müme hetüana me'utihüxima'uca menimayüani quetayasio, nenevieri menipitüani. ¹⁰ Hicü müpaü tinivacühüaveni Quesusi, Xepücaheumamaca. Xequenehu, xequetenivaretaxatüa ne'ivama Carereyapai memüyehücü. Mana mepünesihexeiya.

Cuyaxi que memütevarutahüavixü mara'acate memühürütüariecai

¹¹ Mericüsü 'ucari me'uhucacu, cuyaxi hipatü quiecarisie menecüneta. Naitü que müreyü metenivarutaxatüani mara'acate memühürütüariecai. ¹² Hicü 'uquiravesixi vahamatü me'uyucuxeürieca me'uyu'enieca yunaitü, tumini vaüca menivaru'ütüani cuyaxi ¹³ müpaü me'utiyuatü, Xeme müpaü xequeneutiyuaneni, Teyü'üquitüvemetemama meniu'axüani, mepinava mexi tecusucäi. ¹⁴ Xüca cuvexunaruri tiutamarieni, tame 'aixüa

tepiyurieni xehesie mücarahüiyanicü. ¹⁵ Müme tumini me'utanaqui'erieca yamepüteyuriecäi que memüte'utahüavarie. Müpäü pürecuxaxasiva Huriyusixi vasata hicüque.

*Quesusi que mütiवारुहृritüa nü'arisixi
(Maricuxi 16:14-18; Rucaxi 24:36-49; Vani
20:19-23)*

¹⁶ Hicü teyü'üquitüvamete Tamamata Heimana Xevitü Carereya menecüne mücü yemurisiepai Quesusi que mütiवारेहुavecai memüyehucü.

¹⁷ Me'ixeyatü nenevieri mecanipitüacaitüni, hipatüsietü müme 'asimepücatemaicai xüca yuritücaitüni me xüca catixaütüni. ¹⁸ Hicü

Quesusi 'aura niuyani, tinivarutaxatüani müpäü 'utaitü, Naimecü heiserie nepexeyä taheima cuiepata. ¹⁹ 'Ayumieme xequeneutayeixüa,

teyü'üquitüvamete xequenivarayeitüa yunaime nuivarite, xevaca'üyatü ta'uquiyarisüa nu'ayasüa 'Iyari Mütiyupatasüa memümiemetetünicü,

²⁰ xeteva'üquitüatü yamemütecahunicü nai que nemütixe'u'aitüa. Camüsü, nesietü tucarcü xehamatü nepuyeicani mexi cataparive. Müpäü xEICÜa cani'ani.

**Cacaüyari niuquieya xapayari türatu hecuame
hepaüsita tati'aitüvame tasivicueisitüvame
Qesusi Cürisitu mi'atüa
New Testament in Huichol (MX:hch:Huichol)
El Nuevo Testamento de nuestro señor y salvador
Jesucristo**

copyright © 1988 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Huichol

Translation by: Wycliffe Bible Translators, Inc.

Huichol [hch], Mexico

Copyright Information

© 1988, Wycliffe Bible Translators, Inc.

This translation text is made available to you under the terms of the Creative Commons License: Attribution-Noncommercial-No Derivative Works. (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/>) In addition, you have permission to port the text to different file formats, as long as you do not change any of the text or punctuation of the Bible.

You may share, copy, distribute, transmit, and extract portions or quotations from this work, provided that you include the above copyright information:

You must give Attribution to the work.

You do not sell this work for a profit.

You do not make any derivative works that change any of the actual words or punctuation of the Scriptures.

Permissions beyond the scope of this license may be available if you contact us with your request.

The New Testament

in Huichol

© 1988, Wycliffe Bible Translators, Inc.

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

CXXX

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2014-04-25

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 11 Nov 2022 from source files dated 29 Jan 2022

79690d81-fd4b-51b4-a3a6-712e0fddaca3